

Kun kulttuuriperintö katoaa

Identiteettityöllä rakennettu rautatieläisten seuratalo Morkku

Minna Heikkilä

Pro gradu- tutkielma

Kulttuuriperinnön tutkimus

Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen koulutusohjelma

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Turun yliopisto

Huhtikuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä.

Kannen kuva: Minna Heikkilä

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/Humanistinen tiedekunta

HEIKKILÄ, MINNA: Kun kulttuuriperintö katoaa. Identiteettityöllä rakennettu rautatieläisten seuratalo Morkku

Tutkielma, 84 s., 2 liitesivua.

Kulttuuriperinnöntutkimus

Huhtikuu 2021

Tutkimukseni tarkastelee vuonna 2020 toukokuussa purettua rautatieläisten seuratalo Morkkua kulttuuriperintönä ja rakennuksen elinkaarta sekä sen tapahtumia kulttuuriperintöprosessina. Kulttuuriperintöprosessin keskiössä vaikuttaa kulttuuriperintöyhteisössä tapahtuva identiteettityö. Tavoitteena on ymmärtää, mikä johtaa kulttuuriperinnön katoamiseen. Tutkimuksen aineisto koostuu viiden Morkkulla toimineen ja sen suojelua puoltaneen yhteisön haastattelusta, Morkun arkistosta, viranomaisen selvityksistä ja lausunnoista, alueen asemakaavan raporteista sekä rakennukseen liittyvästä uutisoinnista ja kirjallisuudesta. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimivat taloushistorian professori Maths Isacsonin teoria menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden tekijöistä, jotka vaikuttavat teollisen menneisyyden jäljen kohtaloon sekä kulttuuriperinnön professori Anna Sivulan omaksuvan, monumentalisoivan ja historioivan identiteettityön teoria.

Tampereen Tammelassa sijaitseva vuonna 1907 talkootyöllä rakennettu Morkku eli kulta-aikaansa rautatieläisten seuratalona. Sen parketit tulivat tutuiksi myös muille tamperelaisille suosittujen iltamien muodossa. Morkun aikakausi rautatieläisten seuratalona loppui rautatieteellisuuden muutosten sekä kaupunkikehityksen luomien paineiden seurauksena. Tämän jälkeen rakennuksessa toimi useita kulttuuriyhteisöjä sen sulkemiseen asti. Monitahoinen ja pitkä kaavoitusprosessi päättyi lopputulokseen, jossa Morkun vieressä sijaitseva vanha tavara-asema siirrettiin purettun Morkun paikalle, jotta Ratapihankadun linjaus saatiin suoraksi.

Aineellinen katoava kulttuuriperintö on vahvasti yhteydessä kulttuurin muutosten myötä katoavaan aineettomaan kulttuuriperintöön. Alkuperäisen käyttötarkoituksen menettäneestä symbolista tulee uutta symboliarvoa odottava menneisyyden jälki. Kulttuuriperintöä rakentava, tiiviissä yhteisössä tapahtuva aktiivinen ja jatkuva identiteettityö purkautuu vahvemmin osaksi paikallista toimintaa. Paikalliseksi purkautunut identiteettityö tapahtuu useamman eri yhteisön sisällä ja on satunnaisempaa. Eri valta-aseamista koostuvien yhteisöjen omien intressien ohjaamat tulkinnat kulttuuriperinnöstä aiheuttavat yhteisöjen välille ristiriitoja. Tämä vaikeuttaa symbolimerkityksen luomista ja kulttuuriperinnöllä on suurempi mahdollisuus kadota.

Asiasanat: Kulttuuriperinnön tutkimus, kulttuuriperintö, identiteettityö, kulttuuriperintöyhteisö, teollinen kulttuuriperintö, rautatieläisten seuratalo Morkku, rautatieläisyys

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 Morkun tapaus	1
1.2 Tutkimuskysymykset, teoreettinen viitekehys ja tutkimuksen rakenne	2
1.3 Keskeiset käsitteet	7
1.4 Tutkimusaineisto ja -metodi.....	12
1.5 Tutkimuskirjallisuus	16
2 RAUTATIELÄISTEN IDENTITEETTITYÖSTÄ RAKENTUNUT MORKKU	19
2.1 Kasvavan rautatieläisyhteisön symboli	19
2.2 Muistitiedosta koostuva pakina rautatieläisyhteisön kehyskertomuksena	21
2.3 Morkkulaisia vauvasta vaariin	24
2.4 Monenlaisen toiminnan koti	26
2.5 Ahaa Teatteri näyttämöperinteen jatkajana	31
3 KULTTUURIPERINNÖN DISKURSSIEN KESKIÖSSÄ	37
3.1 Selvitykset osana viranomaistahojen identiteettityötä.....	39
3.2 Rautatierakennusten rakennushistoriallinen selvitys.....	40
3.3 Katoavan Morkun dokumentointi	47
3.4 Morkun merkitys suojelua ajaneille kaupunkilaisille	50
3.5 Asemakaava nro 8330 diskurssien alustana.....	53
3.6 Menneisyyden monenlaiset tulkinnat	64
4 KUN KULTTUURIPERINTÖ KATOAA	68
4.1 Morkku kadonneena kulttuuriperintönä	68
4.2 Miten kulttuuriperintö katoaa?	70
LOPUKSI	72
LÄHTEET	75
LIITTEET	85

1 JOHDANTO

Kulttuuriperintö on sosiaalinen, kulttuurinen sekä poliittinen prosessi. Kulttuuriperintöä tuotetaan identiteettityöllä, joka koostuu osallistumisesta, merkitysten tuottamisesta sekä kommunikaatiosta. ¹ Ihmisellä on tarve sitoa itsensä osaksi historiallisia prosesseja sekä sitoutua tiettyyn ympäristöön ja sosiaaliseen yhteyteen. Näistä inhimillisistä syistä pyrimme vaalimaan kulttuuriperintöämme. Pyrimme kuitenkin myös kohti uutta, joka näkyy niin taloudellisessa kuin yhteiskunnallisessa elämässämme. Tämän seurauksena syntyy tilanne, jossa nämä kaksi inhimillistä voimaa ovat ristiriidassa keskenään. ² Tämä tutkimus tarkastelee kulttuuriperintöprosessia, jossa kulttuuriperintö katoaa. Tutkimus tuo prosessista esiin syitä, jotka ovat johtaneet kulttuuriperinnön katoamiseen. Tarkoitus on myös selvittää, mitä identiteettityössä tapahtuu osallistumiselle, merkitysten tuottamiselle ja kommunikaatiolle.

1.1 Morkun tapaus

Pro gradu- tutkielmani tutkii kulttuuriperinnön katoamisen syitä teollisen rakennetun kulttuuriperinnön tapauksen kautta. Tutkimuskohteena on vuonna 1907 rakennettu Tampereen rautatieläisten vanha seuratalo Morkku, joka purettiin tutkielman tekovaiheen aikana toukokuussa vuonna 2020. Idea Morkusta tapaustutkimuksen kohteena hahmottui vieraillessani kesällä vuonna 2018 Pro tavara-asema & Morkku- työryhmän Kulttuuritalo Laikussa järjestämässä valokuva- ja videonäyttelyssä nimeltään *Pelastetut kaunottaret*. Näyttely esitteli kansalaisvoimin pelastettuja rakennuksia Tampereella. Kiertävän näyttelyn tarkoitus oli herättää keskustelua sekä suojella Vanha tavara-asema ja Morkku. ³ Morkun tapaus oli tuolloin ajankohtainen ja olin seurannut alueen rakennusten säilyttämiseen liittyvää keskustelua jo jonkin aikaa. Alkuperäinen ajatukseni oli tutkia kansalaisvoimin pelastettua rakennusta kulttuuriperintönä, mutta näyttelyssä huomasin pohtivani, miksi ja miten kulttuuriperintö katoaa. Tämä muutti lopulta pro graduni aiheen ja päädyin tutkimaan säilytetyn kulttuuriperinnön sijaan katoavaa

¹ Smith 2006, 1–3; Sivula 2015, 57, 64–67.

² Lilius 2014, 29; 31.

³ Näyttely kertoo Tampereella säilyneistä vanhoista rakennuksista. Vanhatavaraasema.blogspot.com 22.05.2018.

kulttuuriperintöä. Kohteeksi valikoitui Morkku, jonka suojelu oli rakennuksista kyseisellä hetkellä epätodennäköisintä.

Tapaustutkimus on erilaisia menetelmiä yhdistelevä suhtautumistapa, jossa tutkimuksen aihe havainnollistetaan luonnostaan todellisuudessa ilmenevän tutkimusesimerkin avulla. Olennaisinta tapauksen valinnassa on sen relevanttius tutkimusaiheeseen sekä tavoiteltavaan tietoon.⁴ Rakennusten voidaan sanoa kasvavan suojelun kohteiksi. Prosessiin liittyy kohteen oma kulttuurinen elinkaari, joka määrittyy ihmisten toiminnan, yhteiskunnan kehityssuunnan sekä ihmisryhmän arvokeskustelun kautta.⁵ Tämän vuoksi rakennussuojeluun liittyvät tapaukset ilmentävät hyvin kompleksista kulttuuriperintöprosessia. Koska tutkimuksen tavoite on löytää kulttuuriperinnön katoamiseen johtavia syitä, on tapauksen kohteen oltava hävinnyt. Edellä mainituilla perusteilla purettua Morkkua ja sen suojeluprosessia voidaan pitää relevanttina tapauksena tutkimuksessa tavoiteltavan tiedon kanssa.

1.2 Tutkimuskysymykset, teoreettinen viitekehys ja tutkimuksen rakenne

Tarkastelen Morkkua katoavana kulttuuriperintönä ja siihen liittyviä tapahtumia kulttuuriperintöprosessina. Tapaustutkimukseni pyrkii löytämään näkökulmia laajempaan pääkysymykseen:

- Millaiset syyt kulttuuriperintöprosessissa johtavat kulttuuriperinnön katoamiseen?

Pääkysymykseen vastatakseni etsin menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden rajapinnassa tapahtuvasta kulttuuriperintöprosessista syitä, jotka vaikuttivat Morkun purkamiseen. Ensimmäinen alakysymys on:

- Mitkä asiat menneisydessä, nykyisydessä ja tulevaisuudessa ovat vaikuttaneet Morkun purkamiseen ja miten?

Morkun purkupäätökseen johtavien syiden löytämiseksi, sovellan tutkimuksessani ruotsalaisen taloushistorian professori Maths Isacsonin ajatuksia menneisyyteen,

⁴ Eskola & Saarela & Vilka 2018, 190, 192.

⁵ Kivilaakso 2013, 214–215.

nykyisyyteen ja tulevaisuuteen liittyvistä tekijöistä, jotka vaikuttavat teollisen menneisyyden jäljen kohtaloon.⁶ Isacson käsittelee suuria hylättyjä teollisuusalueita, mutta mielestäni teoriaa on mahdollista soveltaa yleisesti teollisuuteen liittyviin kohteisiin, koska teollisen elämän muutokset vaikuttavat kaikkiin sen myötä syntyneisiin rakennuksiin.

Isacsonin mukaan teollisen jäljen kohtaloon vaikuttavia menneisyyden tekijöitä ovat: kohteen merkitys paikallisväestölle ja yleisille elinolosuhteille; teknologia, sen laajuus, monimutkaisuus ja systeeminen luonne; tuotannon vaikutus maisemaan ja ympäristöön; omistajien ja työntekijöiden paikallisuus ja juurtuneisuus paikalliseen yhteisöön sekä ryhmän homogeenisuus ja heterogeenisuus, kuten ikä, sukupuoli, etnisyys ja yhteiskuntaluokka; työntekijöiden kuuluminen organisoituihin liittoihin tai poliittisiin puolueisiin sekä aktiivinen vaikuttaminen työolojen parantamiseksi politiikassa; kohteen taloudellinen ja poliittinen merkitys alueellisella ja kansallisella tasolla; kohteen symbolinen arvo laajemmassa kontekstissa sekä kohteen sulkemisajankohta- ja tapa.

Nykyisyydessä ja tulevaisuudessa vaikuttavia tekijöitä ovat: kohteen omistussuhteet; kohteen fyysiset ominaisuudet ja laatu; kohteen sijainti alueellisesti (laitakaupunki vai keskusta) ja kansallisesti (tiheään asuttu, taloudellisesti kasvava alue vai harvaan asuttu, taloudellisesti taantuva alue); kohdetyypin kysyntä erilaisiin käyttötarkoituksiin; maa-alueen kysyntä uusiin käyttötarkoituksiin, kuten asumiseen, kaupoille, virkistäytymiseen tai turismiin; kohteen merkitys paikalliselle identiteetille eli onko kohde tärkeä symboli; erilaiset tulkinnat kohteesta paikallisyhteisön ja ryhmien välillä; kohteen asema alueellisessa ja kansallisessa kontekstissa; saastuneiden alueiden uskäyttöä koskevat lait ja säännökset; purkamisesta ja uskäytöstä aiheutuvat kulut sekä mahdollisuus rahoittaa uskäyttöön tähtäävä projekti; globalisaation kehityskulku sekä sen vaikutukset alueeseen ja kohteeseen.⁷

Isacsonin esittämät tekijät voivat olla aineellisia teollisen menneisyyden jäljen fyysisiä piirteitä tai aineettomia arvoja, kuten normeja, henkilökohtaisia muistoja ja tarinoita. Jotkut tekijät ovat tiiviisti yhteydessä menneisyyden jälkeen ja paikalliseen yhteisöön, kun taas toiset ovat ulkoisia tekijöitä, yhteydessä erilaisiin toimijoihin, lakeihin ja

⁶ Isacson 2011, 58–59.

⁷ Isacson 2011, 58–59.

prosesseihin. Ihmisten ja yhteisöjen toimintaa ohjaavilla arvoilla sekä merkityksillä on Isacsonin mukaan vaikutus teollisen jäljen kohtaloon. Hän tarkastelee menneisyydessä kohteen symbolista arvoa laajemmassa kontekstissa, kun taas nykyisyydessä ja tulevaisuudessa korostuu kohteen merkitys paikalliselle identiteetille eli koetaanko se tärkeäksi symboliksi.⁸ Selvitän tutkimuksessani Morkun symboliarvoa kulttuuriperinnön professori Anna Sivulan identiteettityön teorian avulla. Sivulan mukaan kulttuuriperintöarvo on sidoksissa historialla vahvistettuun symboliseen merkitykseen ja kulttuuriperintöä rakennetaan yhteisön identiteettityöllä.⁹ Tutkin Sivulan teorian avulla Morkun yhteisön identiteettityötä. Tutkimukseni toinen alakysymys on:

- Millaista Morkun yhteisöjen identiteettityö kulttuuriperintöprosessissa oli ja miten se ajan saatossa muuttui?

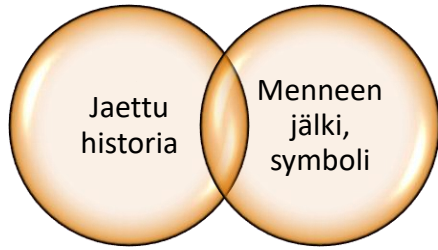
Identiteettityö voidaan jakaa kolmeen eri alueeseen: monumentalisoivaan, omaksuvaan sekä historioivaan identiteettityöhön. Identiteettityötä luodaan kolmella identiteettityökalulla, joita ovat: jaettu historia, menneen jälki ja symboli sekä osallisuuden kokemus. Jaettu historia tarkoittaa tietoa menneisyydestä tai menneisyyden tulkintaa, joka yhdistää kulttuuriperintöyhteisöä, sijoittaen sen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumolle. Yhteisö käyttää jaettua historiaa kehyskertomuksena vahvistaakseen menneisyyden jäljen merkitystä, jolloin myös menneisyyden jälki tai symboli saa kulttuuriperintöarvoa.

Osallisuuden kokemus on omistussuhteesta riippumatonta. Kulttuuriperintöyhteisön jäsenet kokevat osallisuutta jaettuun historiaan sekä historian esittämän menneisyyden jälkiin ja symboliin. Menneen jälki ja symboli toimivat jaetun historian todisteina. Niiden kulttuuriperintöarvo ja merkitys muodostuvat jaetusta historiasta ja siitä syntyvästä kehyskertomuksesta, joihin yhteisön jäsenet kokevat olevansa osallisia.¹⁰ Tutkimuksessani Morkku edustaa menneen jälkeä ja symbolia.

⁸ Isacson 2011, 58.

⁹ Sivula 2017, 10–31.

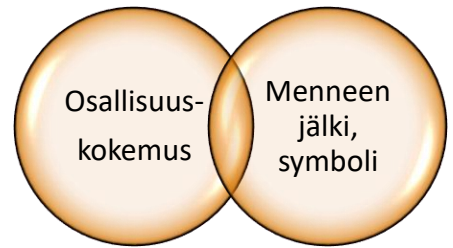
¹⁰ Sivula 2017, 12–16.

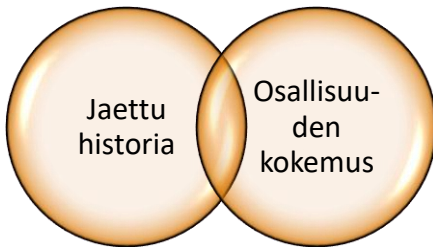
Kuvio 1. Monumentalisoiva identiteettityö Sivulan (2017) mukaan.

Monumentalisoivaa identiteettityötä (kuvio 1.) luodaan jaetulla historialla, menneen jäljellä tai symbolilla. Tämä tarkoittaa historiallisten todisteiden sekä symbolien valitsemista, tuottamista, suojelemista, säilyttämistä ja arvottamista. Omaksuvalla identiteettityöllä (kuvio 2.) vahvistetaan osallisuuskokemusta menneisyyden jälkeen tai symboliin.

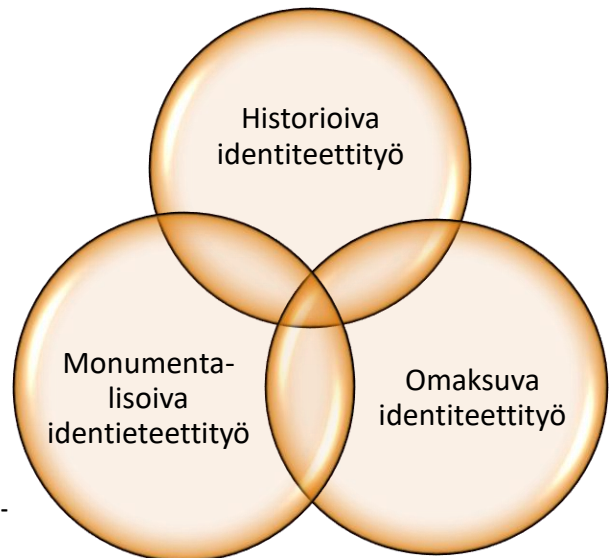
Historioiva identiteettityö (kuvio 3.) puolestaan vahvistaa yhteisön menneisyyden, nykyisyyden sekä tulevaisuuden jatkumon kautta toimijan omaa käsitystä itsestään. Aktiivinen kulttuuriperintöyhteisö toimii kaikilla yllä mainituilla identiteettityön osa-alueilla ja identiteettityö pitää kulttuuriperintöyhteisön koossa. Kulttuuriperintöyhteisö purkautuu, jos identiteettityön tekeminen lopetetaan.¹¹ Koska Morkku on kadonnut kulttuuriperintö, on sen yhteisön identiteettityö loppunut ja kulttuuriperintöyhteisö purkautunut.

Kuvio 2. Omaksuva identiteettityö Sivulan (2017) mukaan.

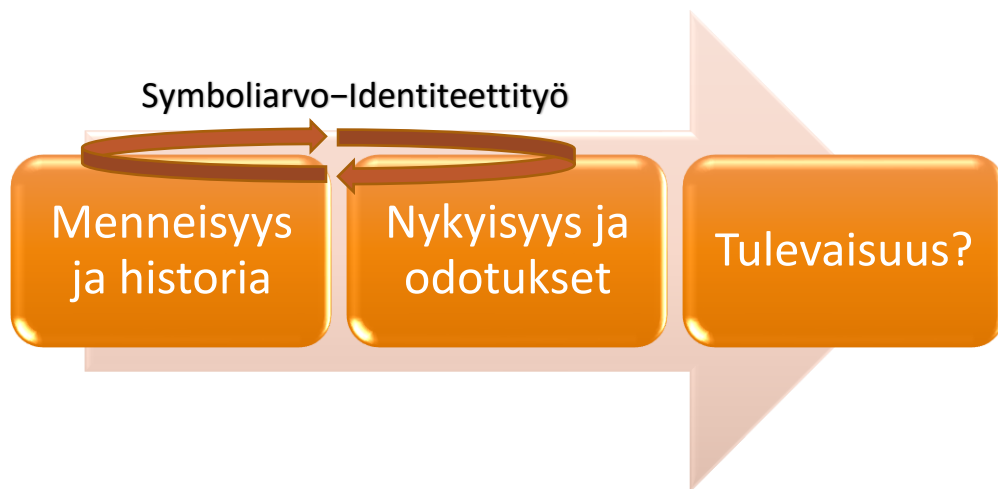
Kuvio 3. Historioiva identiteettityö Sivulan (2017) mukaan.

Kuvio 4. Identiteettityön osa-alueet Sivulan (2017) mukaan.

¹¹ Sivula 2017, 12–17.

Kuvio 5 esittää tutkimuksen rakennetta ja Morkun kulttuuriperintöprosessia. Kuljen kohti Morkun purkamiseen johtavia syitä tarkkaillen sen menneisyyttä ja historiaa sekä nykyisyyttä ja odotuksia. *Menneisyys* ja *historia* kuvaavat Isacsonin menneisyyden tekijöitä. *Nykyisyys* ja *odotukset* nykyisyyden ja tulevaisuuden tekijöitä. Tutkin Morkun merkityksiä tarkastellen rakennusta jaetun historian ja siitä syntyvän kehyskertomuksen todisteena. Tutkin, kuinka osallisiksi yhteisön jäsenet kokivat itsensä kehyskertomukseen, jonka todisteena Morkku toimi sekä kehyskertomuksen ja osallisuuskokemuksen muu-
tosta. Kehää kiertävät nuolet kuvaavat menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa vaikuttavaa symboliarvoa sekä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden rajapinnassa tapahtuvaa identiteettityötä.

Kuvio 5. Tutkimuksen rakenne ja Morkun kulttuuriperintöprosessi

Tutkimukseni muodostuu neljästä luvusta. Johdanto kertoo Morkusta tapaustutkimuksen kohteena, esittelee tutkimuskysymykset, teoreettisen viitekehyksen sekä tutkimuksen keskeiset käsitteet. Luku tutustuttaa myös tutkimusaineistoon sekä tutkimuskirjallisuuteen. Toisessa luvussa nostan esiin Morkun kohtaloon vaikuttaneita menneisyyden tekijöitä Isacsonin tutkimusta mukailien. Tarkastelen Morkun historiaa rautatieläisten seuratalona sekä aikaa rautatieläisten jälkeen sen sulkemiseen asti. Tutkin Morkun symboliarvoa yhteisöissä tapahtuneen identiteettityön kautta. Kolmannessa luvussa tuon esiin Morkun kohtaloon vaikuttaneita nykyisyyden ja tulevaisuuden tekijöitä. Kolmas luku esittelee rakennusta asiantuntijoiden selvitysten sekä lausuntojen pohjalta. Luku kertoo Morkkuun liittyvän kaavoitusprosessin kautta rakennuksen tontin suunnitellusta

tulevaisuudesta sekä viranomaisten, asiantuntijoiden ja kansalaisten välisestä arvokeskustelusta. Tarkastelen myös suojelua ajaneiden kansalaisten toiminnassa tapahtuvaa identiteettityötä. Neljännessä luvussa käyn läpi syitä, jotka vaikuttivat Morkun kohtaloon sekä pohdin yleisesti kulttuuriperinnön katoamiseen johtavia syitä tutkimustuloksiini peilaten. Lopuksi tarkastelen tutkimusprosessiani sekä esitän kysymyksiä mahdollista jatkotutkimusta varten.

1.3 Keskeiset käsitteet

Tutkimukseni liittyy vahvasti kulttuuriperinnön tutkimuksen ydinkysymyksiin sekä pyrkii selittämään itsessään kyseistä käsitettä, joten kulttuuriperinnön peruskäsitteet ovat tutkimuksessa keskeisessä osassa. Morkku oli *rakennusperintöä* sekä osa *kulttuuriympäristöä*. Kyseiset käsitteet ovat vakiinnuttaneet asemansa niin suomalaisessa kulttuuriperintö- ja ympäristöhallinnossa, kuin sen ulkopuolellakin. Kulttuuriympäristöjä ovat kaupunkien keskustat ja lähiöt, kartanomiljööt, teollisuusalueet, kylät, maanviljelysalueet sekä jäljet muinaisesta ihmisestä. Nämä ympäristöt pitävät sisällään aineellisia ja aineettomia merkkejä ihmisen toiminnasta ja ihmisen sekä luonnon vuorovaikutuksesta. Rakennusperintö on synonyymi rakennetulle kulttuuriympäristölle. Se käsittää rakennukset, rakennetut alueet sekä erilaiset rakenteet, kuten kadut ja sillat.¹²

Tutkimukseni keskeisin käsite on *kulttuuriperintö*, joka toimii myös tutkimukseni näkökulman perustana. Kulttuuriperintö-käsitteelle on vaikea löytää yhtä määritelmää, koska käsitteen käytön yleistymisen myötä kulttuuriperinnöksi voidaan ymmärtää lähes mikä tahansa menneisyyteen viittaava ilmiö. Kulttuuriperinnön kollektiivisen luonteen lisäksi myös yksityiset perintökalleudet koetaan yhä useammin kulttuuriperinnöksi. Yleisellä tasolla kulttuuriperintö voidaan määritellä kulttuurin raaka-aineiden summaksi, jota yhteisö säilyttää sukupolvelta toiselle. Se lisää tietoa juuristamme sekä sosiaalisesta ja kulttuurisesta identiteetistämme. Kulttuuriperintö ei ole valmiiksi annettua ja pysyvää. Se on jotain, joka koetaan säilyttämisen arvoiseksi ja elää aikansa määritelmien mukana.¹³

¹² Lahdenvesi-Korhonen 2009, 62, 64.

¹³ Haanpää & Kivilaakso & Tuomi-Nikula 2013, 14–15, 20; Lillbroända-Annala 2014, 22–24.

Tapahtumasarjaa, jossa merkitykselliseksi koettu menneisyyden jälki valitaan ja tuotetaan säilytettäväksi, kutsutaan *kulttuuriperintöprosessiksi*.¹⁴ Peter Aronsson ja Lizette Gradén näkevät kulttuuriperinnön eräänlaisena performanssina, jota toistamalla voidaan muokata yhteisöä sekä identiteettiä. Kulttuuria ja perintöä tuotettaessa yksilöt, ryhmät sekä instituutiot liikkuvat yli normitiivisten rajojen. Jotta tunnistaissimme ja ymmärtäisimme kulttuurin voiman, on prosessia tarkasteltava laajemmasta perspektiivistä. Kulttuuriperintöä ei tule nähdä niinkään menneisyyden jäänteinä tai tietoisena menneisyyden käyttönä, vaan tietynä kulttuurillisena käytäntönä kulttuurillisesta käytännöstä.

15

Kulttuuriperintö on yhteisöllistä, eikä kulttuuriperintöprosessia voi erottaa *kulttuuriperintöyhteisöstä*. Kulttuuriperintöyhteisö tuottaa kulttuuriperintöä menneisyyden jäljistä, jotka he tunnistavat kollektiivisesti symbolisesti yhdistäviksi.¹⁶ Tutkimuksessani Morkku käsitetään kulttuuriperintöyhteisöään symbolisesti yhdistäväksi menneisyyden jäljeksi, josta tuotetaan kulttuuriperintöä. Kulttuuriperintöprosessina toimii tapahtumasarja, joka kattaa rakennuksen elinkaaren. Morkku koettiin enemmänkin paikalliseksi kulttuuriperinnöksi, joten käsittelen paikallisia ihmisiä eli tamperelaisia sen kulttuuriperintöyhteisönä. Morkun prosessissa vaikutti myös useat pienemmät paikalliset yhteisöt, joten tutkin Morkun symbolista merkitystä niin pienempien yhteisöjen, kuin yleisesti paikallisen yhteisön näkökulmasta.

Symboli voi olla esimerkiksi kuva, esine, henkilö, ilmiö, rakennus tai tapahtuma. Nämä sattuman- tai sopimuksenvaraiset, monimerkitykselliset ja muunneltavat vertaus- tai tunnus kuvat edustavat ja havainnollistavat jotain tärkeäksi koettua ilmiötä, arvoa, asennetta, aatetta, myyttiä tai uskomusta.¹⁷ Kulttuuriperintöprosessia menneen jäljen alkuperäinen tehtävä korvataan uudella, *symboliarvoon* eli symbolin merkitykseen perustavalla tehtävällä.¹⁸ Tutkielmassani tutkin Morkun symboliarvoa sekä sen muutoksia.

¹⁴ Sivula 2013, 163.

¹⁵ Aronsson & Gardén 2013, 4.

¹⁶ Sivula 2010, 27.

¹⁷ Halonen & Aro 2005, 7.

¹⁸ Sivula 2017, 30–31.

Kulttuuriperintö on aineellista, sekä aineetonta. Aineelliseksi kulttuuriperinnöksi lukeutuvat erilaiset esineet ja rakennukset, jotka ovat konkreettinen todiste menneestä todellisuudesta. *Aineettomaksi kulttuuriperinnöksi* voidaan määritellä suulliset perinteet, esittävät taiteet, sosiaaliset käytännöt, juhlat ja rituaalit, perinteiset käsityötaidot sekä luontoa ja maailmankaikkeutta koskevat tiedot ja käytänteet. Aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön ero on hiuksen hieno ja voisikin todeta, ettei ilman toista olisi toista. Ilman historiaa ja ihmisten antamia merkityksiä rakennus olisi vain tyhjä kuori.¹⁹ Henkiset arvot ja niiden pohjalta syntynyt prosessi synnyttävät ja pitävät aineellista kulttuuriperintöä yllä. Australialaisen teoretikon Laurajane Smithin mukaan kaikki kulttuuriperintö on aineetonta. Smithin mielestä fyysistä objektia ei tule nähdä itsessään kulttuuriperintönä, vaan kulttuuriperintö muodostuu objektin kulttuurisesta ja sosiaalisesta prosessista.²⁰

Kulttuuriperinnön voi jakaa kahteen kategoriaan sen yhteiskunnallisen merkittävyyden ja julkisuusarvon perusteella. Ei-institutionaalinen kulttuuriperintö on yksityisempää, jota jokainen voi määrittää, kun taas pieni osa kulttuuriperinnöstä päättyy institutionaaliseksi eli luokitellaan viralliseksi asiantuntijajärjestelmän toimesta.²¹ Tunnetuin ja korkeavaltaisin kulttuuriperintöä hallinnoiva institutionaalinen taho on vuonna 1945 perustettu YK:n kasvatus-, tiede ja kulttuurijärjestö UNESCO, jonka maailmanperintökohteiden listalle päästääkseen kohteen on omattava merkittävää universaalista arvoa.²² Rakennettua kulttuuriperintöä vaaliva kansainvälinen taho on vuonna 1964 syntynyt kansalaisjärjestö ICOMOS.²³ Morkku ei valikoitunut institutionaaliseksi kulttuuriperinnöksi, mutta täytti kulttuuriperinnön ominaispiirteet. Sen takana seisojaksi nousivat yhteisö, joka omistuksesta riippumatta koki rakennuksen kulttuurin raaka-aineeksi, joka tulee suojella ja säilyttää jälkipolville.

2000-luvulla kulttuuriperinnön ydinkysymyksiin liittyvä keskustelu painottuu aineettomaan kulttuuriperintöön, ihmisen identiteettiin, sekä kestävä kehityksen ja kulttuurin periaatteisiin. Teemoissa esiin nousevat etenkin kulttuuriperinnön poliittiset ja

¹⁹ Haanpää & Kivilaakso & Tuomi-Nikula 2013, 18.

²⁰ Smith 2006, 2–3, 44.

²¹ Haanpää & Kivilaakso & Tuomi-Nikula 2013, 15; Lillbroända-Annala 2014, 23.

²² Haanpää & Kivilaakso & Tuomi-Nikula 2013, 15; Smith 2006, 96–97.

²³ Kovanen 2014, 7; Smith 2006, 88.

taloudelliset sävyt. Kulttuuriperinnön kentälle on syntynyt *kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen* koulukunta, joka kyseenalaistaa kulttuuriperinnön merkityksiä, luonnetta, käyttöä sekä valtasuhteita.²⁴ Laurajane Smithin auktorisoidun kulttuuriperintödiskurssin (*authorized heritage discourse, AHD*) teoria tarkoittaa niitä institutionaalisia tahoja, jotka päättävät laillisesti mitä kulttuuriperintö on ja kuka sitä voi määrittää. Dominoivaa diskurssia kyseenalaistavat alhaalta vaikuttavat ja toisin ajattelevat diskurssit. Kansalaisten osallistumista kulttuuriperintöhallinnon prosesseihin kutsutaan alhaalta vaikuttavaksi diskurssiksi.²⁵ Nojaan tapaustutkimuksessani kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen näkökulmaan. Tutkimuksessa nousevat esiin kulttuuriperintöprosessissa esiintyvät valtasuhteet sekä poliittiset ja taloudelliset näkökulmat.

Teollista kulttuuriperintöä voi kutsua uudeksi haastavaksi tulokkaaksi kulttuuriperinnön kentällä.²⁶ Teolliseksi kulttuuriperinnöksi voi valikoitua teollisen yhteiskunnan aineellisia sekä aineettomia jälkiä, kuten teollisuusrakennuksia, teollisuuden ympärille rakentuneita rakennuksia, koneistoa, teollisuustuotteita, laitteita sekä teollisen kulttuurin käytänteitä. Näitä valikoituja teollisia muistomerkkejä vaalimalla yhteisö vahvistaa identiteettiään ja tietoisuutta menneisyydestään.²⁷ Teollinen kulttuuriperintö ei ole vain alkuperäisen merkityksen menettäneitä rakennuksia, teknologiaa ja tuotteita. Se kuvastaa vahvasti ihmisten sosiaalista ja kulttuurillista elämää ja näin ollen tarjoaa tärkeän yhteyden historiaan ja identiteettiin. Sen avulla voimme myös saada kosketuksen yhteisöihin, jotka ovat muodostuneet tietyn alan, yrityksen, ammattikunnan tai ammattitaidon ympärille.²⁸ Koska Morkku oli alkuperältään rautatieläisten seuratalo, liittyy rakennus rautatieteollisuuteen ja luokitellaan teolliseksi kulttuuriperinnöksi. Rakennus edusti rautateillä työskennelleen yhteisön arkea ja juhlaa, joten se oli osa rautatieläisten ammattikunnan sosiaalista ja kulttuurista historiaa.

Morkku oli merkityksiä saanut *paikka*. Vaikka paikka tarkoittaa rajallista fyysistä tilaa, voidaan se myös ymmärtää kokemusten kautta. Se, millaiseksi paikka koetaan, riippuu sen ja kokijan välisestä suhteesta. Paikan nimeäminen on ympäristön kulttuurista

²⁴ Haanpää & Kivilaakso & Tuomi-Nikula 2013, 13-14.

²⁵ Smith 2006, 29, 35.

²⁶ Cossons 2012, 8.

²⁷ Sivula 2017, 9–10; Sivula 2013, 162.

²⁸ Cossons 2012, 9.

haltuunottoa ja jo itsessään osoitus merkityksellisyydestä.²⁹ Vaikka Morkun virallinen nimi oli Tampereen rautatieläisten seuratalo, tunnettiin se viimeisiin vuosiinsa asti kansan keskuudessa Morkkuna. Siksi olen päättänyt myös tutkimuksessani kutsua rakennusta nimellä Morkku. Paikan käsittäminen määräytyy sen mukaan, kenen näkökulmasta paikkaa tuotetaan. Paikan kokemukset voivat olla niin yksityisiä, kuin kollektiivisia. Morkku oli myös *muistin paikka*, joka rakentuu siinä hetkessä, josta menneisyyttä tarkastellaan. Paikat eivät säily muistoissamme muuttumattomina.³⁰ Smithin mukaan kulttuuriperinnössä on kyse paikan tunteesta. Se auttaa meitä hahmottamaan identiteettiämme, mutta myös sijoittamaan paikkamme ja itsemme kansana, yhteisönä ja yksilönä kulttuurisessa, sosiaalisessa sekä fyysisessä maailmassa. Toisin sanoen kulttuuriperintö auttaa meitä kuulumaan henkisesti ja fyysisesti paikkoihin sekä yhteisöihin.³¹ Tutkimukseni tuo esiin, kuinka monenlaisia merkityksiä ihmiset loivat Morkulle ja millaisena paikkana se koettiin.

Identiteetin käsite on työkalu, jonka avulla voidaan tarkastella yksilön kiinnittymistä sosiaalisiin ryhmiin. Identiteetin muodostuminen on kuitenkin myös erojen tekemistä itsen ja muiden välille. Kulttuurien tutkimuksessa voidaan puhua niin etnisestä-, sukupuoli- tai luokkaidentiteetistä, kuin myös fanikulttuurista identiteetin rakentajana.³² Identiteetit rakentuvat jatkuvassa vuorovaikutuksessa yksilöiden, yhteisöjen, paikkojen ja tilanteiden välillä. Näiden prosessien myötä identiteetit muotoutuvat ja määrittyvät aina uudelleen. Kyseistä jatkuvaa, päättymätöntä prosessia, jossa ihmiset kiinnittyvät erilaisiin kulttuurisesti rakentuneisiin identiteetteihin, voidaan kutsua identifikaatioksi.

33

Katriina Siivosen mukaan paikoilla on oma sijansa identiteettien muodostumisessa, sillä ne mielletään kulttuuristen identifikaatioiden peruspilareiksi. Paikkaan liittyvän ihmisjoukon mielletään muodostavan vuosisatojen saatossa syntyneen yhteisen kulttuurin, joka koostuu yhteisestä kielestä tavoista ja arvoista. Siivonen kuitenkin huomauttaa, että kyseessä on enemmänkin paikkoihin ja kansoihin liittyvien identifiointien

²⁹ Enges et al. 2015, 133–134.

³⁰ Enges et al. 2015, 135.

³¹ Smith 2006, 75.

³² Koskihaara & Kyyrö 2015, 237, 247.

³³ Koskihaara & Kyyrö 2015, 240.

ihannekuva.³⁴ Nykyisessä globaalissa maailmassa tämä ihannekuva toteutuu enemmänkin ihmisten arkisessa määrittelyssä, vaikka elämämme kostuukin useiden eri paikkojen ja vaikutteiden verkostoista.³⁵

Kulttuurintutkija Stuart Hallin mukaan identiteetti voidaan nähdä kolmella eri tavalla osana subjektiutta eli sitä, kuinka ihminen on tietäjä ja tiedon kohde sekä osa sosiaalisia suhteita ja valtasuhteita. Ensimmäinen eli valistuksen subjektikäsite painottaa ihmisen yhtenäisyyttä, järkeä tietoisuutta ja toimintakykyä. Ihmisillä on sisäinen ydin eli identiteetti, joka rakentuu ihmisen kehittyessä, mutta pysyy samana. Sosiologisessa subjektikäsitelyssä ollaan tietoisempia siitä, ettei subjektin sisäinen ydin ole autonominen. Ydin muodostuu suhteessa toisiin, jotka välittävät subjektille asuttamiensa maailmojen arvoista, merkityksistä ja symboleista koostuvaa kulttuuria. Postmodernissa subjektikäsitelyssä ei tunneta yhtenäistä tai valmista identiteettiä, vaan ihminen voi identifioitua moniin eri identiteetteihin.³⁶ Hallin mukaan identiteetin muodostumiseen vaikuttaa se, miten erilaisia ryhmiä *representoidaan*. Representaatiossa kuvaus asettuu kuvaamansa kohteen tilalle. Kuvaukset eivät ole vain todellisuuden jäljitelmiä, vaan niihin liittyy valintoja millä tavalla kohde kuvataan.³⁷ Kulttuuriperintö on identiteetin rakentumisen osatekijä. Kulttuuriperintöprosesseihin sisältyy identiteettityötä, joka koostuu, kommunikaatiosta, osallistumisesta ja merkitysten tuottamisesta.³⁸ Tutkimukseni tarkastelee yhteisöjen identiteettityötä Morkun kulttuuriperintöprosessissa.

1.4 Tutkimusaineisto- ja metodit

Laadullinen tutkimukseni perustuu kulttuuriperinnön näkökulmaan, jossa keskiössä ovat menneisyyden jäljen vaaliminen ihmisten arvojen, uskomusten, perinteiden sekä vuorovaikutuksen kautta. Tämä linkittää tutkimuksen fenomenologiseen sekä hermeneuttiseen näkökulmaan, jonka ihmiskäsityksessä keskeisiä käsitteitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys.³⁹ Fenomenologian mukaan kokemukset rakentuvat merkityksistä,

³⁴ Siivonen 2008, 77.

³⁵ Koskihaara & Kyyrö 2015, 243.

³⁶ Hall 1999, 21–23.

³⁷ Hall 1999, 46, 84, 122.

³⁸ Smith 2006, 1–3; Sivula 2017, 12–16.

³⁹ Laine 2015, 29.

joissa korostuu niin yksilöllinen kuin yhteisöllinenkin perspektiivi. Vaikka jokainen yksilö kokee itse maailmansa, ovat saman yhteisön jäsenten suhteet maailmaan hyvinkin samanlaisia.⁴⁰ Hermeneutiikka tarkoittaa teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta sekä kohdistuu ihmisten väliseen kommunikaatioon ja ilmaisiin. Ilmaisut kantavat merkityksiä, joita voidaan lähestyä vain tulkitsemalla ja ymmärtämällä. Toisin sanoen hermeneutiikka pyrkii ymmärtämään ilmiöiden merkityksiä. Hermeneuttista analyysia mukailen, pyrin löytämään yhä laajempaa ymmärrystä kohteesta tulkitsemalla systemaattisesti yksityiskohtia teoreettisen viitekehyksen avulla.⁴¹ Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tavoitteena on käsitteellistää tutkittava ilmiö eli kokemuksen merkitys. Tavoite on tehdä jo tunnettu tiedetyksi.⁴² Tutkin Morkun ja sen yhteisön välistä prosessia, jossa kokemukset ja merkitykset luovat konkreettista toimintaa. Tutkimus käsitteellistää prosessin kulttuuriperintöprosessiksi, jossa yhteisöt arvottavat ja tuottavat menneisyyden jäljen aktiivisesti kulttuuriperinnökseen.⁴³ Morkun tapauksessa paneudutaan syihin, miksi rakennus ei valikoitunut kulttuuriperintöprosessissa säilyttäväksi kulttuuriperinnöksi.

Keräsin tutkimukseeni aineistoa haastatteluiden avulla. Timo Laineen mukaan haastattelut ovat laaja-alaisin keino lähestyä ihmisen kokemuksellista maailmansuhdetta.⁴⁴ Morkun pitkän historian aikana sen kulttuuriperintöprosessissa toimi useita erilaisia yhteisöjä, mutta haastatteluihin valikoitui rakennuksessa pisimpään toimineet yhteisöt eli rautatieläiset ja Ahaa Teatteri. Lisäksi haastattelin Tampereen Tammelalaiset Ry:tä, Jotain Odottamatonta kulttuuriyhdistystä sekä Pro tavara-asema & Morkku kansanliikettä, jotka toimivat Morkun suojelun puolesta ennen rakennuksen purkamista. Haastateltavia valikoidessa oletukseni oli, että kyseiset yhteisöt voi luokitella osaksi kulttuuriperintöyhteisöä, koska he ovat olleet ainakin jossain vaiheessa aktiivisina Morkun kulttuuriperintöprosessissa. Haastatteluaineisto Morkun rautatieläisistä on tutkimuksen kannalta oleellinen. Morkku rakennettiin aikoinaan rautatieläisten tarpeisiin ja he toimivat rakennuksessa useita vuosikymmeniä. Haastatteluaineisto Ahaa Teatterista kertoo ajasta rautatieläisten jälkeen, ennen rakennuksen sulkemista. Aineisto Morkun suojelua ajaneista

⁴⁰ Laine 2015, 31–32.

⁴¹ Laine 2015, 33.

⁴² Laine 2015.

⁴³ Sivula 2017, 10.

⁴⁴ Laine 2015, 39.

yhteisöistä puolestaan kertoo ajasta sulkemisen jälkeen, ennen rakennuksen purkamista. Haastatteluiden tavoite oli saada tietoa yhteisön ja rakennuksen välisestä suhteesta ja sen muutoksesta. Haastatteluilla hain myös tietoa Morkun ja siellä toimineiden yhteisöjen elinkaaresta sekä ulkopuolisten tekijöiden vaikutuksesta rakennukseen ja sen yhteisöihin. Haastattelut toteutettiin syksyllä 2019, keväällä 2020 ja talvella 2021.

Ensimmäinen haastateltava oli Tampereen Tammelalaiset Ry, jota edustivat yhdistyksen puheenjohtaja Jussi Naukkarinen sekä sihteerinä ja johtokunnan jäsenenä toimiva Esa Käyhkö. Tampereen Tammelalaiset ry toimi rekisteröityneenä yhdistyksenä Morkun suojeluprosessia eteenpäin vievänä virallisena tahona. Yhdistyksen tarkoitus on vaikuttaa Tammelaan liittyvissä asioissa. Yhdistys on Morkun suojelun lisäksi toiminut muun muassa Tammelan stadionin kehittämistä ohjaavassa ryhmässä. Yhdistys on julkaissut kaksi Matti Wacklinin kirjoittamaa kaupunginosakirjaa Tammelasta: *Tammela - Tarinoita torin kulmilta (2008) ja Tammela - Suutarien pääkaupunki (2010)*. Kirjojen julkaiseminen toimi aikoinaan myös kipinärekisteröidyn yhdistyksen perustamiselle.⁴⁵

Seuraava haastateltava oli Iina Nummi, joka toimi aktiivisena jäsenenä kansanliikkeessä nimeltä Pro tavara-asema & Morkku. Kansanliike perustettiin 2013 ja sai aktiivisuudellaan suojeltua Morkun vieressä sijaitsevan vanhan tavara-aseman. He tekivät töitä molempien rakennusten suojelun puolesta.⁴⁶

Morkun rautatieläisten yhteisöä tutkimuksessani edustaa vuonna 1934 syntynyt Seppo Juortamo. Juortamo on veturinkuljettajan virasta vuonna 1986 eläköitynyt rautatieläinen, joka vietti aktiivisesti aikaansa Morkulla.⁴⁷ Juortamo on kirjoittanut teokset *Pakinoita Tampereelta nääs (2010) sekä Risto 1088 - Höyryveturi ja sen henki (2013)*. Haastateltavan ehdotuksesta päädyimme tekemään haastattelun sähköpostitse. Törmäsin Juortamon teksteihin etsiessäni tietoa Morkun historiasta ja päätin kysyä häntä haastateltavakseni.

Jotain Odottamatonta kulttuuriyhdistyksen puheenjohtajana toiminut Disa Kamula oli yksi alkuperäisiä Morkun suojeluprosessin alullepanijoita. Jotain Odottamatonta kulttuuriyhdistyksen tarkoituksena oli leikillistä maailmaa ja toimia performanssitaiteen

⁴⁵ Käyhkön ja Naukkarisen haastattelu 24.9.2019.

⁴⁶ Nummen haastattelu 25.9.2019.

⁴⁷ Juortamon sähköpostihaastattelu 17.12.2019.

edistäjänä Tampereella. Jotain Odottamatonta on lopettanut toimintansa ja Disa on siirtynyt kulttuuriyrittäjäksi. Hän muun muassa ylläpitää Tampereen Kalevassa kulttuuritaloa nimeltä Kohtaamisten tila, joka on vuokrattavissa erilaisille toimijoille.⁴⁸ Disan nimi tuli useaan kertaan esiin haastatellessani Tampereen Tammelalaisia, joten koin tarpeelliseksi haastatella häntä.

Viimeinen haastateltavani oli Virpi Koskela, joka toimi Ahaa Teatterin taiteellisena johtajana vuodesta 1996 vuoteen 2001 asti. Koskela on yhteisö- ja luontoyhteys -kouluttaja ja valmistui vuonna 2018 filosofian tohtoriksi Lappeenrannan teknillisestä yliopistosta. Hänen väitöskirjansa *Tapping experiences of presence to connect people and organizational creativity (2018)* käsittelee läsnäolon kokemusten ja luovuuden sekä innovatiivisuuden välisiä suhteita.⁴⁹ Päädyin haastattelemaan Koskelaa huomattessani tarvitsevani lisää aineistoa rautatieläisten ja Morkun sulkemisen väliseltä ajalta. Löysin Koskelan blogikirjoituksen Susinartut-kuoroprojektin sivuilta. Kirjoituksessa hän kertoo, kuinka aika Morkulla sai hänet kiinnostumaan sisällissodan tapahtumista entistä vahvemmin. Minulla oli vahva tunne, että Koskelan haastattelu täydentäisi aineistoani sekä antaisi tutkimukseeni mielenkiintoisia näkökulmia.

Suullisesti tehdyt haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. En laittanut haastattelukysymyksiä etukäteen haastateltaville, mutta annoin sähköpostitse lähetetyssä haastattelu-pyyntöni teemat ja aihealueet, joita tutkimushaastattelut tulisivat sisältämään. Juortamoa lähestyin puhelimitse. Haastattelut olivat puolistrukturoituja. Haastattelutilanteissa kysymykset toimivat enemmänkin runkona avoimelle keskustelulle ja kysymysten järjestys vaihtui tilanteen mukaan. Kuten puolistrukturoidussa haastattelussa, myös kyseisissä tutkimushaastatteluissa haluttiin korostaa haastateltavien omia tulkintoja ja antamia merkityksiä asioille.⁵⁰ Sähköpostihaastattelut eivät niinkään anna tilaa tulkin-nalle tai vuorovaikutukselle, mutta Juortamon oma kirjallisuus ja arkistot täydensivät hyvin sähköpostihaastattelua. Haastatteluiden kysymyksissä korostui Morkun merkitys ja yhteisöjen suhde rakennukseen, mutta suojelua ajaneiden yhteisöjen haastattelut

⁴⁸ Kamulan haastattelu 22.1.2020.

⁴⁹ Koskelan haastattelu 22.1.2021.

⁵⁰ Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.

sisälsivät enemmän rakennussuojeluun liittyviä kysymyksiä. Juortamolle ja Koskelalle osoitetut kysymykset käsitteivät yhteisön elämää Morkulla.

Koska tutkimukseni aihe on laaja ja monitahoinen, tarvitsin haastatteluiden rinnalle täydentävää aineistoa. Juortamon ja Koskelan haastatteluiden lisäksi toisen luvun eli ensimmäisen käsittelyluvun aineistona on käytetty Juortamon kirjoituksia *Morkku häviää Tampereen kartalta (2010)* sekä Tammerkoski-lehden artikkelista *Häviääkö Morkku Tampereen kartalta (2003)*. Aineistoa on kerätty myös Hämeenlinnan Kansallisarkistossa sijaitsevasta Morkun rautatieläisten arkistosta, joka koostuu pääosin hoitotoimikunnan pöytäkirjoista ja kirjeistöstä. Kysyessäni Juortamolta hänen tekstiensä alkuperää, hän lähetti minulle sähköpostissa kaksi puhetta, jotka sisälsivät Morkun rautatieläisten muistitietoon perustuvan, rakennuksen historiasta kertovan pakinan. Puheista ja pakinasta muodostui merkittävä osa aineistoani. Olen käyttänyt aineistona myös Morkkuun liittyvää kirjallisuutta.

Kolmannen luvun eli toisen käsittelyluvun aineisto koostuu Tampereen Tammelalaiset Ry:n, Jotain Odottamatonta kulttuuriyhdistyksen sekä Pro tavara-asema & Morkku kansanliikkeen haastatteluista. Minun oli myös etsittävä aineistoa, jonka avulla käsitteelen Morkun arvottamista viranomaisten ja asiantuntijoiden näkökulmasta, tarkastelen valta-asetelmia sekä vertailen prosessissa ylhäältä ja alhaalta vaikuttaneita diskursseja. Valitsin aineistooni Tampereen kaupungin Ratapihan alueen asemakaavasuunnitteluun liittyvät raportit sekä Morkusta tehdyt asiantuntijaselvitykset. Aineiston avulla tuon esiin myös tapauksen taustoja ja prosessin kulkua. Aineistoani täydentävät myös verkkolehtien uutiset.

1.5 Tutkimuskirjallisuus

Anna Sivulan tutkimus kulttuuriperintöyhteisön identiteettityöstä sekä Maths Isacsonin tutkimus teollisen menneisyyden jäljen kohtaloon vaikuttavista tekijöistä esiteltiin tarkemmin tutkielmani luvussa 1.2. Sivula käsittelee kulttuuriperintöprosessissa tapahtuvaa identiteettityötä artikkeleissaan *Mitä teollinen kulttuuriperintö on? (2017)*, *Puuvilla-tehtaasta muistin paikaksi. Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä (2013)* sekä

Tilaushistoria identiteettityönä ja kulttuuriperintöprosessina. Paikallisen historiapolitiikan tarkastelua (2015).

Hänen artikkelinsa *Menetetyn järven jäljillä. Historia osana paikallista kulttuuriperintöprosessia (2010)* antoi tutkimukseeni näkökulmaa kulttuuriperintöprosessista, johon liittyy paikallisten menettämä maisema. Isacson tutkii teollisen menneisyyden jäljen kohtaloon vaikuttavia tekijöitä artikkelissaan *The Reuse of Large-scale Industrial Areas (2011)*.

Tutkimukseni pohjautuu kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen näkökulmaan. Kirjassaan *Uses of Heritage* Laurajane Smith haastaa kulttuuriperinnön arvon itsestäänselvyyden ja korostaa ettei arvo ole luontaisesti fyysisissä objekteissa tai paikoissa. Objektit ja paikat ovat enemmänkin aineellinen muoto, joka tukee ja vahvistaa yhteisön arvoja. Tutkimukseni tarkastelee Morkun kulttuuriperintöprosessia Smithin kriittiseen näkökulmaan nojaten. Tarkastelen näkökulman kautta Morkun aineettomia arvoja, prosessissa korostuvia valta-asetelmia sekä viranomaisten ja kansalaisten kulttuuriperintödiskursseja.

Koska tutkimukseni kohde on vanha rautatieläisten seuratalo, tutustuin rautatieläiskulttuuriin Timo Herrasen teoksen *Rautatieläiskulttuuri eilispäivän Suomessa (2015)* ja Matti Rinteen teoksen *Aseman kello löi kolme: Suomen rautateiden kulttuurihistoriaa (2001)* avulla. Tarkastelen teosten kautta Morkkua rautatieläiskulttuurin näkökulmasta.

Lauri Putkosen toimittama teos *Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennus-suojelusta (2011)* koostuu alan asiantuntijoiden, suunnittelijoiden ja kulttuurialan vaikuttajien tulkinnoista rakennetusta ympäristöstä. Käyn teosten artikkeleiden kanssa vuoropuhelua analysoidessani Morkun arvottamista.

Kathryn Rountreen artikkeli *Tara, the M3 and the Celtic Tiger – Contesting cultural heritage, identity and a sacred landscape in Ireland (2012)* kertoo, kuinka identiteettiä ja kulttuuriperintöä kohtaan luodut tarinat ja merkitykset voivat erota yhteisön sisällä, etenkin taloudellisten ja poliittisten intressien vaikutuksesta. Tämä voi vaikuttaa fyysisen paikan tulkintaan ja siihen, mitä kohteessa koetaan merkitykselliseksi ja

säilytettäväksi. ⁵¹ Tutkimuksessani nousevat esiin eri tahojen luomat merkitykset ja arvot. Tulkintojen eroavaisuuksista on huomattavissa, kuinka ne muovautuvat osapuolten omien intressien myötä.

Aura Kivilaakso tutkii väitöskirjassaan *Suojelevat sanat. Puu-Käpylän kaavoituskiista esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä (2017)* median tapaa puhua kulttuuriympäristön arvoista ja kehittämisestä. Kivilaakso toteaa suuren yleisön diskurssien tarjoavan loistavan vertailukohdan asiantuntijoiden rakennusperinnön arvottamisessa käyttämille kriteereille. ⁵² Tutkimuksessani tarkastelen kansalaisten, asiantuntijoiden ja kaupungin päättäjien välisiä diskursseja kaavoitusprosessissa.

⁵¹ Rountree 2012, 528–529.

⁵² Kivilaakso 2017, 22.

2 RAUTATIELÄISTEN IDENTITEETTITYÖSTÄ RAKENTUNUT MORKKU

Tässä luvussa tarkastelen Morkun historiaa rautatieläisten seuratalona sekä rautatieläisten jälkeistä aikaa, rakennuksen sulkemiseen asti. Nostan luvussa esiin Morkun kohtaloon vaikuttaneita syitä menneisyydestä. Aineellinen tai aineeton artefakti käy kulttuuriperintöprosessissa läpi käyttötarkoituksen muutoksen. Kulttuuriperintöprosessissa on oleellista, kuinka uusi tehtävä muistuttaa kulttuuriperintöyhteisöä menneestä, ylläpitää ajallisen jatkumon kokemusta, vahvistaa yhteisön historiallista yhteenkuuluvuutta sekä toimii yhteisön historian todisteena.⁵³ Identiteettityöllä rakentuva kulttuuriperintö on yhteisöllinen prosessi, jonka avulla tunnistaudutaan yhteisön jäseniksi, heimoudutaan yhteisöksi ja erottaudutaan muista yhteisöistä.⁵⁴ Morkku kävi läpi käyttötarkoituksen muutoksia. Yhteisöjen identiteettityötä tarkastelemalla voi havaita, kuinka käyttötarkoitus on vastannut kulttuuriperintöprosessille olennaisia tehtäviä.

2.1 Kasvavan rautatieläisyhteisön symboli

Rautatieläiset muodostivat aikanaan merkittävän, vahvasti yhteisöllisen ammattiryhmän. Rautatieläisyys oli usein periytyvää ja jotkut ammattikunnassa saattoivat olla rautatieläisiä jo useammassa polvessa. Rautatieläiset viettivät vapaa-aikansa kulttuurin ja urheilun parissa, joka oli ammattikunnan sisällä aktiivista ja yhteisöllistä toimintaa. Heidän yhteisöllisyytensä syntyi työssä ja vahvistui vapaa-ajan toiminnan kautta. Vapaa-ajan aktiivinen toiminta tarvitsi myös tiloja ja paikkakunnille alkoi syntyä rautatieläisten taloja sekä kokoustiloja, joista muodostui varsinaisia kulttuurikeskuksia.⁵⁵ Yksi näistä kulttuurikeskuksista oli rautatieläisten seuratalo Morkku Tampereella.

Miten rautatieläisten seuratalo on saanut nimekseen Morkku? Rakennuksen nimi tulee kaukaa historiasta, jopa kauempaa kuin itse 1900-luvun alkupuolella rakennettu Morkku. Muistitiedon mukaan nimi periytyisi jo edellisen rautatieläisten seuratalon ajoilta. Alkuperäisen Morkun kerrotaan sijainneen 1800-luvun loppupuolella nykyisen Morkun eteläpuolella Tullikamarin ja silloisen asemarakennuksen välissä. Kertoman

⁵³ Sivula 2015, 57.

⁵⁴ Sivula 2017, 10; Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso, 2013, 18–19.

⁵⁵ Herranen 2015, 9, 20–21, 83.

mukaan nimen on keksinyt rautatieläisten kirjastotoimikunnan sihteeri Pirttijoki.⁵⁶ Morkku on murteellinen vastine pikkuiselle ja vaatimattomalle rakennukselle.⁵⁷ Nimi kuvasi hyvin silloista rautatieläisten seurataloa, joka oli kooltaan vain 20 m²:n suuruisen. Pieni rakennus täyttyi äärimmilleen tanssien ja kasvavan harrastustoiminnan myötä. Rakennuksessa toimi tuolloin muun muassa kirjastoyhdistys, soittokunta sekä mies- ja sekakuoro. Ajan myötä Tampereen kautta kulkeva liikenne kasvoi ja ratapiha tarvitsi laajennusta, joten alkuperäinen Morkku määrättiin purettavaksi. Modernimman ja suuremman rakennuksen nimenä Morkku ei miellyttänyt kaikkia ja virallisissa tapauksissa rakennuksesta käytettiin nimeä Rautatieläisten Seuratalo. Rakennus kuitenkin tunnettiin Morkkuna kansan keskuudessa viimeisiin päiviinsä asti.⁵⁸ Menneisyyden representaatio toteutuu, kun jaettu historia omaksutaan.⁵⁹ Nimi on ollut symbolisesti tärkeä ja osa monumentaalista identiteettityötä. Se on edustanut jatkuvuutta. Nimen periytyminen alkuperäiseltä rakennukselta voidaan käsittää representaationa, jolla rautatieläiset ovat ylläpitäneet alkuperäisen Morkun kulttuuriperintöä.

Uusi Morkku rakennettiin työväentalojen ja seuratalojen tapaan ahkerien talkoolaisten toimesta. Alkuperäisen Morkun menettäminen oli kova isku, mutta rautatieläiset kääriivät hihansa ja alkoivat toimia uuden seuratalon rakentamiseksi. He ryhtyivät rakentamaan itselleen uutta kulttuurikeskusta rautatien vieressä sijaitsevan suuren, keväisin vettä täynnä olevan montun paikalle. Juortamon mukaan Morkun rakentamisen aikaan asemalla työskentelevän henkilökunnan määrä on ollut noin sadan luokkaa. Nämä motivoituneet ja ennakkoluulottomat rautatieläiset työskentelivät uuden Morkun saamiseksi jopa 12 tuntisten työpäiviensä ohella – säällä kuin säällä, oli sitten arki tai pyhä. Kaikki vanhan Morkun käyttökelpoinen materiaali käytettiin uuden Morkun rakennusaineeksi.⁶⁰ Voi siis olla, että vuonna 2020 puretussa Morkussa on ollut konkreettisia jälkiä jo 1800-luvulla Tampereen rautatieläisiä palvelleesta seuratalosta. Morkun rautatieläisten vahvaa talkoo- ja yhteishenkeä kuvastaa myös toiminta rakennuksen rahoittamiseksi. Miehet kulkivat keräyslistoineen ovelta ovelle, kun taas vaimot, äidit ja tyttäret

⁵⁶ Juortamo 2010, 32, 36–37.

⁵⁷ Wacklin 2010, 45.

⁵⁸ Juortamo 2003, 25; Juortamo 2010, 32, 37.

⁵⁹ Sivula 2015, 58.

⁶⁰ Juortamo 2010, 32–33.

toivat oman tärkeän panoksensa muonittamalla talkooväkeä sekä järjestämällä arpajaisia, myyjäisiä sekä ompeluseuroja.⁶¹

Uusi Morkku oli rautatieläisten kulttuuriperintöprosessin tuotos. Rautatieläiskulttuuri on ihmisten kesken jaettuja aineettomia ja aineellisia perinteitä. Perinteelle ominaista on yhtäaikainen jatkuvuus sekä uuden luominen.⁶² Kulttuuriaan ja perinteitään paremmin vaaliakseen rautatieläiset rakensivat uuden rakennuksen, joka ei vain vastannut yhteisön tarpeisiin, vaan myös kuvasti positiivisia muutoksia yhteisössä. Kovalla työllä rakennettu moderni seuratalo oli Tampereen rautatieläisille suuri ylpeyden aihe, jonka valmistumista juhlittiin näyttävästi.⁶³ Uusi Morkku oli vahvan ja kasvavan rautatieläisten ammattikunnan symboli ja tärkeä osa rautatieläiskulttuurin identiteettityötä.

2.2 Muistitiedosta koostuva pakina rautatieläisyhteisön kehyskertomuksena

Kulttuuriperintöyhteisö voi jakaa historiaansa monella tapaa, kuten suullisena historiatutkimukseen perustuvana kirjana, lehtiartikkeleina, arkisto- ja kuvakokoelmina, näyttelyinä, elokuvina, hallinnollisten päätösten perusteluissa sekä haastatteluina. Historian esitykset ja menneisyyden tulkinnat ovat kulttuuriperinnön rakennusmateriaalia.⁶⁴ Smith korostaa, että muisti ja identiteetti linkittyvät toisiinsa vahvasti kulttuuriperintöprosessissa. Prosessissa vaikuttavat etenkin kollektiivinen ja sosiaalinen muisti. Hän viittaa Maurice Halbwachsin näkemykseen, jonka mukaan jokainen ryhmä muodostaa itselleen identiteetin jaettujen muistojen kautta. Kollektiivinen muisti rakentuu sosiaalisesti nykyhetkessä ja legitimoidaan kollektiivisesti. Tästä muodostuu merkittäviä yhteisiä intressejä ja käsitys yhteisestä identiteetistä, jonka avulla vahvistetaan yhteisöä ja sen jatkuvuutta. Kollektiivista muistia jaetaan ja muokataan erilaisissa yhteisissä tapahtumissa.⁶⁵ Valtionrautateiden Rautatie Uutiset-lehden artikkelissa *Kyllä nyt kelpaa olla hyvissä suojissa Tampereella (1964)* sekä Rautatieläinen-lehden artikkelissa *Tampereen seuratalo uudistettuna käyttöön (1964)* kerrotaan, kuinka vuosina 1951 ja 1964

⁶¹ Juortamo 2010, 33–34.

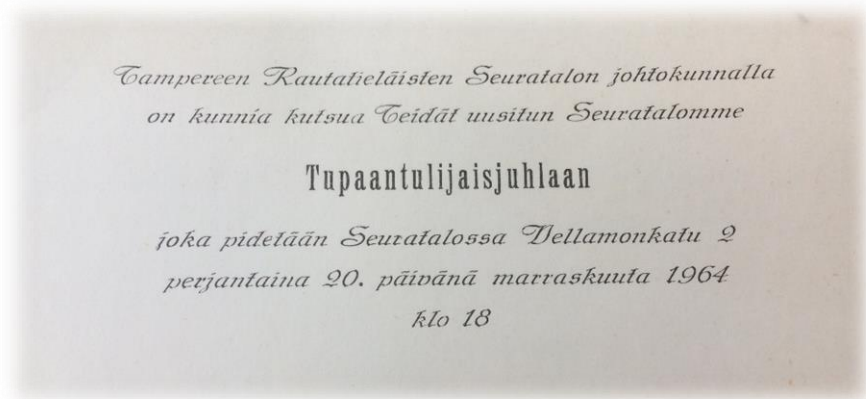
⁶² Siivonen 2013, 318, 322.

⁶³ Juortamo 2010, 34.

⁶⁴ Sivula 2015, 64; Sivula 2017, 12.

⁶⁵ Smith 2006, 59.

rakennussaneerausten kunniaksi järjestetyissä juhlissa on esitetty vanhojen rautatieläisten tosiseikkoihin perustuva pakina Morkun alkuajoista.⁶⁶

Kuva 1. Kutsu Morkun saneerauksen kunniaksi järjestettyyn tupaantuliaisjuhlaan. Tampereen Rautatieläisten Seuratalon arkisto 2. (KA)

Pakinan lisäksi vuoden 1951 juhlallisuuksia varten laadittu puhe sisältää Morkusta tuntemattoman tekijän runon, joka on esitetty myös vuoden 1964 tupaantuliaisissa:

*Talo vanha varrella rautatien,
Talo muistojen,
me katsoen aikaan menneeseen
sua kiitämme.*

*Tosin suojasi olivat ahtahat,
mutta sopu sijaa soi,*

*leikinilon, iloista suurimman
Täällä joukkomme saada voi.*

*Monet päätökset kauaskantoiset
täällä harkittiin,
monet juhlat täällä juhlittiin
ja riemut riemuittiin,*

⁶⁶ Valtionrautateiden Rautatie Uutiset 04.12.1964, KA, Tampereen Rautatieläisten Seuratalon arkisto 2; Rautatieläinen 26.11.1964, KA, Tampereen Rautatieläisten Seuratalon arkisto 2.

*Näin vierähti aika verkalleen
ja hetket nuoruutes,
päivä liittyi päivän ketjuhun
ja vuosi vuotehen.*

*Monet niistä jotka sun rakensi
ovat menneet jo rajan taa,
mutta meidän siunaavat kiitokset
heidätkin tavoittaa.*

*Me poistumme kukin vuorollaan
vain yksi jää:
Työn mahtia vuosituhannet
ei saata järkyttää.⁶⁷*

Morkun kunniaksi esitetty runo sekä kertomukset rakennuksen historiasta merkittävässä juhlissa edustavat historioivan identiteettityön lisäksi monumentaalista ja omaksuvaa identiteettityötä. Ylpeyden tunnetta modernisoidusta Morkusta on vahvistettu historialla, jossa kerrotaan vanhempien sukupolvien raskaasta työstä yhteisölle tärkeän uuden seuratalon rakentamiseksi. Pakina on toiminut rautatieläisten jaettuna historiana ja kehyskertomuksena, jolla on vahvistettu yhteisön osallisuutta ja Morkun merkitystä yhteisössä.⁶⁸ Kehyskertomuksen avulla merkittävät saneeraukset on nivottu yhteen rakennuksen historian kanssa, jonka myötä yhteisö on sijoitettu menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumolle.

Ammattikuntansa historioitsijana toiminut Seppo Juortamo on kirjoittanut Morkun historiasta Tammerkoski-lehdessä sekä omassa pakinoita sisältävässä kirjassaan *Pakinoita Tampereelta nääs (2010)*. Juortamo kertoo pelastaneensa Morkun vintiltä kollegansa kanssa arvokkaiksi kokemiaan asiakirjoja ja esineitä. Vuosilukua hän ei muista, mutta jo tuolloin Morkun kyseenalainen kohtalo oli noussut keskustelun aiheeksi. Asiakirjojen joukossa pelastui rautatieläisten muistitietoon perustuvan pakinan sisältämät puheet, jotka luettiin Morkun saneerauksien kunniaksi pidetyissä juhlissa 1950- ja 1960-luvuilla. Pakinan kerrotaan perustuvan pakkamestari Airion, konduktööri Paasion ja junamies

⁶⁷ Puhe Morkun laajennuksen avajaisissa 1.12.1951. (JKA); Puhe Morkun avajaisjuhlat 20.11.1964. (JKA)

⁶⁸ Sivula 2015, 64.

Suomalan muistitietoihin.⁶⁹ Tämä pakina on toiminut Juortamon tekstien osittaisena lähteenä.⁷⁰

Historiaa voidaan jakaa oman yhteisön lisäksi niille yhteisön ulkopuolisille, joille tietoa yhteisön menneisyydestä halutaan välittää. Morkku ja sieltä löytyneet dokumentit ovat toimineet jaetun historian todisteina.⁷¹ Juortamo on tehnyt omalta osaltaan aktiivista identiteettityötä. Hän on pelastanut yhteisöstään kertovia artefakteja mahdolliselta häviämiseltä, kertonut kirjoituksillaan yhteisönsä historiasta laajemmalle yleisölle ja pyrkinyt vaikuttamaan yhteisönsä perinnön kohtaloon ottamalla kantaa julkisesti. Artikkeleissa *Häviääkö Morkku Tampereen kartalta (2003)* Juortamo kertoo Morkun historiasta ja pohtii tulevan asemakaavan vaikutusta rakennukseen. Artikkelin lopussa hän toteaa, kuinka rautatieläiset tulevat kaihoisasti muistelemaan Morkkua, jos tämä tullaan purkamaan. Hän pohtii, tullaanko Morkku uhraamaan urbaanin rakentamisen alttarille vai olisi olemassa pieni mahdollisuus, että pala historiaa säästettäisiin jälkipolvien ihmeteltäväksi. Juortamo toteaa, että vaikka rakennus ei vastaakaan enää vaativimpien tahojen kriteerejä, olisi ensiarvoisen tärkeää pysähtyä pohtimaan, ettei kaikkea vanhaa pidä hävittää. Onhan Morkulla satavuotiset perinteet, eikä rakennus ole purkukunnossa.⁷²

2.3 Morkkulaisia vauvasta vaariin

Omaksuva identiteettityö vahvistaa oikeutta pitää omana kohdetta, joka liittyy yhteisöä yhdistävään historiaan ja yhdistää osallisuuskokemukset symboleihin.⁷³ Seppo Juortamo on oiva esimerkki siitä, kuinka rautatieläiset loivat siteensä Morkkuun heti Valtionrautateillä aloitettuaan. Juortamo alkoi käydä Morkulla vuonna 1956, VR:n palvelukseen astuttuaan. Aluksi hän kävi Morkulla tansseissa ja vuonna 1957 hänet vihittiin vaimonsa kanssa samassa rakennuksessa. Hän kuului useita vuosia Morkun hallintoon Veturimiesten Liiton Tampereen osaston puheenjohtajan ominaisuudessa. Hän kertoo rautatieläisten perheenjäsenten olleen myös aktiivisesti mukana Morkun toiminnassa.⁷⁴

⁶⁹ Puhe Morkun laajennuksen avajaisissa 1.12.1951. (JKA); Puhe Morkun avajaisjuhlat 20.11.1964. (JKA)

⁷⁰ Juortamon sähköpostihaastattelu 17.12.2019.

⁷¹ Sivula 2015, 64–65.

⁷² Juortamo 2003, 25.

⁷³ Sivula 2017, 13.

⁷⁴ Juortamon sähköpostihaastattelu 17.12.2019.

Rautatieläiset olivat juurtuneita paikalliseen yhteisöön ja näkyvä ammattikunta Tampereella, etenkin Tammelassa. Valtionrautatiet järjestivät työntekijöilleen asutusta, jonka myötä paikkakunnille muodostui vahvoja rautatieläisten yhdyskuntia.⁷⁵ Vaikka Tampereen Tammela mielletään kenkätehtaineen enemmänkin tehdastyöläisten kaupunginosaksi, on siellä vaikuttanut myös merkittävä rautatieläisten yhteisö. Tampereella rautatieläisten asuinrakennukset ovat kuitenkin hajallaan ympäri keskustaa, joten rakennukset eivät niinkään muodosta kaupunkirakenteessa yhtenäistä rautatieläisten yhdyskuntaa hahmottavaa kokonaisuutta.⁷⁶ Tärkeimmissä rautatiekaupungeissa rautatietyöläisille rakennettiin suuria kivisiä asutokasarmeja, joita kutsuttiin Toralinnoksi.⁷⁷ Tällainen Toralinna rakennettiin Tampereen Tammelaan vuonna 1904. Morkku toimi Tampereen Toralinnan rautatieläisyhteisön tärkeänä vapaa-ajanviettopaikkana. Työväen keskusmuseossa järjestetyn Tampereen Toralinnan 100-vuotisnäyttelyn kirjassa *Toralinna 1904–2004: täynnä elämää (2004)* toralinnalainen muistelee Morkkua:

”Äiti kuului Rautatienlaulajien naisjaostoon, isä ja nuorempi sisko soitti Morkkulla jossain juhlissa. Äiti oli näytelmissä mukana. Siellä oli semmoinen ‘Hulda ja Jalmari’, äiti näytteli Huldaa.”

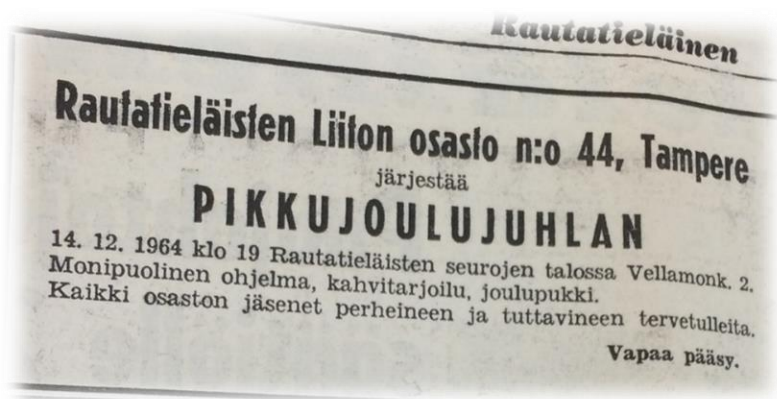
Morkkulla käytiin pienestä pitäen. Morkku tuli tutuksi Toralinnan lapsille siellä järjestettävien lastenkutsujen ja elokuvailtojen myötä. Jotkut toralinnalaiset muistelevatkin nähneensä ensimmäiset Chaplininsa Morkun elokuvaprojektorin valossa. Rautatieläisten Raittiusliiton Tampereen osasto veti puolestaan seuratalolle paljon nuorisoa.⁷⁸ Kävijöitä riitti vauvasta vaariin, joten seuratalolla on ollut keskeinen merkitys koko perheen arjessa ja juhlissa. Morkkulla otettiin avosylin vastaan muutkin kuin rautatieläisten perheet. Rautatieläinen -lehden ilmoitus (kuva 2.) kertoo, kuinka Morkkulla järjestettäviin juhliin oli tervetulleita niin perheenjäsenet kuin tuttavatkin.

⁷⁵ Herranen 2015, 64.

⁷⁶ Lyytinen 2003, 15.

⁷⁷ Herranen 2015, 64.

⁷⁸ Kataja & Lehtomäki 2004, 18.

Kuva 2. Ilmoitus pikkujoulujuhlasta Morkulla. Rautatieläinen 26.11.1964. Tampereen Rautatieläisten Seuratalon arkisto 2. (KA)

Omaksuva identiteettiö oli rautatieläisten yhteisössä aktiivista. Jo rautatieläisperheiden lapset oppivat pitämään Morkkua omanaan. Smithin mukaan perintö tulee kokea, jotta se voisi muodostua perinnöksi. Morkku toimi rautatieläisperinteen näyttämönä, jonne tullessa uudet virkaan astuneet rautatieläiset ja heidän läheiset saivat kokea, millaista yhteisön elämä on. Heille jaettiin yhteisön käytänteitä ja muistoja. Samalla he muodostivat omat kokemuksensa ja muistonsa yhteisöstä sekä sille merkityksellisestä paikasta.⁷⁹

2.4 Monenlaisen toiminnan koti

Poliittinen aktiivisuus sekä kansalaisaktiivisuus oli näkyvää toimintaa rautatieläisten keskuudessa. He kuuluivat organisoituihin liittoihin ja poliittisiin puolueisiin sekä pyrkivät vaikuttamaan työolojen parantamiseksi. Kansansivistysaatteen kukoistaessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa rautatievirkamiesten aloitteen myötä syntyivät rautatieläisten omat kirjastot ja lehtienlukusalit. Kirjastoja perustettiin aluksi rautatieläisten omilla rahoilla ja avustuksilla, mutta myös rautatiehallitus tuki kirjastoja rahallisesti, sekä luovuttamalla tiloja niiden käyttöön. Rautatieläisten kirjastot olivat tärkeitä sivistyksen ja kulttuurin kehoja.⁸⁰ Tampereen rautatieläisten kirjastoyhdistyksen kerrotaan olleen kantava voima uuden seuratalon rakentamisessa. Tuohon aikaan seuratalon isännöinnistä huolehti vielä vuonna 1877 perustettu kirjastotoimikunta. Myöhemmin talon

⁷⁹ Smith 2006, 47.

⁸⁰ Rinne 2001, 98–100.

hallinnolliseksi toimijaksi perustettiin hoitotoimikunta, joka koostui eri harrastusryhmien edustajista.⁸¹ Vastavalmistunut rautatieläisten seuratalo tarjosi rautatieläisten kirjastolle uudet tilat ja vuosia hyvin kartutettu kirjavalikoima oli kattava.⁸² Ajan myötä kirjasto kävi kuitenkin tarpeettomaksi, kun Tampereen kaupunki perusti uusia kirjastoja. Tampereen rautatieläisten kirjastoyhdistys lakkautettiin 1950-luvulla.⁸³ Vuoden 1964 juhlapuheessa mainitaan, kuinka tärkeänä kirjastoyhdistystä ja sen toimintaa on yhteisössä pidetty. Kirjastoyhdistyksen aloittaman toiminnan jatkaminen on ollut heille kunnia-asia.⁸⁴

Hoitotoimikunta koki ahkerasti työskentelevien rautatieläisten henkisen huollon huomiointonottamisen tärkeäksi ja halusi parantaa ammattikunnan vapaa-ajantoimintamahdollisuuksia. Hoitotoimikunta vaati vuonna 1949 Rautatiehallitukselle kirjoittamassa kirjeessään laajennusta nykyiseen rakennukseen. Kirjeessä mainitaan, kuinka Tampereen rautatieläiskunnan määrä oli vuonna 1949 jo noin 2000 henkilöä ja harrastustilojen puute sotavuosien jälkeen suuri.⁸⁵ Morkulla kokoontuvien järjestöjen ja kerhojen määrä kasvoi vuosikymmenten aikana ja seuratalon käyttö oli aktiivista. 1960-luvun ja 1970-luvun toimintakertomusten tilojen käyttöä anovien järjestöjen ja kerhojen listat antavat osiittaa Morkun käyttöasteesta ja sitä käyttäneistä ryhmistä. Kaikkien tilojen yhteenlasketut käyttömäärät vaihtelivat vuosittain noin 800:n ja 900:n käyttökerran välillä ja tiloja anoneita ryhmiä oli 20:n ja 30:n molemmin puolin. Tässä muutamia mainitakseni: Rautatieläisten Soittokunta, Tampereen Rautatien Shakkikerho, Rautatien Taidekerho eli Ra-Ta, VR Tampereen Näyttämö, VR Kamerakerho, Karjalaisten Veturimiesten Kerho, VR Eläkeläisten yhdistys, Veturimiesten Naiset, Vaihdemiesyhdistys, Rautatieläisten Raittiusliitto ja Tampereen Rautatieläisten Sosiaalidemokraattinen yhdistys. Käyttömääriin on laskettu myös ulkopuoliset käyttäjät, joiden ansiosta seuratalo sai lisää

⁸¹ Juortamo 2003, 24;

⁸² Juortamo 2010, 41–42.

⁸³ Päätös rautatieläisten kirjastoyhdistyksen lakkauttamisesta 13.08.1952, KA, Tampereen Rautatieläisten Seuratalon arkisto 1.

⁸⁴ Puhe Morkun avajaisjuhlat 20.11.1964. (JKA)

⁸⁵ Rautatieläisten seuratalon hoitokunnan kirje Rautatiehallitukselle 17.01.1949, KA, Tampereen Rautatieläisten Seuratalon arkisto 1.

tuloja. Morkkua varattiin järjestötoiminnan lisäksi hää-, juhla- ja kokoustilaksi sekä tanssi-iltamia varten.⁸⁶

Rautatieläisten järjestämät tanssi-illamat olivat tunnettuja ja Morkun parketit tulivat tuuiksi monille tamperelaisille. Illamien tuotot käytettiin järjestöjen sekä Morkun toimintaan. Juortamo muistelee, että 1950–1970-luvuilla tansseja saatettiin tanssia jopa neljänä iltana viikossa.⁸⁷ Hoitokunta jakoi tanssien järjestysvuorot ja organisointi hoidettiin yhdessä Morkun vahtimestarin kanssa. Talon sieluksi kutsuttu vahtimestari hoiti rakennuksessa kaikki käytännön asiat.⁸⁸ Suosituista illtamista muodostui traditio niin rautatieläisille kuin tamperelaisillekin. Illamat vahvistivat Morkun merkitystä paikallisessa yhteisössä.

Kuva 3. Näytelmäesitys Morkulla 1930-luvulla. Kuva: E.M. Staf /Tampereen museot.

Musiikki on aina ollut tärkeä osa rautatieläisten harrastustoimintaa. Orkesteri- ja kuorotoiminta oli aktiivista ja kokosi tuhansia rautatieläisiä yhteisiin laulu- ja soittojuhliin. Jo 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa rautatieläisillä oli omia soittokuntia suurimmissa kaupungeissa ja soittotaito saattoi olla jopa tae saada työtä Valtionrautateiltä. Helsingin,

⁸⁶ Juhla- ja kerhosalin anojat vuonna 1960–1961; Seuratalon käyttö vuonna –66; Tampereen Rautatieläisten Seuratalon toimintakertomukset vuosilta 1967, 1968, 1970, 1971 ja 1972, KA, Tampereen Rautatieläisten Seuratalon arkisto 1.

⁸⁷ Juortamo 2003, 24.

⁸⁸ Juortamon sähköpostihaastattelu 17.12.2019.

Viipurin ja Turun ohella myös Tampereella on toiminut yksi Suomen ensimmäisiä rautatieläisten soittokuntia.⁸⁹ Morkulla vuosikymmeniä harjoitellut ja esiintynyt Tampereen Rautatieläisten Soittokunta perustettiin vuonna 1896 ja juhli vuonna 2016 arvostettavaa 120-vuotista taivaltaan.⁹⁰ Monivaiheisen historian elänyt soittokunta on viihdyttänyt lukemattomia kertoja niin rautatieläisten omissa, kuin muidenkin tapahtumissa. He ovat myös marssineet useissa paraateissa ja esiintyneet hautajaisissa, kaupungin järjestämissä puistokonserteissa sekä radiossa. Morkku mainitaan soittokunnan vuosina 1969–1978 toimineen puheenjohtajan Väinö Saarisen *Se siitä*-nimisen runon viimeisessä säkeessä:

*”On monta soittajaa jo mennyt ikuisuuteen,
vuos’ kymmenien vierissä eteenpäin.
Jäi heiltä perinnöksi polveen uuteen
sävelten kaipuu, halu tulla tännepäin.*

*Morkulle iltaisin kun kokoonnumme
porukalla yhteen soittamaan.
Nousee silloin mieleen tunne:
ei kuole soittokunta vanhuuttaan!”⁹¹*

Morkku on ollut koti monenlaiselle toiminnalle. Rakennusta onkin vuoden 1964 tupaantuliaispuheessa luonnehdittu seuraavasti:

”Aluksi talo on ollut ahdas ja puutteellinen, mutta kaikesta huolimatta se on ollut silloisten rautatieläisten yhteistoiminnan ja monien harrastusten lämmin koti. Aina ovat rautatieläiset halunneet kasvattaa itseään ja ylläpitää hyvää ”Me – henkeä” keskuudessaan. Kaikki ovat kuuluneet yhteiseen suureen rautatieperheeseen (...) Kiitoksemme olemme velkaa ylimmästä viranomaisesta alimpaan työntekijään. Teillä kaikilla on ollut oma kohtainen tahto saada tästä talosta sellainen paikka, jossa todella tuntisi olevansa yhteisessä kodissa.”⁹²

Vertaus Morkusta rautatieläisperheen kotina kuvaa, kuinka tiivis suhde rautatieläisillä oli toisiinsa sekä rakennukseen. Morkku oli rautatieläisille paikka, joka yhdisti heidät ammattikuntansa historiaan ja perinteisiin. Rautatieläisten aktiivinen omaksuva

⁸⁹ Herranen 2015, 84.

⁹⁰ Teivas, Eija: Tampereen rautatieläisten soittokunta 120 vuotta. *Tampu* 13/2016, 4–5.

⁹¹ Soilumo 1982, 68.

⁹² Puhe Morkun avajaisjuhlat 20.11.1964. (JKA)

identiteettityö yhdisti yhteisön oikeutta pitää rakennusta omanaan. Jäsenet kokivat olevansa tiiviisti osallisia yhteisöönsä, yhdisti heidän osallisuuskokemuksensa Morkkuun. Morkku toimi yhteisölleen perinteikkäänä kokoontumispaikkana, jonne tultiin niin harrastusten, kokousten kuin juhlienkin vuoksi.

Morkun symbolinen arvo laajemmassa kontekstissa pohjautui rautatieläisten ammattikunnan arvostukseen rautateiden yhteiskunnallisen merkittävyyden vuoksi. Rautatiet loivat ennennäkemättömän tehokkaan tavan kuljettaa tavaraa ja ihmisiä mantereella, avartaen samalla valtaväestön tapaa nähdä ja kokea maailmaa. Tähän päivään asti huimasti kehittynyt mantereiden joka kolkkaan yltävä rautatieverkosto on jo itsessään suuri näkyvä todiste ihmisen aikaansaannoksista, kaluston teknologisesta kehityksestä puhumattakaan.⁹³ Rakennuksen säilyminen oli vuosikymmeniä taattu rautatieläisten ammattikunnan käytön vuoksi. Sitä ylläpiti rautatieläiskulttuurille ominainen aktiivinen liitto- ja kerhotoiminta, vahva yhteisöllisyys sekä sukupolvelta toiselle periytyvä sitoutuminen seuratalon yhteisöön. Morkun rautatieläiset olivat aktiivisesti historioivan, monumentalisoivan sekä omaksuvan identiteettityön leikkauspisteessä toimiva kulttuuriperintöyhteisö. He tuottivat yhteisönsä jatkuvuutta ylläpitämällä kulttuuriperintöään näitä kolmea identiteettityön lajia käyttäen. Rautatieläisten aktiivinen identiteettityö loi Morkulle yhteisössä merkittävää kulttuuriperintöarvoa.

Ilmeisesti jo 1970-luvun alussa huolestuttiin Morkun kohtalosta kaavoitussuunnitelmien vuoksi. Seuratalon johtokunta ilmaisi huolensa kirjeessään Tampereen kaupunginhallitukselle vuonna 1971. Johtokunta pyysi kaupunginhallitusta ilmoittamaan, milloin asemakaavan muutosehdotus tultaisiin hyväksymään ja milloin mahdolliset katutyöt uuden tien rakentamiseksi aloitettaisiin. Asemakaavan muutosehdotuksen kerrottiin aiheuttavan levottomuutta tontilla sijainneen rautatieläisten seuratalon 37:än kerhon ja yhdistyksen keskuudessa. Lisäksi rakennuksen epäselvä kohtalo esti erilaisten korjausten toteuttamisen.⁹⁴

⁹³ Rinne 2001, 36.

⁹⁴ Rautatieläisten seuratalon johtokunnan kirje Tampereen kaupunginhallitukselle 09.06.1971, KA, Tampereen Rautatieläisten Seuratalon arkisto 1.

Juortamo ei osannut antaa tarkempaa tietoa mitä Morkulla tapahtui hänen eläkkeelle jäämisen jälkeen,⁹⁵ mutta hän mainitsee artikkelissaan viimeisen vahtimestarin toimineen Morkulla vuoteen 1996 saakka.⁹⁶ Tästä voisi päätellä, että rautatieläisillä olisi ollut toimintaa Morkulla vielä 1990-luvun alussa. Vuonna 2003 kirjoittamassaan artikkelissa Juortamo toteaa, kuinka nykymaailman vaatimukset ovat muuttaneet rakennuksen alkuperäistä tarkoitusta taloudellisempaan suuntaan, eikä VR yhtiöllä ole enää tarjota tarvittavia tiloja henkilökunnan harrastustoimintaan. Henkilökunnan keskuudessa toimi edelleen harrastuspiirejä, jotka joutuivat taistelemaan toimitilojen puutteesta.⁹⁷

Modernisoituva maailma ja 1960-luvulla alkanut deindustrialisaatio⁹⁸ ovat muuttaneet rautatieteollisuutta ja rautatieläisyyttä. Valtionrautateiden siirtyminen liikelaitokseksi muutti toiminnan lisäksi myös radikaalisti työkuultuuria.⁹⁹ Kehityksen myötä henkilökunnan määrä on vähentynyt, eikä elinikäinen sitoutuminen palvelukseen ole enää itsestäänselvyys. Kuten yhteiskunnan muilla aloilla, myös rautateillä työyhteisöön sitoutunut vapaa-ajan vietto kulttuuriharrastuksineen on vähäistä verrattuna menneisiin vuosikymmeniin. Vanhan ajan rautatieläisyys on katoavaa perinnettä.¹⁰⁰

2.5 Ahaa Teatteri näyttämöperinteen jatkajana

Rautatieläisten jälkeen Morkulla toimi Ahaa Teatteri, joka on vuonna 1970 perustettu lasten- ja nuortennäytelmiin erikoistunut ammattiteatteri. Morkku toimi ajoittain jopa näyttelijöiden väliaikaisena yöpaikkana. Kiertävänä teatterina, ainoastaan ensi-illat pidettiin Morkulla, joten varsinkin uudet näyttelijät yöpyivät rakennuksessa kiertueiden välillä, kunnes hankkivat oman asunnon Tampereelta.¹⁰¹

Koskelan haastattelussa korostui vahvasti paikan kokemisen tematiikka, joka kiehtoi minua erityisen paljon ja toi tutkimukseeni lisää mielenkiintoisia näkökulmia. Hän

⁹⁵ Juortamon sähköpostihaastattelu 17.12.2019.

⁹⁶ Juortamo 2003, 24.

⁹⁷ Juortamo 2003, 24.

⁹⁸ Deindustrialisaatio tarkoittaa teollisen yhteiskunnan rakenteiden purkautumista. (Sivula 2013, 165–166.)

⁹⁹ Zetterberg 2011.

¹⁰⁰ Rinne 2001, 114–115.

¹⁰¹ Koskelan haastattelu 22.1.2021.

todellakin eli paikkaa, eikä vain paikassa.¹⁰² Tunnelma ja *paikan henki*¹⁰³ olivat Koskelan kertomuksissa keskeisiä merkityksen luoja. Haastattelussa nousi esiin myös *memoraatteja* eli kertomuksia yliluonnollisen ilmiön kohtaamisesta.¹⁰⁴ *Eletty tila* tarkoittaa rakennetun ja sosiaalisen kohtaamista. Rakennus voidaan käsittää tilallisena leikkauspisteenä, jossa kulttuurinen konteksti, rakennus, käyttäjä ja aiemmat tilalliset kokemukset kohtaavat. Tilan eläminen on myös hyvin ruumiillista. Ruumis muokkaa toiminnallaan tilaa, mutta myös tila muotoilee ruumista.¹⁰⁵ Koskelan haastattelussa eletyn tilan käsitteessä korostuu etenkin ihmisen henkinen puoli.

Rakennuksessa tapahtuneet oudot kokemukset, laukaisivat yhteisössä yhä suuremman mielenkiinnon Morkun historiaa kohtaan. Morkulla yöpyneet näyttelijät kertoivat rakennuksessa kummittelevan. He kertoivat huonekalujen vaihtavan paikkaa sekä kuullensa askelia. Eräänä iltana siivoustalkoiden jälkeen Koskela ja hänen kollegansa kiipesivät Morkun vintille. He olivat keskustelleet Morkun historiasta ja alueen tapahtumista sisällissodan aikana. Vintillä hiljaa istuessaan he kuulivat nurkassa laahaavaa ääntä ja molemmille tuli mielikuva, kuinka haavoittunut raahautuisi heitä kohti. Koskela mainitsee myös tunteneensa rakennuksessa usein pakkaantunutta surullista energiaa. Toisaalta hän muistelee tunteneensa olonsa todella mukavaksi yöpyessään joskus yksin rakennuksen näyttämöllä ja nukkuneensa kuin tukki. Koskela kertoo, kuinka kehollista työtä tekevänä taiteilijana hän kiinnittyy kehollisesti ympäröiviin seiniin, mikä lisää ympäristön merkitystä. Hän lisää, että ovatpa yliluonnolliset tapahtumat totta tai ei, niin ympäristöstä syntyville mielikuville on annettava mahdollisuus syntyä ja ruokkia mielikuvitusta. Pelottavista tapahtumista huolimatta yhteisön jäsenet olivat enemmän tai vähemmän rakastuneita taloon ja tutkia sen historiaa tarkemmin.¹⁰⁶

Rakennuksen historiallinen arvo tuotetaan historioimalla. Kulttuuriperintö muuttuu, kun kulttuuria historioidaan uudella tavalla.¹⁰⁷ Ahaa Teatterilaisten kulttuuriperintöprosessi on esimerkki siitä, kuinka *historiatietoisuus* eli käsitys menneisyyden,

¹⁰² Enges et al. 2015, 133.

¹⁰³ Paikan henki tarkoittaa sitä, millaiseksi jokin paikka koetaan, ilman että tunteen syytä on kokijan mahdollista tarkemmin tunnistaa tai eritellä. Paikka voidaan kokea esimerkiksi rauhoittavaksi tai pelottavaksi. (Forss 2007, 78–130.)

¹⁰⁴ Enges 2012, 83–88.

¹⁰⁵ Saarikangas 2002, 49.

¹⁰⁶ Koskelan haastattelu 22.1.2021.

¹⁰⁷ Sivula 2017, 10.

nykyisyyden ja tulevaisuuden välisestä sidoksesta muuttuu, kun ihmiset haluavat säilyttää erilaisia todisteita menneestä kuin aiemmin. Kulttuuriperintöprosessit muuttavat *historiakulttuuria*, joka on menneen mielikuvien käyttämisen, muuttamisen ja tuottamisen muodostama kokonaisuus.¹⁰⁸

Teatterilaisten identiteettityössä jaetuksi historiaksi muodostui rautatieläisten historian lisäksi myös sisällissodan tapahtumat. Yhteisössä syntyi halu tehdä näytelmä aikuisille, joka tapahtuisi nimenomaan kyseisessä rakennuksessa. Morkun rautatieläisten historia sekä alueen sisällissodan tapahtumat inspiroivat yhteisön tekemään rakennuksen historiaan väljästi pohjautuvan, kollaasimaisen näytelmän nimeltä ”Morkunmäen marraskuu”. Näytelmä alkoi rautatieläisten yhdistyksen kokouksesta, josta se eteni sisällissodan loppuhetkiin, jolloin valkoiset hyökkäsivät Tammelaan. Näytelmää varten kerättiin monenlaista historiallista materiaalia ja teemaa otettiin myös Tove Janssonin teksteistä. Koskela muistelee, että myös ”Kuolemasta” olisi otettu osia ”Morkunmäen marraskuuhun”. Näytelmä oli elämyksellinen tapahtuma, jossa katsojat kiersivät ympäri Morkkua lyhtyjen valossa ja kokivat tarinoita eri puolilla taloa. Lisäksi ympärillä kuului laukauksia, laulua, oveen hakkaamista sekä erilaisia hyökkäyksen ääniä. Teatterilaisia ja katsojia kosketti eniten kohtaus, jossa nainen ilmestyi lyhty kädessä pimeään kellarin komerosta ja lauloi Ultra Bran kappaletta ”Minä suojelen sinua kaikelta”. Jokin kohtauksessa sävähdytti vahvasti. Vasta vuosia myöhemmin Koskela sai kuulla, että Morkku oli toiminut sisällissodassa punaisten naisvankien vankilana.¹⁰⁹

Kulttuuriperintöyhteisölle merkityksellisten historiallisten todisteiden suojeleminen on luonteeltaan monumentalisoivaa identiteettityötä.¹¹⁰ Morkun tulevaisuuden kohtalo huolestutti myös teatterilaisia ja he kokivat, että rakennuksen säilymisen eteen olisi toimitettava. He ihmettelivät, miksi suunniteltua ohitustietä ei olisi voitu rakentaa vaarantamatta rakennuksia. Koskela oli perustamassa Morkun suojelua ajavaa Kulttuuriyhdistys Morkku Ry:tä, jossa hän toimi puheenjohtajana. Hän kertoo myös haaveilleensa

¹⁰⁸ Sivula 2013, 162–163; Aronsson 2004.

¹⁰⁹ Koskelan haastattelu 22.1.2021.

¹¹⁰ Sivula 2015, 66.

kollegansa kanssa Morkun ostamisesta ja kunnostamisesta Ahaa Teatterin sekä perustamansa harrastajateatteri Legionateatterin yhteiskäyttöön.¹¹¹

Kulttuuriyhdistys Morkku järjesti vuonna 1998 rakennuksen suojeluun liittyen Morkulla ”Wanhanajan iltamat”. Iltamat järjestettiin yhdessä Matti Wacklinin sekä Tapio Kalliomäen kanssa, jotka olivat tehneet dokumentin Tammelan kaupunginosasta. Ahaa Teatteri vastasi iltamien ohjelmasta. He esittivät tapahtumassa rautatieläisten vanhan näytelmän ”Kuolema”. Näytelmä löytyi sattumalta muiden vanhojen näytelmien kanssa Morkun näyttämön nurkkakomerosta. Näytelmät olivat pienille lehtisille painettuja, lyhyitä episodeja, koska ne esitettiin usein iltamien yhteydessä. ”Wanhanajan iltamien” lopuksi katsottiin Wacklinin sekä Kalliomäen dokumentti Tammelasta. Tapahtuman osallistujamäärä yllätti järjestäjät positiivisesti. He olivat saaneet mukavasti nimiä suojelua vaativaan adressiin. Lisäksi tapahtuma kokosi aikoinaan Morkun iltamissa käyneitä ihmisiä yhteen. Paikalla oli jopa Morkulla tavanneita pariskuntia. Koskela kertoo ihmisten jakaneen muistojaan Morkusta ja nähneen ihmisten liikuttuvan. Hänestä tuntui hyvältä huomata, että Morkku on ollut hyvän mielen paikka, jossa on tanssittu ja tavattu ihmisiä.¹¹² Morkun suojelua ajavat teatterilaiset tekivät identiteettityötä, joka aktivoitui yhteisölle merkittävän menneisyyden jäljen pelastamiseksi. Iltamien representaatiota käytettiin Morkun tulkitsemiseen sekä symbolimerkityksen perustelemiseen. Morkun merkitystä paikalliselle identiteetille korostettiin representoimalla perinteikkäitä iltamia yhdessä muiden paikallisten toimijoiden kanssa sekä vahvistamalla kaupunkilaisten osallisuuskokemusta.

Morkku ja taustatyö ”Morkunmäen marraskuuhun” sai Koskelan yhä tietoisemmaksi sisällissodasta sekä uppoutumaan asiaan syvemmin historian ja tarinoiden kautta. Tämä sai hänet myös pohtimaan sitä, miten me muistamme asioita. Hän kertoo yhdeksi esimerkiksi Pyynekillä sijaitsevat kalliot, jonne hän näki vanhempien naisten vievän ruusuja. Selvisi, että kallioilla on teloitettu punakaartilaisnaisia.

¹¹¹ Koskelan haastattelu 22.1.2021.

¹¹² Koskelan haastattelu 22.1.2021; Laine, Riitta-Eliisa: Kulttuuriyhdistys Morkku ja Tammelan kaupunginosasta kertovan videon tekijät järjestävät Wanhanajan iltamat, Helsingin Sanomat, 27.11.1998, <<https://www.hs.fi>>.

Nämä ovat hiljaisen tiedon paikkoja, jotka ovat vielä joidenkin sukupolvien tiedossa. Koskela pohtii, että puretulle Morkulle ja sen tapahtumille voisi perustaa muistin paikan. Sisällissodan punakaartilaisuus oli kauan häpeällistä. Moni menetti sodan aikana henkensä ja haudattiin nimettömänä.¹¹³

Morkku oli teatterilaisille ensi sijassa työpaikka – yhteisön ”tukikohta”, jossa harjoiteltiin näytelmät ja esitettiin ensi-illat ennen tien päälle lähtemistä.¹¹⁴ Morkulla vietettiin aikaa myös työn ulkopuolella, joka lisäsi rakennuksen merkitystä yhteisössä. Historian läsnäolo toteutuu menneisyyden tulkintojen eli representaatioiden läsnäolona. Representaatioiden tuottamista ohjaavat ne kysymykset, jotka omassa nykyisyydessä koetaan tärkeiksi.¹¹⁵ Salaperäinen, yliluonnollisiakin kokemuksiakin tarjonnut Morkku ja sen historia olivat yhteisölle inspiraation lähde, jolla se toteutti taiteellista luovuuttaan. Oman kiinnostuksen inspiroimana teatterilaiset representoivat paikallista historiaa ja rakennuksen menneisyyttä näytelmien ja iltamien kautta. Identiteettityön avulla he pyrkivät vahvistamaan Morkun symboliarvoa paikallisesti, jotta rakennus säilytettäisiin. Smithin mukaan kulttuuriperintö on eräänlainen performanssi. Tämä performanssi ei ole vain fyysistä tekemistä, vaan koostuu myös tunnepohjaisista kokemuksista. Performanssin tunteisiin vetoavuus on tärkeä osa kulttuuriperinnön kokemusta, joka välittää sosiaalisia arvoja sekä merkityksiä, mutta myös herättää ja tarvitsee muistelua sekä muistojen luomista.¹¹⁶ Paikan merkitys syntyy siinä, miten se eletään, koetaan, muistetaan ja miten siitä kerrotaan.¹¹⁷ Identiteettityössään teatterilaiset vahvistivat paikan kokemukset fyysisellä kontaktilla itse symboliin eli Morkkuun. Merkityksille, muistelulle ja muistojen luomiselle luotiin konkreettinen pohja elämyksellisen näytelmän sekä iltamien muodossa.

Ahaa Teatteri jatkoi toiminnallaan Morkun kulttuurillista tehtävää. Teatterin myötä näyttämöperinne rakennuksessa jatkui rautatieläisten jälkeenkin. Toiminta rakennuksessa oli kuitenkin epävarmaa uuden asemakaavan vuoksi ja rakennuksen kunto alkoi jo olla välttävä. Koskela jäi pois ennen kuin Ahaa Teatterin toiminta loppui Morkulla, mutta

¹¹³ Koskelan haastattelu 22.1.2021.

¹¹⁴ Koskelan haastattelu 22.1.2021.

¹¹⁵ Louekari & Sivula 2004, 9.

¹¹⁶ Smith 2006, 71.

¹¹⁷ Enges et al. 2015, 135.

hän muistelee, että kaupunki olisi ehdottanut teatterille uusia tiloja rakennuksen huonon kunnan vuoksi. ¹¹⁸ Morkun sulkeminen tapahtui hitaasti ja kesti useita vuosia. Toiminta ajettiin alas vähitellen. Ahaa teatterin jälkeen Morkku toimi hetken aikaa useiden pienempien kulttuuriyhteisöjen käytössä, kunnes kaikenlainen toiminta rakennuksessa lopetettiin omistajan toimesta vuonna 2009. ¹¹⁹

Kulttuuriperintöprosessissa oleellista on se, kuinka uusi tehtävä muistuttaa kulttuuriperintöyhteisöä menneestä, ylläpitää ajallisen jatkumon kokemusta, vahvistaa yhteisön historiallista yhteenkuuluvuutta sekä toimii yhteisön historian todisteena. Ahaa Teatterin toiminnan aikana nämä tehtävät toteutuivat ja identiteettityö oli ajoittain hyvinkin aktiivista. Identiteettityön on kuitenkin oltava jatkuvaa, jotta kulttuuriperintöä voitaisiin pitää yllä. ¹²⁰

¹¹⁸ Koskelan haastattelu 22.1.2021.

¹¹⁹ Heikkilä 2016, 6.

¹²⁰ Sivula 2017, 16.

3 MORKKU KULTTUURIPERINNÖN DISKURSSIEN KESKIÖSSÄ

Tässä luvussa tarkastelen Morkkua ja sen kohtaloon johtanutta prosessia Isacsonin nykyisyyden ja tulevaisuuden tekijöiden avulla. Tarkoitus on saada selkeä kuva itse rakennuksesta sekä syistä, jotka johtivat sen purkamiseen. Tuon esiin rakennuksen fyysisiä piirteitä siitä tehtyjen selvitysten kautta. Samalla esittelen viranomaisten ja asiantuntijoiden tulkinnan Morkusta rakennetun kulttuuriperinnön virallisen arvojärjestelmän pohjalta. Luvussa käydään läpi Morkkuun liittynyttä kaavoitusprosessia, joka kertoo kaupungin tulevaisuuden suunnitelmista alueen suhteen. Esiin nousee prosessiin osallistuneiden kansalaisten ja viranomaisten antamia merkityksiä Morkulle sekä mahdollisia risitiriitoja osapuolten välillä. Tutkin kaavaprossin aikana tapahtunutta kansalaisten ja yhdistysten identiteettityötä. Tarkastelen Morkulle annettuja symbolimerkityksiä kaavaprossin aikana sekä sen merkitystä paikalliselle identiteetille.

Arvot ovat yleisiä päämääriä, joita asetamme toiminnallemme ja joiden perusteella arvioimme toimintaamme yhteiskunnassa. Arvot heijastavat sitä mikä koetaan hyväksi, arvokkaaksi ja tavoiteltavaksi. Ne liittyvät vahvasti perimmäisiin kysymyksiimme elämän tarkoituksesta ja mielekkyydestä sekä tehtävästämme ja asemastamme tässä maailmassa. Kun arvot ilmaisevat mikä on hyvää ja tavoiteltavaa, moraalijattelu kertoo mikä on oikein. Jotta ymmärtäisimme ihmissuhteiden luonnetta ja yhteiskunnan rakentamisen tapoja on tiedettävä, millaisia arvovalintoja tehdään ja millaisia moraalisia perusteita pidetään pätevinä. ¹²¹

Kulttuuri on itsessään monimutkainen ja vaikea määriteltävä, joten sen arvottaminen on vieläkin haastavampaa. Ricardo Blaugin mukaan arvo- käsitteen voi määritellä kolmella tavalla: taloudellisena arvona eli tuotteen tai palvelun verrannollisena hintana, tyytyväisyytenä tiettyyn aikaan sidottua palvelua kohtaan sekä turvallisuutena ja rehellisyytenä, jotka kumpuavat eettisestä ja moraalisesta keskustelusta. ¹²² Kulttuuripolitiikan näkökulmasta katsottuna kyseinen arvomääritelmä tuo esiin kulttuurin kompleksisen ja konfliktisen luonteen, jossa taloudelliset intressit, henkilökohtaiset ilmaisut sekä moraalit kohtaavat. ¹²³

¹²¹ Ahokas et al. 2005, 7.

¹²² Blaug et al. 2006, 23.

¹²³ O'Brien 2014, 3.

Ymmärrys rakennuksen arvoista on aikaan sidottua sekä suhteellista. Ylhäältä annetut ja perityt velvoitteet ja tavoitteet ovat saaneet ajan myötä väistyä yksilöityneiden arvojen ja ihmiskuvan tieltä. Valinnan vapauden eettinen ihanne on vaikuttanut myös rakennetun ympäristön yksilöitymiseen. Tämä ilmenee vapautena valita, vaihtoehtojen kuitenkin ollessa varsin yhdenmukaisia.¹²⁴ Suojeltujen rakennusten määrä on kasvanut huomattavasti ja suojelulle asetetut sisältövaatimukset ovat muuttuneet ylhäältä yhä yksilöidympiin asemakaavan suojelumääräysten muotoihin. Yksittäisten arvoteknisten lisäksi suojellaan myös arjen rakennuskantaa ja laajempia kokonaisuuksia, jotka muistuttavat meitä yhteiskunnan kehityksestä sekä rakennusperinnön ajallisista kerrostumista. Tällaisia kohteita ovat esimerkiksi kaupunkien teollisuusperintö, jälleenrakennuskauden pientaloalueet ja liikenteen ympäristöt.¹²⁵

Isacsonin mukaan yhteisön eri ryhmien tulkinnat kohteesta vaikuttavat teollisen kulttuuriperinnön kohtaloon. Kohtaloon vaikuttavat myös millaisena kohteen rooli koetaan paikallisen identiteetin näkökulmasta, nähdäänkö se alueellisena symbolina sekä mikä kohteen asema on alueellisessa tai kansallisessa kontekstissa. Taustalla vaikuttavat taloudelliset intressit sekä globalisaatio.¹²⁶ Kulttuuriperinnön määrittäminen ja suojeleminen on monitahoinen prosessi, jota voi kutsua myös neuvotteluksi ja keskusteluksi eli diskurssiksi. Usein itsesäätoinen kulttuuriperintö on luonnostaan kiistanalainen ja vaatii uusia tapoja ilmentää identiteettiä kollektiivisten ja yksilöllisten muistojen sekä menneisyyden käytön kautta. Kulttuuriperinnön diskurssi on eräänlainen sosiaalinen käytäntö, jonka pohjana ovat ihmisten tiedon ja taidon sekä valtasuhteiden ja ideologioiden kautta muovautuvat sosiaaliset merkitykset. Diskurssi määrittelee sen, millaisena kulttuuriperintö ymmärretään, kuinka ja millaisten sosiaalisten ja teknisten käytäntöjen mukaan toimitaan sekä kuinka tietämys rakentuu ja toistetaan.¹²⁷

¹²⁴ Tuominen 2001, 182.

¹²⁵ Salastie 2014, 91, 93.

¹²⁶ Isacson 2011, 58–59.

¹²⁷ Smith 2006, 3–4.

3.1 Selvitykset osana viranomaistahojen identiteettityötä

Kulttuuriympäristöä arvotettaessa puhutaan muun muassa historiallisista, rakennushistoriallisista, arkkitehtonisista, rakennusteknisistä sekä taiteellisista arvoista. Kohteiden suojeleminen ja hoito perustuu niiden tunnistettuihin arvoihin sekä paikalliseen, maakunnalliseen ja valtakunnalliseen merkittävyyteen.¹²⁸ Rakennuksia ja rakennettuja ympäristöjä tutkitaan erilaisin menetelmin, jotka määräytyvät kohteesta tarvittavien tietojen ja niiden käyttötarkoituksen mukaan. Näitä menetelmiä ovat muun muassa: rakennushistoriallinen selvitys, inventointi, arkeologinen inventointi, dokumentointi ja tallennus, mitausdokumentointi sekä kuntoarvio.¹²⁹

Eri viranomaistahojen asiantuntijalausunnat kaavaehdotuksista ja rakennussuojelusta ohjaavat rakennetun kulttuuriperinnön suojeleminen. Selvitykset ja lausunnot ovat osa kulttuuriperinnön auktorisoidun arvottamisen prosessia, toisin sanoen kulttuuriperinnön hallintoa (Cultural Heritage Management), joka tarkoittaa valtakunnallisten sekä kansainvälisten sopimusten ja lakien säätämien käytäntöjen huomioimista kulttuuriperinnön vaalimisessa ja säilyttämisessä. Prosessia säätelevät vahvasti arkeologian, historian ja arkkitehtuurin luomat epistemologiset raamit, jotka määrittelevät menneisyyden ja sen perinnön merkityksen ja luonteen.¹³⁰ Sivulan mukaan inventointiasiakirjat, raportit ja julkaisut ovat kulttuuriperintöhallinnon tuottamia kulttuuriperinnön syntyprosessiin liittyviä dokumentteja, jotka toimivat kulttuurihistoriallisen arvon argumentteina. Rakennetun ympäristön inventointiasiakirjat ovat monumentalisoivaan identiteettityöhön osallistuvia jaettuja historioita ja omaksuvaa identiteettityötä. Ne liittävät kansakunnan, maakunnan tai paikallisen yhteisön osallisuuskokemusten kohteeksi.¹³¹

Tarkastelen Morkkua kahden asiantuntijoiden laatiman selvityksen avulla. Tampereen kaupungin ympäristötoimen kaavoitusyksikön tilaama rakennushistoriallinen selvitys kattaa kaikki Tampereen ratapihan itäpuolella sijaitsevat tai sijainneet vanhat rautatierakennukset. Selvityksen on toteuttanut Arkkitehtitoimisto Hanna Lyytinen Ky

¹²⁸ Lahdenvesi-Korhonen 2009, 62.

¹²⁹ Talon tarinat – Rakennushistorian selvitysohje 2010, 12–14.

¹³⁰ Smith 2006, 26, 51.

¹³¹ Sivula 2017, 14–15.

vuonna 2003.¹³² Arkkitehtistudio Kujala & Kolehmainen Oy:n Janni Heikkilän tekemä Morkun dokumentointi on toteutettu vuonna 2016.¹³³

3.2 Rautatierakennusten rakennushistoriallinen selvitys

Rakennus selvitysten tarkoitus on luoda hyvä yleiskuva korjausrakentamisen tai yksityiskohtaisen kaavoituksen tarpeisiin. Selvitysten avulla tutkitaan kohteen historiaa ja nykytilaa sekä sen suunnittelu- ja muutosvaiheita.¹³⁴ Valtionrautateiden roolin muuttuessa julkisesta palvelulaitoksesta liiketaloudelliseksi yritykseksi sen tonttimaata ja kiinteistöjä myytiin ja jalostettiin uuteen käyttöön. Kun kyseinen selvitys toteutettiin, oli Morkku vielä Ratahallintokeskuksen omistuksessa.¹³⁵ Selvityksen ensimmäinen luku sisältää rakennushistoriallisen osuuden, joka kertoo Tammelan ratapihan alueen vaiheista ja rautateiden arkkitehtuurista. Toinen luku koostuu rakennuskohtaisesta inventoinnista ja kolmas yhteenvedosta sekä kohteiden arvioinnista.

Kuva 4. Tammelan kaupunginosa vuonna 1939. Edustalla vasemmalla vanha tavara-asema, jonka oikealla puolella Morkku ja rautatieläisten asuintalo. Kuva: Aarne Pietinen Oy / Tampereen museot.

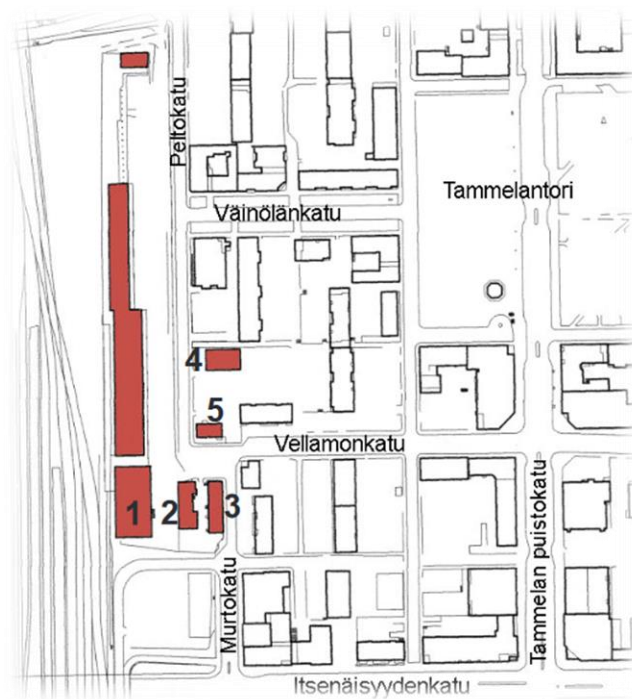
¹³² Lyytinen 2003.

¹³³ Heikkilä 2016.

¹³⁴ Talon tarinat – Rakennushistorian selvitysopas 2010, 12.

¹³⁵ Lyytinen 2003, 33, 57.

Vuonna 1939 otetussa kuvassa (kuva 4.) Morkun, vanhan tavara-aseman ja rautatieläisten asuintalon kokonaisuus on alkuperäisessä loistossaan. Morkun ja asuintalon muodostama kortteli sointuu harmonisesti puutalovoittoisen Tammelan ruutukaavaan perustuvaan tonttijakoon. Puu-Tammela alkoi muuttaa muotoaan 1950-luvulla kerrostalojen rakentuessa Tammelan torin laitaan ja Tammelan puistokadulle. Tammelan vuonna 1966 laadittu avoimen katutilan betonikaupunkiin perustuva asemakaava muutti kaupunginosan lopullisesti, jonka seurauksena myös Morkun ja asuintalon yhteys kaupunkirakenteeseen katkesi.¹³⁶

Kuva 5. Kartta ratapihan itäpuolen rautatierakennuksista. Numeroidut rakennukset: 1. Vanha tavara-asema, 2. Rautatieläisten seuratalo Morkku, 3. Rautatieläisten asuinrakennus, 4. Asuinkerrostalo Lompanlinna, 5. Rautatieläisten terveydenhuoltokeskus. Muokattu rakennushistoriallisen selvityksen (2003) alkuperäisestä kuvasta.

Ratapihan itäpuoli on ehtinyt muuttua rakennushistoriallisen selvityksen toteuttamisvuodesta. On kuitenkin tärkeää tarkastella rautatierakennusten kokonaisuutta ennen alueella toteutettuja suuria muutoksia. Kuvassa 5 näkyvät vanhan tavara-aseman pitkät makasiinit purettiin vuonna 2009¹³⁷ ja viimeisinä vuosinaan Tampereen

¹³⁶ Lyytinen 2003, 10–12.

¹³⁷ VR:n vanhoja makasiineja puretaan, YLE Uutiset, 19.8.2009, <<https://yle.fi/uutiset/3-5865309>>.

kulttuurielämää rikastuttanut, Keltaisena Talona tunnettu vanha terveydenhuoltokeskus purettiin vuonna 2016.¹³⁸ Vellamonkadun päädyistä alkaa rautatien allittava Rongan alikulkutunneli polkupyörä- ja jalankulkuliikenteelle. Ratapihankadun autoliikenne kulki ennen Morkun purkamista sen ja vanhan tavara-aseman välistä. Morkun purkamisen ja tavara-aseman siirron varmistuttua rakennukset ympäröitiin vaneriseinin ja autoliikenne järjestettiin kulkemaan Murtokadun kautta.¹³⁹

Kuva 6. Morkku vuonna 1962, ennen julkisivujen modernisointia. Kuva: Erkki Kauppila / Tampereen museot.

Vuonna 1907 rakennetun hirsirakenteisen rautatieläisten seuratalon suunnitteli valtionrautateiden arkkitehti Bruno Granholm, joka toimi virassaan vuodesta 1892 vuoteen 1926 asti. Rautatierakennusten kansallisromanttisen tyyliuunnan sanotaan henkilöityneen Granholmiin. Morkun alkuperäinen julkisivu edusti Granholmille tyypillistä kansallisromanttista tyyliä. Rakennuksen epäsymmetrisyys, monimuotoisuus, vaihtelevat ikkunamuodot ja spiirat¹⁴⁰ sekä ulospäin työntyvä katonharja eläinkoristeineen ovat tyypillisiä piirteitä karjalaisesta, norjalaisesta ja sveitsiläisestä puuarkkitehtuurista vaikutteita

¹³⁸ Yhteisötaidetilat, Mara Balls 2021, <<http://www.maraballs.com/PlanetMara/YHTEISOTAIDETILAT.html>>.

¹³⁹ Ratapihankadun yhteyden korvaava kiertotie rakennetaan Murtokadulle, Tampereen kaupunki, tiedote 7.1.2020.

¹⁴⁰ Spiira on katolla oleva tornin ”huippupiikki”, viirintanko, salkomainen koriste. (Hannula & Salonen 2007, 49.)

ottaneen Granholmin suunnittelussa. Granholm on suunnitellut myös Morkun vieressä sijaitsevan, vuonna 1907 rakennetun vanhan tavara-aseman.¹⁴¹ Morkku koki useampia rakennusvaiheita, jotka esitellään selvityksessä julkisivupiirustuksin.

Kuva 7. Morkun julkisivua alkuperäispiirustuksen mukaan. Kuva: Valtiorautateiden kuva-arkisto, Helsinki.

Morkun alkuperäispiirustus (kuva 7.) on päivätty Bruno Granholmin toimesta 9.5.1905. Morkku rakennettiin talkoovoimin keräysvaroilla rautatieläisten harrastustoimintaa varten. Ajan myötä vilkas harrastustoiminta vaati lisää tilaa ja muutoksia rakennukseen. Ensin muutettiin pohjoispuolen kellaritilat kahdeksi huoneeksi.¹⁴²

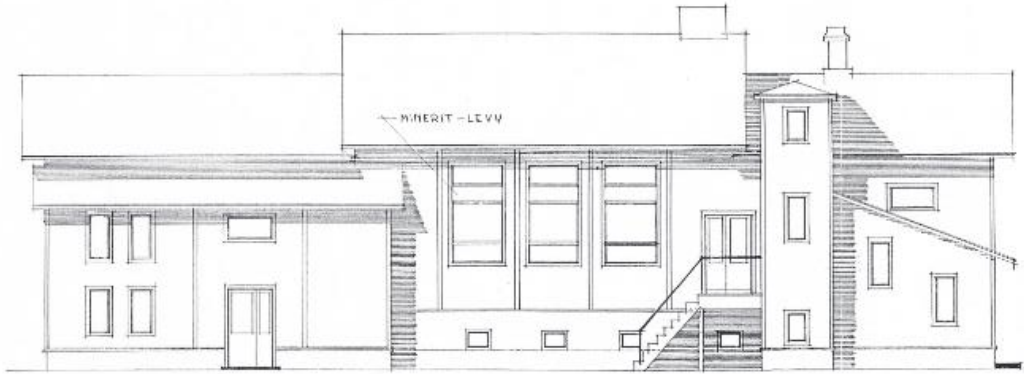

Kuva 8. Morkun julkisivua 1950-luvun saneerauksen jälkeen. Kuva: Valtiorautateiden kuva-arkisto, Helsinki.

¹⁴¹ Lyytinen 2003, 9, 15–16, 29.

¹⁴² Lyytinen 2003, 29–30.

Vuonna 1951 Morkku (kuva 8.) sai lisää pituutta seitsemän metriä etelän suuntaan. Laajennusosaan tuli uusi näyttämö ja vanha purettiin, jonka myötä juhlasali suureni. Laajennusosan kellariin tuli kerhohuone ja eteläpäädyn porrashuone rakennettiin uudelleen. Rakennukseen asennettiin myös lämminvesi- ja viemärijohdot. Rakennus säilytti kansallisromanttiset piirteensä 1950-luvun muutoksista huolimatta.¹⁴³

Kuva 9. Morkkun julkisivua 1960-luvun saneerauksen jälkeen. Kuva: Valtionrautateiden kuva-arkisto, Helsinki.

1960-luvun julkisivusaneerauksen myötä Morkkun ulkomuoto muuttui rationaalisen pelkistettyyn muotoonsa (kuva 9.). Rakennuksen katto rakennettiin suoraviivaiseksi sekä ovet ja ikkunat uusittiin. Rakennukseen asennettiin öljylämmitys.¹⁴⁴

Kuva 10. Morkku vuonna 2003. Rakennuksen pääty pohjoiseen. Takana näkyy tavara-asema. (Lyytinen 2003, 29.)

¹⁴³ Lyytinen 2003, 30.

¹⁴⁴ Lyytinen 2003, 30.

Selvityksen mukaan kaikki rakennukset liittyvät ratapihan monikerroksiseen rakennuskantaan, mutta tavara-aseman merkitys ratapihan näkökulmasta on kaupunkikuvallisesti suurempi. Tavara-asema liittyy vahvasti rataan ja nähdään osana rakennettua kulttuuriympäristöä yhdessä veturitallien ja valtakunnallisesti merkittävän Tampereen rautatieaseman kanssa. Morkku ja asuinrakennus muodostavat historiallista kulttuuriympäristöä vain yhdessä tavara-aseman kanssa.¹⁴⁵ Selvityksen rakennuskohtaisessa arvioinnissa Morkun merkitys nähdään rakentamiskaudelleen tyypillisenä talkootyönä valmistuneena työväenseurojen vapaa-ajanrakennuksena, joka on tarjonnut tilat rautateiden henkilökunnan kulttuuri- ja harrastustoiminnalle. Rakennuksen arkkitehtuurihistoriallinen ja kaupunkikuvallinen merkitys koetaan vähäiseksi, koska se on menettänyt alkuperäisen kansallisromanttisen asunsa korjausten myötä.¹⁴⁶

Arkkitehti Eero Raatikaisen mielestä rakennukset ovat poikkeuksellisia kulttuuriperintökohteita, koska niiden muuttuva käyttötarkoitus voi tulla ristiriitaiseksi rakennuksen esteettisten ominaisuuksien kanssa. Hän peräänkuuluttaa kulttuuriperinnön tarkastelua laajemmasta näkökulmasta sekä rakennuksen ominaisuuksien säilyttämisen ja korjausrakentamisen välistä tasapainoa. Rakennusperintö on kulttuurin tuottamaa. Kulttuurille ominaista on jatkuva muutos, joka syntyy kulttuurin sisäisen kehittymisen ja erilaisten ulkoisten vaikutteiden tuottamien impulssien kautta.¹⁴⁷ Morkun laajennukset olivat välttämättömiä alati kasvavan rautatieläisten ammattikunnan harrastus- ja kulttuuritoiminnan niin vaatiessa. Tämä kuvasti aikaa, jolloin rautatieläiskulttuuri eli kultaisia vuosiaan. 1960-luvun pelkistetty ulkomuoto heijastaa suurimman saneerauksen aikana vallinneita arkkitehtuurillisia ihanteita. 1960-luvun alussa yleinen kiinnostus ei niinkään liittynyt ympäristöasioihin ja korjausperiaate oli toiminnallisuuden parantaminen uusien rakennusmateriaalein ja -tekniikoin.¹⁴⁸ Raatikaisen mukaan vanhemmasta rakennusperintökohteesta muodostuu kokonaisuus, josta voi lukea paitsi rakennustaiteen ja tekniikan vaiheita, myös yleisempää kulttuuriperintöä koskevaa tietoa.¹⁴⁹ Pirkanmaan

¹⁴⁵ Lyytinen 2003, 58, 60.

¹⁴⁶ Lyytinen 2003, 61.

¹⁴⁷ Raatikainen 2011, 205.

¹⁴⁸ Raimoranta 2011, 36; Erwe 2011, 11.

¹⁴⁹ Raatikainen 2011, 205.

maakuntamuseo toteaa lausunnossaan, että vaikka Morkun rakennushistoriallinen merkitys on kaventunut, lisää sen ajallinen kerrostuneisuus historiallista arvoa sekä rakennuksen toiminnan kannalta keskeisin tila – sali näyttämöineen – on säilyttänyt piirteensä.¹⁵⁰

Smithin mukaan auktorisoitu kulttuuriperintödiskurssi keskittyy edelleen enemmänkin esteettisesti miellyttävien fyysisten objektien säilyttämiseen tuleville sukupolville.¹⁵¹ Artikkelissaan *Siirretään ja suojellaan – vai?* Henrik Wager tarkastelee rakennusten siirtoa ja purkamista niiden menettäessä kaupunkikuvallisen yhteytensä kehittyvään alkuperäiseen ympäristöönsä. Wagerin mukaan rakennuksella on myös muita paikkaan sidottuja arvoja, kuin pelkkä fyysisuus. Rakennus on osa kaupunkilaisten omaa ja arkipäiväistä arkimaisemaa. Pelkkä satavuotiaan talon julkisivu voi sisältää heille useita merkityksiä. Rakennuksessa on saatettu asioida kaupassa tai se on toiminut tärkeänä tapauspaikkana. Näiden ominaisuuksien myötä rakennus osaltaan muodostaa paikan hengen eli genius locin, muuttuvasta ympäristöstä huolimatta.¹⁵²

Rakennuksen hävinneet alkuperäiset arkkitehtuuriset piirteet eivät kaikissa tapauksissa vähennä rakennuksen merkitystä. Helsingissä sijaitseva vuonna 1927 rakennettu Tapanilan työväentalo on kokenut Morkun tavoin useita arkkitehtuurisia muutoksia. Rakennuksen alkuperäiset katon muodot sekä ikkunat on muutettu useiden saneerausten myötä funktionaalisen pelkistetyiksi. Rakennus suojeltiin suojelukaavalla 1990-luvun lopulla kaupunkikuvallisesti ja paikallishistoriallisesti merkittävänä. Suojelukaavassa on otettu huomioon etenkin rakennuksen sisätilat.¹⁵³ Morkulla ja Tapanilan työväentalolla on yhteneviä piirteitä niin sosiaalishistoriallisesti kuin rakennushistoriallisestikin. Selkeä ero rakennusten välillä on niiden käyttöarvossa. Käyttöarvo on yksi rakennussuojelussa käytettävistä perusteista. Käyttöarvoa on se, kuinka rakennus palvelee ihmisiä sen hetkessä käytössä, jossa se kulloinkin on. Vuosien saatossa rakennusten käyttötarkoitukset ja niille asetettavat vaatimukset muuttuvat.¹⁵⁴ Tapanilan työväentalossa toimii edelleen Tapanilan työväenyhdistys ja pääkaupunkiseudun vanhin harrastelijanäyttämö,

¹⁵⁰ Maakuntamuseon lausunto 485/2013.

¹⁵¹ Smith 2006, 29, 55.

¹⁵² Wager 2011, 89–90.

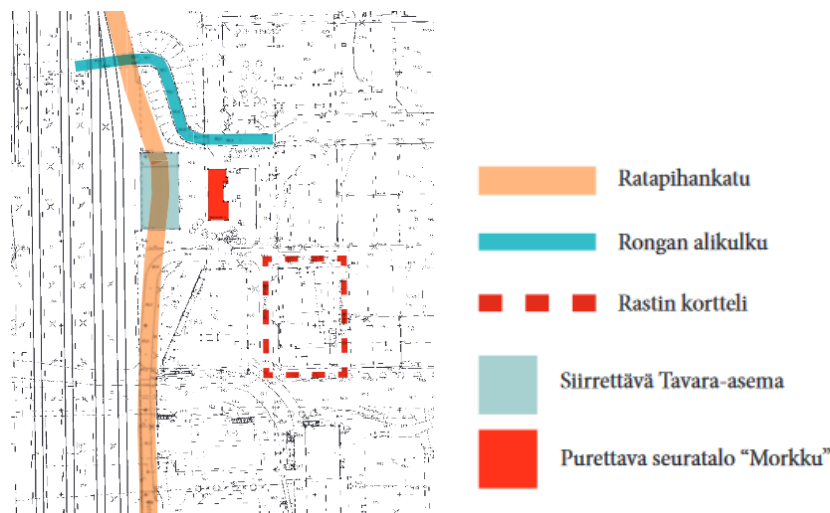
¹⁵³ Pasanen, Esko: Tapanilan työväentalo suojellaan Helsingissä, Helsingin sanomat, 19.05.1997, <<https://www.hs.fi>>.

¹⁵⁴ Kilpelä 2011, 101.

Tapanilan työväennäyttämö.¹⁵⁵ Tapanilan työväentalon yhteisöllä on ollut mahdollisuus jatkuvaan toimintaan rakennuksessa, joka on osaltaan ylläpitänyt rakennuksen kuntoa sekä aktiivista kulttuuriperintöprosessia. Morkun omistajat sulkiivat rakennuksen vuoksi, estäen rakennuksen käytön ja näin myös aktiivisen yhteisötoiminnan rakennuksessa. Myös rakennusten sijainnit eroavat. Morkku sijaitsee arvokkaalla tontilla, juna-aseman läheisyydessä, Tampereen keskustassa. Paineet rakentamiselle ovat alueella kovat.

3.3 Katoavan Morkun dokumentointi

Dokumentointi tarkoittaa kulttuuriperinnön fyysisten ominaisuuksien tallentamista mitaamalla, valokuvaamalla tai näytteiden avulla.¹⁵⁶ Morkusta vuonna 2016 tehty dokumentointi on toteutettu uudessa asemakaavassa päätetyn Morkun purkamisen vuoksi. Tutkimuksessani dokumentointi edustaa kulttuuriperintöhallinnon työkalua sekä tuo esiin Morkun tilannetta ja fyysisiä ominaisuuksia ajalta, jolloin sen purkaminen asemakaavassa konkretisoitui.

Kuva 11. Hahmotelma tavara-aseman siirrosta. Muokattu dokumentoinnin (2016) kuvista.

¹⁵⁵ Pasanen, Esko: Tapanilan työväentalo suojellaan Helsingissä, Helsingin sanomat, 19.05.1997, <<https://www.hs.fi>>.

¹⁵⁶ Talon tarinat – Rakennushistorian selvitysoas 2010, 13.

Dokumentoinnin hahmotelma (kuva 11.) kuvaa tavara-aseman siirtoa Morkun paikalle. Kuvassa näkyy uuden asemaakaavan mukainen Ratapihankatu, joka voidaan siirron jälkeen rakentaa loppuun. Punaisin katkoviivoin merkityssä Rastin korttelissa sijaitsevan Hotelli Victorian ja opiskelija-asuntolan paikalla on uusi 21-kerroksinen asuin- ja liikeraennus Luminary.¹⁵⁷

Kuva 12. Näkymä Morkun salista näyttämön suuntaan. (Heikkilä 2016, 33).

Dokumentoinnista voi huomata, että rakennuksen kunnon ja tekniikan ylläpito oli ollut vähäistä. A-insinöörien toimesta vuonna 2012 toteutetun kuntoraportin mukaan Morkun kunto vaihteli rakennus- ja LVIS- tekniikan osalta tyydyttävästä huonoon. Suurimmat korjaustarpeet aiheutuivat rakennus- ja LVIS- teknisten osien ja järjestelmien vanhenemisesta ja teknisen käyttöiän loppumisesta. Lisäksi eri puolilla kiinteistöä esiintyvät kosteusvauriot ja osin asbestipitoiset rakennusmateriaalit olisivat vaatineet toimia. Rakennus olisi tullut korjata nykyvaatimuksia vastaavaksi Maankäyttö- ja rakennuslain 17 luvun ja 117§:n mukaisesti ja olisi vaatinut erittäin laajamittaiset peruskorjaukset. A-insinöörien mukaan pakollisten korjaustoimenpiteiden lista olisi ollut mittava.¹⁵⁸ On selvää, että Morkku olisi vaatinut paljon työtä, koska selvitysten mukaan suurimmat

¹⁵⁷ Heikkilä 2016, 4.

¹⁵⁸ Rakennuskatselmus: Seuraintalo Morkku ja rautatieläisten asuinrakennus, Vellamonkatu 2 Tampere, A-insinöörit 30.01.2012.

viimeisimmät korjaukset on tehty 1960-luvulla rautatieläisten toimesta.¹⁵⁹ Kaupunki-kuva-arkkitehti Marjatta Uusitalo kyseenalaistaa nykyaikaisen korjausrakentamisen, jota uudisrakentamisen normisto hänen mielestään ohjaa liikaa. Korjaukset tehdään usein teknisesti ja ulkonäöltään uudisrakentamisen tasolle, vaikka säilyttävä korjaus joissakin tilanteissa olisi riittävä. Tiukentuneita määräyksiä, kuten energiamääräyksiä ei hänen mielestään tulisi ulottaa korjausrakentamiseen ilman riittäviä selvityksiä.¹⁶⁰

Rakennettua kulttuuriperintöä voi tarkastella yhteisenä hyvänä (common good). Kuten yhteinen hyvä, myös kulttuuriperintö on voittoa tavoittelematonta, eikä sen tule aiheuttaa kilpailuasetelmaa. Tästä näkökulmasta katsottuna kulttuuriperinnön sosiaaliset edut ovat huomattavat, mutta yksityinen omistaja voi kokea historiallisen rakennuksen enemmänkin taloudellisenä taakkana, jonka seurauksena rakennuksen kunnossapito on vähäistä.¹⁶¹ Morkun tapauksessa taustalla vaikutti alueen kaavoituksen tuoma epävarmuus sekä se, ettei valtiolla enää ollut käyttöä rakennukselle.

Morkun rappeutuminen alkoi rautatieläisten aktiivisen toiminnan loputtua. Rakennuksen Valtionrautateiden jälkeen omistanut Senaatti-kiinteistöt ilmoitti, että rakennus oli liian huonokuntoinen vuokrattavaksi, eikä rakennusta peruskorjata ennen lopullista kaavapäätöstä suojeluun liittyen.¹⁶² Senaatti-kiinteistöt on valtionhallinnon työympäristökumppani ja toimitila-asiantuntija, joka huolehtii valtion kiinteistövarallisuudesta, sen tehokkaasta käytöstä sekä valtion käytöstä poistuneiden kiinteistöjen myynnistä ja kehittämisestä.¹⁶³ Valtionrautatiet muuttui vuonna 1995 valtion omistamaksi osakeyhtiöksi, VR-Yhtymä Oy:ksi, joka oli konsernin muille yhtiöille palveluja tarjoava emoyhtiö. Toiminnot eriytettiin omiksi osakeyhtiöikseen.¹⁶⁴ Matti Rinteen mukaan uudelleen organisoituminen ja toimintojen pirstoutuminen johti siihen, ettei asemamiljööt kokonaisuutena olleet kenenkään vastuulla. Rautateiden suuri rakennushistoriallinen perintö on koettu enemmänkin rasitteena kuin rikkautena. Kehityksen jäljiltä on jäänyt mittava

¹⁵⁹ Lyytinen 2003, 30; Rakennuskatselmus: Seuraintalo Morkku ja rautatieläisten asuinrakennus, Vellamonkatu 2 Tampere, A-insinöörit 30.01.2012.

¹⁶⁰ Uusitalo 2011, 126–127.

¹⁶¹ Siang & Suresh 2017, 1079–1080.

¹⁶² Palomaa, Antti: Omistaja aikoo pitää Morkun nykykunnossa kaavapäätökseen saakka, YLE Uutiset, 23.01.2014, <<https://yle.fi/uutiset/3-7048105>>.

¹⁶³ Tietoa meistä 2020, Senaatti, <<https://www.senaatti.fi/tietoa-meista/>>.

¹⁶⁴ Zetterberg 2011, 420.

määrä lakkautettuja asemia, asuinrakennuksia, veturitalleja, konepajoja sekä käytöstä poistettuja ratoja.¹⁶⁵

3.4 Morkun merkitys suojelua ajaneille kaupunkilaisille

Kulttuuriperintöprosessissa on kyse merkitysten luomisesta.¹⁶⁶ Anja Kervanto Nevalinna tutkii menneisyyteen ja sen tulkintaan viittaavien historian ja muistin käsitteiden kautta kaupunkilaisyhteisöjen rakennettuun kaupunkiin liittämiä merkityksiä. Näitä merkityksiä hän kutsuu kaupunkitilan kulttuurisiksi merkityksiksi. Kulttuurin käsite viittaa kunkin kaupunkilaisyhteisön omaksumiin arvoihin, elämäntapoihin ja käytäntöihin ja niiden historioihin. Kukin yhteisö näkee sen kaupunkikuvan, joka kantaa heidän omia merkityksiään.¹⁶⁷ Seuraavassa tarkastelen, millaisia merkityksiä Morkun suojelua ajaneet yhteisöt liittivät rakennukseen. Yhteisöt edustavat kaupunkilaisia eli paikallista yhteisöä. On kuitenkin muistettava, etteivät kaikki kaupungin asukkaat kuuluneet kulttuuriperintöyhteisöön, joten suojelua ajaneet kansalaiset eivät edusta kaikkien kaupunkilaisten mielipidettä.¹⁶⁸

Keskustellessamme yhdistysten suhteesta Morkkuun, Naukkarinen ja Käyhkö kertoivat, että Tampereen Tammelaiset ry. perustettiin Morkulla. Tämä oli yksi syy, miksi he päättivät lähteä ajamaan aktiivisesti Morkun suojelua purkamissuunnitelmien konkretisoituessa. Jotkut yhdistyksen jäsenistä kävivät myös aikoinaan Morkulla tansseissa. Naukkarinen ja Käyhkö kuvailevat yhdistystään kaupunginosayhdistykseksi, jossa on myös perinyhdistyksen piirteitä. Yksi heidän tehtävistään on säilyttää Tammelan kulttuuriperintöä. Hyvä esimerkki tästä on Matti Wacklinin kahden Tammela-kirjan julkaiseminen. Vaikuttaminen on noussut vuosien myötä yhdistykselle yhä tärkeämmäksi ja yhdistys on osallistunut erilaisiin kaupunkikehitykseen liittyviin foorumeihin.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Rinne 2001, 191–192.

¹⁶⁶ Smith 2006, 1–3.

¹⁶⁷ Kervanto Nevalinna 2006, 18, 20.

¹⁶⁸ Sivula 2015, 67.

¹⁶⁹ Käyhkön ja Naukkarisen haastattelu 24.9.2019.

Jotain odottamatonta ry:n Disa Kamula aktivoitui suojelemaan Morkkua katoavien kulttuuritilojen vuoksi. Kamula on ollut osana esitystä, joka esitettiin Morkulla 2000-luvun alussa. Hän muistelee Morkun näyttämön olleen toimiva ja tunnelmallinen kurkistusluukkunäyttämö. ¹⁷⁰ PRO tavara-asema- nimisessä kansanliikkeessä toiminut Iina Nummi kertoo, että liike aktivoitui suojelemaan tavara-aseman lisäksi Morkkua. Vuonna 2017 uuden muutoskaavan suunnitelmat loivat jälleen paineita sekä Morkun että tavara-aseman purkamiselle. Kansan liikkeen nimeksi tuli PRO tavara-asema & Morkku ja liike yhdistyi Morkkua suojelevien tahojen kanssa. Hän muistelee mummonsa käyneen aikoinaan Morkulla tansseissa. ¹⁷¹

Morkun merkityksessä korostuivat yhteisöllisen paikan tärkeys, jatkuvuus, rautatieläiskulttuuri, Tammelan historia työväen kaupunginosana sekä vanhan rakennuskannan säilyttäminen. Naukkarinen toteaa keskustan kasvavan vahvasti Tammelan suuntaan. Morkun tontti on arvokas ja kuuluu myös rautatieaseman läheisyyteen nousevan Kansiareenaan vaikutusalueeseen. Kaupungin toki tulee kehittyä ja uudistua, mutta pelkona on, että asukasystävällinen Tammelan kaupunginosa menettää luonteensa. Tammela on kaavoitettu aikoinaan työläiskaupunginosaksi, joka on osa Tammelan identiteettiä. Sellaisena se tulisi muistaa ja edes jossain määrin säilyttää. Tammelassa on tuhottu paljon vanhaa rakennuskantaa. Puu-Tammelassa muutamien jäljellä olevien talojen lisäksi Morkku ja rautatieläisten asuintalo olivat ainoat kaupunginosan alkuperäiset puutalot. Käyhkö korostaa, että rakennus oli osa Tammelan omaleimaisuutta. ¹⁷²

Nummi korostaa Morkun rautatieläisten historiaa. Hän toteaa rautateiden olleen aikoinaan suuri työllistäjä ja mainitsee Morkulla toimineen kymmeniä rautatieläisten omia yhdistyksiä. Nummi nostaa esiin muistin paikkojen tärkeyden ja vertaa Suomen rakennuskannan nuoruutta muihin Euroopan maihin. Suomesta on purettu merkittävä osa vanhaa rakennuskantaa, jonka vuoksi olisi yhä tärkeämpää vaalia jatkuvuuden kokemusta ympäristössämme. Sosiaalialan ammattilaisena hän näkee jatkuvuuden kokemisen ympäristössä hyvinvoinnin kautta. Asiaa on helppo pitää epämääräisenä ja vaikeasti mitattavana, mutta yhteyden kokeminen omaan kaupunkiin ja omiin juuriin sekä

¹⁷⁰ Kamulan haastattelu 22.1.2020.

¹⁷¹ Nummen haastattelu 25.9.2019.

¹⁷² Käyhkön ja Naukkarisen haastattelu 24.9.2019.

tuttujen paikkojen tuomat muistot ovat osa hyvinvointiamme.¹⁷³ Kamula vertaa Morkkua kyläyhteisön kokoontumispaikkaan ja pitää harmillisena sitä, että yhteisöllisyyttä peräänkuulutetaan, mutta samalla paikkoja, joissa yhteisöllisyyttä voisi tapahtua, puretaan ja suljetaan.¹⁷⁴

Perinteisesti yhteisöllisen luovan toiminnan keskuksina toimineissa seurantaloissa on potentiaalia tuottaa nykyistä enemmän sosiaalisia innovaatioita kansalaisten hyödyksi. Vaikka maailma on muuttunut, ei ihmisten tarve yhteisöllisyyteen ole kadonnut, vaan se on saanut uusia muotoja. Yhteisöllisyys on muuttunut entistä enemmän virtuaaliseksi, mutta fyysisten toiminnan paikkojen tarve on yhä olemassa.¹⁷⁵ Morkun suojelua ajaneiden yhdistysten edustajat olisivat toivoneet Morkun säilyvän yhteisöllisessä kulttuurikäytössä. Tontille olisi voinut toteuttaa maisemallisesti sopivaa uudisrakentamista. Morkusta olisi haluttu kaupunkilaisille avoin kohtaamispaikka, joka olisi tarjonnut tiloja myös taiteilijoille sekä järjestö- ja harrastustoiminnalle. Se olisi voinut tarjota yhdessä muiden vanhojen rautatierakennusten kanssa kulttuuritapahtumia, ja rakennuksissa olisi voinut olla yritystoimintaa.¹⁷⁶ Morkun suojeluesityksessä Tampereen Tammelalaiset ry, Jotain Odottamatonta ry ja Tampereen Underground NYT! yhteisö mainitsevat, kuinka he olisivat halunneet tuoda Morkun uudella toiminnalla työväentalon toimintatyylin tähän päivään. Avoimena kaupunkitilana ja yhteisöllisenä kulttuuritalona Morkku olisi tuonut kaupunkilaiset yhteen ikään ja taustaan katsomatta sekä parhaimmillaan osallistanut tammelalaisia kaupunginosatoimintaan. Rahoitus Morkun kunnostamiselle olisi haettu Euroopan Unionilta, jolle yhdistykset olivat jo tehneet hakemuksia. Rahoitusta olisi voitu hakea myös yksityisten mesenaattien kautta ja kulttuuriperintöä suojelevilta säätiöiltä.¹⁷⁷ Morkun kunnostamisessa olisi voinut käyttää myös kulttuuriyhteisöstä löytyvää osamista sekä työllistää työttömiä.¹⁷⁸

¹⁷³ Nummen haastattelu 25.9.2019.

¹⁷⁴ Kamulan haastattelu 22.1.2020.

¹⁷⁵ Sainio 2008, 36–37.

¹⁷⁶ Käyhkön ja Naukkarisen haastattelu 24.9.2019; Nummen haastattelu 25.9.2019; Kamulan haastattelu 22.1.2020.

¹⁷⁷ Rakennusperintölain mukainen suojeluesitys ELY-keskukselle 18.1.2017. (TTA)

¹⁷⁸ Kamulan haastattelu 22.1.2020.

Rakennuksen alkuperäisen käyttötarkoituksen piirteiden jatkaminen koettiin tärkeänä. Suunnitelma rautatieläisten seurantaloon historian ja perinteiden jatkamisesta yhteisöllisenä kulttuuritilana on monumentaalista identiteettityötä. Käyhkönen korostaa jatkuvuuden tärkeyttä ja Morkun paikallista symboliarvoa.¹⁷⁹ Morkun uusiokäyttö paikallisten kulttuuritilana olisi jo itsessään ollut historiallisen tiedon käyttämistä rakennuksen tulkitsemiseen ja sen symbolimerkityksen perustelemiseen.

3.5 Asemakaava nro 8330 diskurssien alustana

Kansalaisten osallistaminen koetaan kulttuuriperintökeskustelussa yhä tärkeämmäksi. Alhaalta ylöspäin tapahtuva vaikuttaminen sekä toisin ajattelevien huomioiminen kulttuuriperintöhallinnossa haastaa auktoriteettisia tahoja yhä monipuolisempaan keskusteluun ja läpinäkyvyyteen.¹⁸⁰ Kiistanalaiset paikat ovat maantieteellisiä paikkoja, joissa vastarinnasta ja vastakkainasettelusta nouseva konflikti sitouttaa toimijoita, joilla on eriävät sosiaaliset arvot ja valta-asema. Konfliktit keskittyvät pääosin paikkoihin liittyviin merkityksiin ja paikkojen tulkintaan, mutta paljastavat myös sosiaalisia kamppailuja yhteisiin tärkeiksi koettuihin myytteihin liittyen.¹⁸¹ Kuten useita suojeluprosessin läpi käyviä rakennuksia, myös Morkkua voi nimittää kiistanalaiseksi paikaksi. Morkun prosessia ei voi tarkastella käymättä läpi myös sen paikalle siirretyn tavara-aseman taustoja. Tämän vuoksi koen tärkeäksi esitellä pääpiirteet asemakaavan vaiheista. Morkun ja tavara-aseman tulevaisuudet kietoutuivat yhteen uuden asemakaavan myötä.

Asemakaava vireille

Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava nro 8330 tuli vireille vuonna 2009, mutta alueen kaavatyö käynnistettiin jo vuonna 2004. Kaavan tavoitteena on: mahdollistaa Ratapihankadun rakentaminen ja sen itäpuolella sijaitsevien uudiskortteleiden muodostaminen, uudis- ja täydennysrakentamisen määrittäminen, julkisten kaupunkitilojen muodostaminen, keskustan kevyen liikenteen edellytysten parantaminen, kaava-alueen

¹⁷⁹ Käyhkön ja Naukkarisen haastattelu 24.9.2019.

¹⁸⁰ Smith 2006, 35.

¹⁸¹ Low & Lawrence-Züniga 2003, 18.

rakennuskannan suojelun määrittäminen, keskustan kaupunkirakenteen eheyttäminen sekä kaupunkikuvan parantaminen.¹⁸²

Suunnitelmissa tavara-asema esti Ratapihankadun suoran tielinjauksen. Yhdeksi vaihtoehdoksi esitettiin tavara-aseman purkamista. Toisessa vaihtoehdossa Ratapihankatu väistäisi rakennukset ja kulkisi osittain Peltokadun linjausta pitkin. Vajaa puolet asemakaavan suunnitteluun vastanneista yksityisistä mielipiteistä piti vanhojen rakennusten suojelua tärkeänä. Morkun, tavara-aseman ja rautatieläisten asuintalon muodostaman kokonaisuuden tärkeyttä korostettiin. Todettiin, että Tampereella on purettu jo liikaa, eikä kerran purettua saataisi koskaan takaisin.¹⁸³ Myös Antti Liuttunen toteaa teoksessa *Kadonneet kaunottaret: Tampereen rakennushistoriaa (2018)*, että vain kaksi prosenttia Tampereen nykyisestä rakennuskannasta on yli satavuotiaita rakennuksia. Kaupunkikuvasta välittyvä historiallinen ulottuvuus on kovin ohut.¹⁸⁴ Mielipiteissä vedottiin siihen, kuinka vanhat rakennukset ovat osa identiteettiämme ja auttavat sitoutumaan sekä hahmottamaan aikaa. Vaikka rakennusten kokonaisuutta arvostettiin, erillisten rakennusten purkaminen aiheutti eriäviä mielipiteitä. Yksittäisissä mielipiteissä puhuttiin ”jo pilatun” Morkun purkamisen puolesta, kun taas osan mielestä Morkku tulisi säästää yhdessä tavara-aseman kanssa kokonaisuuden säilyttämiseksi. Myös huonokuntoisen tavara-aseman purkua puollettiin paremman katulinjauksen ja uudisrakentamismahdollisuuksien vuoksi.¹⁸⁵

Pirkanmaan perinnepolitiinen yhdistys ry ja Pirkanmaan rakennussuojeluyhdistys puhuivat kaikkien rakennusten säilyttämisen puolesta vedoten rakennusten muodostaman Tammelan alueen säilynyttä rakennetta edustavan kokonaisuuden vuoksi. Pirkanmaan maakuntamuseo ei puoltanut rakennusten purkamiseen johtavaa tiesuunnitelmaa ja esitti kaikkien rakennusten osoittamista suojelumerkinnällä. Tampereen asemanseudun rautatierakennusten kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kokonaisuuden rakennukset

¹⁸² Ratapihankadun ja siihen liittyvien kortteleiden asemakaavan muutos välillä Itsenäisyydenkatu–Ainonkatu. Kaavaselostus, Tampereen kaupunki 15.3.2013, 3.

¹⁸³ Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014, 4–6.

¹⁸⁴ Liuttunen 2018, 10.

¹⁸⁵ Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014, 5–6.

todettiin maaseutumuseossa myös yksittäin rakennustaiteellisesti kulttuurihistoriallisesti arvokkaiksi.¹⁸⁶

Voimakas vastarinta tavara-aseman purkamiselle

Vuoden 2012 valmisteluvaiheessa käytiin läpi alustavia maankäyttövaihtoehtoja. Aineiston nähtävillä olon aikana pidetyssä avoimessa yleisötilaisuudessa oli läsnä 122 kuulijaa. Suunnitelmat sisälsivät kaksi vaihtoehtoa, joista molemmat noudattivat ratapihan reunaan kulkevaa suoraa tielinjausta. Toisessa vaihtoehdossa tavara-asema, Morkku sekä rautatieläisten asuintalo purettaisiin. Toisessa ehdotettiin tavara-aseman purkamista. Vaihtoehto, jossa tie kiertäisi tavara-aseman oli jätetty pois. Aineistosta jätettiin sen nähtävillä olon aikana 56 mielipidettä. Rakennusperintö ja kulttuuriarvot nousivat tällä kertaa vielä vahvemmin esille. Yksityishenkilöiden jättämistä mielipiteistä 75 %:ssa korostettiin vanhojen rakennusten säilyttämisen tärkeyttä. Kolmasosa totesi, ettei kumpikaan maankäyttövaihtoehto turvaa riittävästi vanhojen rakennusten kulttuurihistoriallisia arvoja.

Vanhan tavara- aseman purkua vastustettiin vahvasti ja rakennusten muodostaman kokonaisuuden merkitystä korostettiin jälleen. Mielipiteet yksittäisten rakennusten purkamisesta ristesivät puolin ja toisin Morkun sekä vanhan tavara-aseman puolesta. Pirkanmaan perinnepoliittinen yhdistys ja Pirkanmaan rakennussuojeluyhdistys vastustivat tavara-aseman purkamista ja edellyttivät kaikkien rakennusten suojelua. Maaseutumuseon mukaan lähtökohdaksi tulisi ottaa vaihtoehto, jossa Morkku ja asuintalo säästetään, jos muita vaihtoehtoja ei ole. Vastineessaan Tampereen kaupunki korosti, että tavoitteena oli muodostaa vanhojen rakennusten omaleimainen kokonaisuus, mutta linjausvaihtoehdot vaikuttavat yksittäisiin rakennuksiin ja miljöökokonaisuuteen.¹⁸⁷

Tavara-aseman kiertävä tielinjaus otettiin mielipiteiden myötä uudelleen tarkasteluun vuoden 2012 luonnosvaiheessa. Katulinjausvaihtoehdoista kannatusta sai kiertävä katu- linjaus, joka säästäisi kaikki rakennukset. Korkeasta kannatuksesta huolimatta

¹⁸⁶ Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014, 7–8.

¹⁸⁷ Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014, 9–10, 12, 14–16, 22.

Tampereen kaupunki totesi vastineessaan, että kiertävästä katulinjauksesta aiheutuvat liikennehaitat oli arvioitu merkittäviksi, joten kaavaehdotuksen pohjaksi on valittu suora katulinjaus. Tämän seurauksena tavara-asema mahdollisesti purettaisiin.¹⁸⁸

Vuoden 2013 ehdotusvaiheen kaavaehdotus sai 147 kannanottoa. Kulttuurihistoriallisesti tärkeänä pidetyn tavara-aseman purkaminen aiheutti tamperelaisissa voimakkaan vastarinnan. 129 asukasta, Ympäristönsuojeluyhdistys ry, Pirkanmaan perinnepoliittinen yhdistys ry, Pirkanmaan maakuntamuseo ja Pirkanmaan ELY-keskus esittivät tavara-aseman säästävän katulinjauksen olevan paras vaihtoehto. ELY-keskus korosti, että tavara-aseman säilyttäminen osana valtakunnallisesti merkittävää Tampereen rautatieaseman ja veturitalien kulttuuriympäristökokonaisuutta on ensisijainen vaihtoehto.¹⁸⁹ Useissa mielipiteissä ja kannanotoissa tavara-aseman tärkeäksi kulttuurihistorialliseksi arvoksi nousi sen sisällissodan aikaiset tapahtumat.¹⁹⁰ Lisäksi tavara-aseman nähtiin olevan harvoja jäljellä olevia valtionrautateiden arkkitehdin Bruno Granholmin suunnittelema rakennuksia sekä harvinainen esimerkki varastorakennuksesta, jossa on värillistä rapattua ja tiilipintaa yhdistävää arkkitehtuuria. Kaupunkia muistutettiin tavara-aseman puolesta syntyneestä PRO tavara-asema kansanliikkeestä, jonka Facebook-ryhmässä oli 972 jäsentä.¹⁹¹

Tampereen kaupungin johdolle luovutettiin tavara-aseman purkamista vastustava, yli 8500 allekirjoittajan adressi marraskuussa 2013, jonka seurauksena rakennus merkittiin asemakaavaan suojelluksi siirrettävänä.¹⁹² Vastineessaan kaupunki mainitsi, ettei kiertävä katulinjaus ole mahdollinen liikenneturvallisuudellisista syistä. Tavara-asema haluttiin säilyttää ihmisille merkityksellisen ja vetovoimaisen kaupunkirakenteen tärkeänä osatekijänä. Tavara-asemaa oli kaupungin mukaan kuitenkin mahdotonta säilyttää

¹⁸⁸ Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014, 25–27, 28, 31–32, 35.

¹⁸⁹ Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014, 36–37, 43.

¹⁹⁰ Tavara-aseman jo puretuissa peltimakasiineissa pidettiin sekä teloitettiin punaisia ja venäläisiä vankeja sisällissodan aikana (Lepola 2012, 27–29).

¹⁹¹ Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014, 40–41.

¹⁹² Tavara-aseman 111-vuotinen historia lyhykäisyydessään, Vanhatavaraasema.blogspot.com 21.09.2018.

nykyisellä paikallaan. Kaupunki ehdotti, että Morkku puretaan siirrettävän tavara-aseman tieltä.¹⁹³

Vallattu Morkku ja suunnitelmat tavara-aseman siirtämiseksi

Morkun purkupäätöksestä seurasi rakennuksen valtaus. Morkku vallattiin vuosien 2013 ja 2014 vaihteessa kolme kertaa. Valtaajat järjestivät Morkulla taidenäyttelyn, taidepajoja, keikkoja sekä tanssit. Squat¹⁹⁴ Morkun ovet olivat avoinna kaikille, ja paikalla kävi kaupunkilaisia monesta sukupolvesta. Monumentaalaisella identiteettityöllään valtaajat halusivat korostaa Morkun historiallista arvoa sekä potentiaalia edelleen toimivana kulttuuritilana. Lopulta poliisi lopetti squatin toiminnan ja rakennuksesta katkaistiin vesi sekä sähköt. Senaatti-kiinteistöt vaativat valtaajilta jopa 30 000 euron korvauksia valtauksesta.¹⁹⁵ Talonvaltauksset ovat merkki seurantalojen kaltaisten yhteisten tilojen tarpeesta. Tyhjästä tiloista luodaan omia sosiaalikeskuksia, joiden toimintaperiaatteena on toimia omaehtoisena toimintatilana ja kohtaamispaikkana, jonka käyttöä säätelevät tilan käyttäjien tarpeet.¹⁹⁶ Talonvaltaajien toiminta Morkun suojelemiseksi oli eräänlainen kulttuuriperintöprosessi. Valtaajat kokivat ja valitsivat rakennuksen merkitykselliseksi menneisyyden jäljeksi, jonka he pyrkivät tuottamaan säilytettäväksi.¹⁹⁷ Talonvaltaus on omaksuvaa identiteettityötä, joka vahvistaa yhteisön oikeutta pitää kohdetta omanaan niinkin vahvasti, että yhteisö on valmis ottamaan identiteettityön kohteen fyysiseen haltuunsa, huolimatta sen juridisesta omistusoikeudesta. Talonvaltaus on kansalaisaktivismia, mutta myös rakennussuojelua. Valtausten ansiosta Tampereella ovat säilyneet muun muassa Tallipiha sekä kauppahallin virastotalo.¹⁹⁸

¹⁹³ Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014, 53.

¹⁹⁴ Squat tulee englanninkielisestä sanasta squatting, suomeksi talonvaltaus. Talonvaltaus tarkoittaa käyttämättömän rakennuksen luvatonta haltuunottoa. Toiminta on kansalaisaktivismia, jonka taustalla vaikuttavat ei-kaupallisen yhteisöllisen tilan tai omaehtoisen asumisen tarve sekä yhteiskunnallisten ongelmien esiintuominen (Stranius & Salasuo, 2008).

¹⁹⁵ Torkkola, Sinikka: Morkku on vallattu, Vasen Kaista, 14.12.2013, <<https://vasenkaista.fi>>; Heikkilä, Tiina: Tyhjätilat käyttöön, Vasen Kaista, 24.01.2014, <<https://vasenkaista.fi>>; Melakoski, Cai: Morkun oikeiden käynti maanantaina, Vasen Kaista, 28.09.2014, <<https://vasenkaista.fi>>.

¹⁹⁶ Sainio 2008, 37.

¹⁹⁷ Sivula 2013, 163.

¹⁹⁸ Talonvaltaus Tampereella, Lyhyt historiikki, <https://rotvalli.ninja/?page_id=889>.

Vuonna 2014 nähtäville asetettiin kaavaehdotus, jossa Morkku purettaisiin ja tavara-asemaa siirrettäisiin 30 metriä sen paikalle. Perusteluna oli tavara-aseman kiertävän tielinjauksen turvallisuustekijät sekä runsaasti vastustusta saanut tavara-aseman purkaminen. Kyseisen aineiston nähtävillä olon aikana jätettiin 15 muistutusta ja kannanottoa. Muistutusten ja kannanottojen määrä oli tavara-aseman purkua käsittelevän kaavaehdotuksen aikana jätettyjä pienempi. Morkun säilyttämistä kannatti 9 henkilöä. 10 henkilöä kannatti tavara-aseman säilyttämistä nykyisellä paikallaan. Lisäksi vaadittiin kaavan palauttamista valmisteluun. Tavara-asema ja Morkku nähtiin edelleen rautatiehen liittyvien rakennusten kokonaisuutena. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten purkaminen autoliikenteen takia koettiin vanhanaikaiseksi ja yli 100-vuotiaan Morkun purkaminen nähtiin arkkitehtuuriohjelman vastaisena. Muistuttajat viittasivat myös adressiin, jossa oli 474 allekirjoitusta Morkun puolesta.¹⁹⁹

Pirkanmaan maakuntamuseo vetosi talkoilla rakennetun rautatieläisten seuratalon sosiaalishistorialliseen arvoon ja rakennuksen merkitykseen osana rautatiehen liittyvien historiallisten rakennusten kokonaisuutta. Maakuntamuseo katsoi, ettei Morkkua ja tavara-asemaa tulisi laittaa niiden kulttuurihistoriallisten arvojen perusteella tärkeysjärjestykseen, eikä tavara-aseman siirto olisi kulttuuriympäristön suojelua sanan varsinaisessa merkityksessä.²⁰⁰ ELY-keskus puolestaan puolsi esitettyä ratkaisua ja koki kaupunkikuvallisesti arvokkaan tavara-aseman säilyttämisen sekä toimivat liikennejärjestelyt tärkeänä. Kaupunki oli vastineessaan varsin suora ja painotti, että lähtökohtaisesti kaikki rakennukset haluttiin säilyttää, mutta Morkku jouduttaisiin purkamaan tavara-aseman vaatiman tilan takia.²⁰¹ Tampereen kaupunki ja Senaatti-kiinteistöt tekivät kaupunkikirjan 8.5.2015, jolla Morkku, tavara-asema sekä rautatieläisten asuintalo siirtyivät Tampereen kaupungin omistukseen.²⁰²

¹⁹⁹ Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014, 56–57, 63.

²⁰⁰ Maakuntamuseon lausunto 485/2013.

²⁰¹ Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014, 59–60.

²⁰² § 126 Lausunto Pirkanmaan ELY-keskukselle seuratalo Morkkua koskevasta vaarantamiskiellon määrittämisestä, Tampereen kaupunki, viranhaltijapäätös 31.08.2018.

Rautatierakennusten kokonaisuutta pelastamassa

Asemakaava nro 8330 kuulutettiin voimaan 23.3.2016. Tarkoituksena oli siirtää tavara-asema puretun Morkun paikalle.²⁰³ Siirtourakka sai kuitenkin käänteen, kun vuonna 2016 järjestetyn urakkakilpailun 2,63 miljoonan euron voittajatarjous ylitti kaupungin talousarviossa varatun 1,6 miljoonan euron määrärahan ja projekti laitettiin jäähyllä.²⁰⁴ Seurauksena tästä tuli vuonna 2017 vireille asemakaavan muutos nro 8653, jonka yhteydessä ratkaistaisiin tavara-aseman tontin ja lähialueen tulevaisuus. Alustavan ehdotuksen mukaan tavara-asema oli jälleen purku-uhan alla.²⁰⁵ Tämä sai yhdistykset ja kansalaiset aktivoitumaan jälleen ja yhä vahvemmin molempien rakennusten suojelemiseksi.

Tampereen Tammelalaiset ry laativat ELY-keskukselle suojeluesityksen Morkun suojelusta rakennusperintölailla yhdessä Jotain Odottamatonta ry:n ja Tampereen Underground NYT! yhteisön kanssa. He vaativat kolmen rakennuksen kokonaisuuden säilyttämistä. Tässä vaiheessa Ratapihankatu oli rakennettu väliaikaisesti kulkemaan Morkun ja Tavara-aseman välistä ja aiheutti sellaisenaan haasteita liikennejärjestelyissä. Yhdistykset ehdottivat liikennevaihtoehdoksi muun muassa Ratapihankadun ali kulkevaa jalankulku- ja pyöräväylää, jotta tie voisi jatkossakin kulkea rakennusten välistä.²⁰⁶

Tampereen underground-piirit aktivoituivat suojelemaan Morkkua Maria Mattilan perustaman, Keltaisen Talon kulttuuriyhteisön kotina toimineen rautatieläisten terveydenhuoltokeskuksen purkamisen myötä. Undergroundyhteisö ei ollut tuolloin vielä järjestäytynyt, joten rekisteröityneenä yhdistyksenä Jotain Odottamatonta tutki, miten suojelua voisi edistää virallisin keinoin. Disa Kamula oli tehnyt yhteistyötä aikaisemmin Tampereen Tammelalaiset ry:n kanssa Tammelan korttelijuhlien merkeissä. Tampereen Tammelalaisten ry:n säännöissä mainitaan yhdeksi tehtäväksi kulttuuriympäristön suojeleminen. Tämä ratkaisi sen, että he voisivat tehdä virallisen esityksen. Suojeluesityksen voi

²⁰³ § 163 Asemakaavan valmistelun lopettaminen, XVI (Tammela), Morkun aukio ja Ratapihankatu, asemakaava nro 8653. Yhdyskuntalautakunta, kokous 14.8.2018.

²⁰⁴ Tampereen kaupunki ja Kreate Oy solmivat tavara-aseman siirrosta urakkasopimuksen. Tampereen kaupunki, tiedote 18.11.2019.

²⁰⁵ § 3 Valtuustokysely asemakaavasta 8653 Morkun aukion ja Ratapihankadun valmistelun avoimuudesta, läpinäkyvyydestä ja julkisuudesta - Sinikka Torkkola. Tampereen kaupunki, kaupunginvaltuuston kyselytunti, pöytäkirja 22.1.2018.

²⁰⁶ Rakennusperintölain mukainen suojeluesitys ELY-keskukselle 18.1.2017. (TTA)

tehdä taho, jonka säännöissä kulttuuriympäristön suojelu on jollakin tapaa ilmaistu. Yhteisöt järjestivät Morkun suojelemisen puolesta kaksi mielenosoitusta. Toisesta mielenilmauksesta Tamperelainen teki lehtijutun ja heitä haastateltiin radioon. Lisäksi yhdistykset sekä underground-yhteisö osallistuivat yhdessä Finlaysonilla pidettyyn, Morkun ja tavara-aseman tilannetta käsittelevään kaavoitustilaisuuteen. Tilaisuudessa he ojensivat keltaisiin pukeutuneena Mattilan laatiman ”Keltaisen manifestin”, joka peräänkuullutti uusien tilojen tarvetta kulttuuriyhteisöille.²⁰⁷

PRO Vanha tavara-asema kansanliike vaati rakennusten kokonaisuuden säilyttämistä ja muutti nimekseen PRO Vanha tavara-asema & Morkku. Nummi kertoo PRO tavara-asema & Morkku-ryhmän osallistuneen kaupungissa järjestettyyn taidesuunnistukseen. Tavara-aseman ja Morkun läheisyyteen pystytettiin rasti, jossa suunnistukseen osallistujat saivat tuoda esiin kannanottonsa rakennusten puolesta. Osallistujista otettiin kuva plakaattien kanssa rakennusten edessä ja kuvat julkaistiin kansanliikkeen omassa blogissa.²⁰⁸ Lisäksi kansanliikkeen aktiivit loivat kiertävän näyttelyn, joka esitteli kansalaisvoimin pelastettuja rakennuksia Tampereella. Näyttelyn tarkoitus oli tuoda esiin, kuinka rakennuksia on pelastettu kansalaisvoimin sekä saada pohtimaan, mitä Tampere olisi ilman sen tärkeäksi osaksi muodostuneita pelastettuja rakennuksia. Näyttelyllä he halusivat vaikuttaa keskusteluun ja päätöksentekoon rautatierakennusten pelastamiseksi.²⁰⁹

Sivulan mukaan omaksuva identiteettityö voi vaikuttaa muutosvastarinnalta. Yksityisomistuksessa olevan rakennuksen purkamiseen liittyvät protestit ovat omaksuvan identiteettityön ilmauksia.²¹⁰ Kansalaisten ja yhdistysten aktivoituminen Morkun suojelemiseksi oli omaksuvaa identiteettityötä. He pitivät Morkkua omanaan yhdistävän historian vuoksi, mutta rakennus edusti myös tärkeitä, kaupunkikeskustasta katoavia ei-kaupallisia ja yhteisöllisiä tiloja.

²⁰⁷ Kamulan haastattelu 22.1.2020.

²⁰⁸ Nummen haastattelu 25.9.2019.

²⁰⁹ Nummen haastattelu 25.9.2019; Näyttely kertoo Tampereella säilyneistä vanhoista rakennuksista. Vanhatavaraasema.blogspot.com 22.05.2018.

²¹⁰ Sivula 2015, 66–67.

Ristiriidoista Morkun purkamiseen

ELY-keskus päätti 18.4.2018 olla suojelematta Morkkua. ELY-keskus vetosi rakennuksen paikalliseen kulttuurihistorialliseen arvoon osana historiallisia rautatierakennuksia, jonka vuoksi suojelu oli selvitettävä asemakaavalla. Rakennuksen tulisi olla valtakunnallisesti merkittävä, jotta sen voisi suojella rakennusperintölailla. Vuonna 2010 voimaan tullut laki rakennusperinnön suojelemisesta määrittelee suojelun edellytykset ja merkittävyyden kyseisiin arvomalleihin perustuen: 1) harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus); 2) historiallinen tyypillisuus alueelle (tyypillisuus); 3) aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (edustavuus); 4) alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys); 5) merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus); 6) näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus).²¹¹ ELY-keskus asetti kuitenkin Morkun purku- ja vaarantamiskieltoon, kunnes purku on lainvoimainen.²¹²

Asemakaavamuutos nro 8653 aiheutti vilkasta keskustelua siitä, onko asemakaavan valmistelu ollut avointa ja läpinäkyvää. Sinikka Torkkola (vas.) ilmaisi valtuustokyselyssään, kuinka julkisuudessa esitetty tieto Ratapihankadun suoran linjauksen mukaisesta jatkovalmistelusta tuli yllätyksenä jopa hänelle kaupunginvaltuutettuna. Ratapihankadun suora linjaus, vanhan tavara-aseman purkuaiheet ja vaihtoehtojen supistuminen yhteen herätti yleisötilaisuuksiin osallistuneissa ja muistutuksia tehneissä ihmetystä.²¹³ Tampereen yhdyslautakunta päätti 14.8.2018 asemakaava nro 8653 valmistelun lopettamisesta ja palasi alkuperäiseen suunnitelmaan.²¹⁴ Jotta tavara-aseman siirto ja sen myötä alueen kehittäminen edistyisi, vuoden 2019 talousarvioon rakennuksen siirrolle varattiin 3,2 miljoona euroa. Rahoituksen varmistuttua kaupunki käynnisti uuden

²¹¹ Rakennusperinnön suojelusta annettu laki 498/2010 § 8.

²¹² Pirkanmaan ELY-keskus ei suojele Morkun taloa. ELY-keskus, tiedotteet 24.4.2018; Kerola, Jaana: Ely-keskus: Morkkua ei saa purkaa Tampereella ennen lainvoimaista ratkaisua suojeluesityksestä. Aamulehti, 19.10.2018, <<https://www.aamulehti.fi>>.

²¹³ § 3 Valtuustokysely asemakaavasta 8653 Morkun aukion ja Ratapihankadun valmistelun avoimuudesta, läpinäkyvyydestä ja julkisuudesta - Sinikka Torkkola. Tampereen kaupunki, kaupunginvaltuuston kyselytunti, pöytäkirja 22.1.2018.

²¹⁴ § 163 Asemakaavan valmistelun lopettaminen, XVI (Tammela), Morkun aukio ja Ratapihankatu, asemakaava nro 8653. Tampereen kaupunki, yhdyskuntalautakunta, pöytäkirja 14.8.2018.

hankintamenettelyyn, jossa urakoitsijaksi Morkun purkamiseen ja tavara-aseman siirtoon valikoitui Kreate Oy 2,68 miljoonan tarjoushinnalla.²¹⁵

ELY-keskuksen kielteisen päätöksen seurauksena yhdistykset valittivat Ympäristöministeriöön, joka hylkäsi valituksen samoista syistä, kuin ELY-keskus. Yhdistykset valittivat vielä Hämeenlinnan hallinto-oikeuteen.²¹⁶ Apulaispormestari Aleks Jäntti (kok.) totesi Yleisradion haastattelussa valituksen eteenpäin viemisen olevan kiusantekoa.²¹⁷ Tampereen Tammelalaiset ry:n Naukkarinen kummeksui Jäntin kommenttia. Hän korostaa, kuinka yhdistysten olemassaoloa sekä kansalaisten vaikutusmahdollisuuteen pohjautuvaa järjestelmää tulisi kunnioittaa. Loppujen lopuksi se on ainut kanava, jonka kautta kaupunkilaiset voivat vaikuttaa.²¹⁸ Suomen perustuslain 20 §:n 1 momentin mukaan vastuu kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Pykälän 2 momentin mukaan julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.²¹⁹ Tampereen kaupunki vaati valituksen hylkäämistä ja pyysi hallinto-oikeutta käsittelemään valituksen kiireisenä, koska kyseinen valitusprosessi hidastaa asemakaavan toteuttamista. Kaupungin mukaan Morkun purkaminen on päätetty jo lainvoimaisessa asemakaavassa ja nykyiset liikennejärjestelyt ovat väliaikaisia sekä turvallisuuden kannalta vaarallisia ja riskialttiita.²²⁰

Hämeenlinnan hallinto-oikeus hylkäsi valituksen Morkun suojelusta helmikuussa vuonna 2020. Perustelut olivat samat kuin ELY-keskuksella ja Ympäristöministeriöllä – Morkulla ei ole valtakunnallista merkitystä.²²¹ Käyhkö korostaa Morkun kulttuurihistoriallisen arvon tärkeyttä ja kyseenalaistaa suojeluesityksen epäämisen. Hän pohtii, mikä sitten on valtakunnallisesti arvokasta.²²² Smith toteaa, että vaikka paikallisuuden merkitys on korostunut globaalissa maailmassa, vaikuttavat kulttuuriperinnön

²¹⁵ Tampereen kaupunki ja Kreate Oy solmivat tavara-aseman siirrosta urakkasopimuksen. Tampereen kaupunki, tiedotteet 18.11.2019.

²¹⁶ Pesonen, Heidi: Hallinto-oikeus linjasi: Tampere saa purkaa seuratalo Morkun – Näin ratkaisua perustellaan, Aamulehti, 18.2.2020, <<https://www.aamulehti.fi>>.

²¹⁷ Palomaa, Antti: Yhdistys jatkaa Morkun puolustamista uudella valituksella – apulaispormestari pitää kiusantekona, YLE Uutiset, 08.05.2019, <<https://yle.fi/uutiset>>.

²¹⁸ Käyhkön ja Naukkarisen haastattelu 24.9.2019.

²¹⁹ Suomen perustuslaki 731/1999.

²²⁰ § 95 Selitys Hämeenlinnan hallinto-oikeudelle seuratalo Morkun rakennussuojelua koskevassa. Tampereen kaupunki, konsernijohtaja 16.8.2019.

²²¹ Pesonen, Heidi: Hallinto-oikeus linjasi: Tampere saa purkaa seuratalo Morkun – Näin ratkaisua perustellaan, Aamulehti, 18.2.2020, <<https://www.aamulehti.fi>>.

²²² Käyhkön ja Naukkarisen haastattelu 24.9.2019.

arvottamisessa edelleen kansallinen ja universaali identiteetti. Tämä määrittelee kulttuuriperinnön kapeasti ja rajaa pienemmät yhteisöt auktorisoidun diskurssin ulkopuolelle.²²³ Tampereen Tammelalaiset päättivät olla viemättä asiaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Valitusprosessin päätyttyä kaupunki eteni Morkun purkamisen kanssa. Tavara-aseman siirron, Morkun purkamisen alustavat työt ja liikenteen uudelleenohjaus aloitettiin jo hyvissä ajoin ennen Morkun rakennussuojelua koskevan valituksen lainvoimaista ratkaisua.²²⁴ Morkku purettiin tavara-aseman tieltä toukokuussa vuonna 2020. Urakan toteuttaja Kreate Oy kierrätti yhdessä Maakuntamuseon, Ekokumppanien sekä Pirkanmaan rakennuskulttuuriyhdistyksen kanssa Morkun hyödynnettävissä olevia osia ja irtaimistoa muihin käyttötarkoituksiin. Vanhan tavara-aseman siirto on tiettävästi ensimmäinen Suomessa tehty tiilirakennuksen siirto.²²⁵

Kuva 13. Tavara-aseman siirto puretun Morkun paikalle. Kuvassa myös puinen rautatieläisten asuintalo. Kuva: Teppo Moilanen / Tampereen museot.

²²³ Smith 2006, 30.

²²⁴ Pesonen, Heidi: Morkku puretaan tällä tietoa toukokuussa – Tamperelaisyhdistys ei hae valituslupaa seurantalonsuojeluasiassa, Aamulehti, 20.3.2020, <<https://www.aamulehti.fi>>.

²²⁵ Tampereen tavara-asema siirrettiin onnistuneesti, Kreate 2020, <<https://kreate.fi/tampereen-tavara-asema-siirrettiin-onnistuneesti/>>.

3.6 Menneisyyden monenlaiset tulkinnat

Tampereen kaupunki totesi, että viranomaisten asiakirjojen ja lausuntojen mukaan vaikutukset rakennettuun ympäristöön ja kulttuurihistoriallisiin arvoihin selvitettiin ja yhteisöllä oli mahdollisuus osallistua asemakaavaprosessiin maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti.²²⁶ Kansalaisten puolella prosessin todettiin tuntuneen enemmänkin valmiiksi annetulta kompromissilta, jossa oli valittava kahden rakennuksen väliltä. Lopulta rautatierakennukset eivät taistelleet tietä, vaan toisiaan vastaan. Tämä aiheutti kaupunkilaisissa väärinymmärryksiä ja värikästäkin keskustelua siitä, kumpi rakennuksista on säilyttämisen arvoinen. Vaikka Tavara-aseman purkaminen aiheutti kansalaisissa selkeästi vahvemman vastarinnan, moni olisi suojellut rakennukset kokonaisuutena.²²⁷

Abstrakti kulttuuriperintö on osa kulttuurista ja poliittista ilmapiiriä, jonka vuoksi se on altis vain tiettyjen intressien ajamiselle. Vaikka kaavoittaja olisi halukas huomioimaan asukkaan tai museoviranomaisen näkökulman tasa-arvoisen yhdyskuntasuunnittelun mukaisesti, on hänen seurattava kaupunkisuunnittelulautakunnan tavoitteita.²²⁸ Morkun ja tavara-aseman tapauksessa käytiin läpi useita eri kaavaehdotuksia. Seurauksena oli kompromissi, jossa Morkun ja rakennusten kokonaisuuden puolustajat olivat hävinnyt osapuoli. Ilman aktiivisia kansalaisia ja useita kaavavaihtoehtoja alue saattaisi näyttää hyvinkin erilaiselta, sillä vaihtoehtona oli myös kaikkien rakennusten purkaminen tien ja uudisrakentamisen vuoksi.

Nummi on tyytyväinen kansalaisten mahdollisuuteen vaikuttaa kaupunkisuunnittelussa ja kiitollinen, että heidän työnsä tavara-aseman pelastamiseksi tuotti tulosta. Hän kuitenkin harmittelee päätöksenteon monimutkaisuutta ja toivoisi, että kansalaisille avattaisiin enemmän prosessin virallista jargonia. Nummi pohtii, voisiko kaupungin puolelta löytyä henkilöä tällaiseen tehtävään. Vaikka kansalaisille annetaan mahdollisuus vaikuttaa, tuntuu siltä kuin asiat olisivat kaupungin puolelta jo etukäteen päätetty. Hän toivoo lisää läpinäkyvyyttä ja sitä, että kansalaiset kokisivat tulevansa kuulluksi. Epämääräisen informaation rinnalla myös median nostamat aiheet muodostuvat suojelukiistassa

²²⁶ Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014.

²²⁷ Nummen haastattelu 25.9.2019; Käyhkön ja Naukkarisen haastattelu 24.9.2019; Kamulan haastattelu 22.01.2020.

²²⁸ Kivilaakso 2017, 243.

helposti yleiseksi mielipiteeksi. ²²⁹ Kivilaakso käsittelee tutkimuksessaan median arvaamattomuutta, joka syntyy median muodostaessa oman tulkintansa hyvinkin erilaisista kootuista lähteistä. Median uutisointia tulkitaan aina subjektiivisesti, mutta toimittajat voivat kuitenkin vaikuttaa siihen, kuinka asia mielletään. Kulttuuriympäristön arvoperustaa voisi vahvistaa suuremman yleisön keskuudessa, jos alan asiantuntijat hyödyntäisivät työssään median ja yleistajuisen viestinnän potentiaalia. ²³⁰

Teollisen menneisyyden jäljen kohtalon määrittelevät lopulta ne, joilla on valta esittää mahdollisimman luotettava visio, rahaa sekä mahdollisuus viedä mahdollinen suunnitelma loppuun asti. ²³¹ Rakennussuojelussa selkeä käyttötarkoitus ja rahoitus ovat selvä haaste kansalaisten ja kulttuuritoimijoiden kannalta, koska yleensä resursseja sellaiseen ei ole. ²³² Kamula toteaa, että yksi ratkaisu tähän olisi yhteistyö yritysmaailman toimijoiden kanssa. Hän näkee, että kulttuuritoimijoiden ja liike-elämän toimijoiden tulisi verkostoitua vahvemmin sekä löytää yhteinen dialogi, jotta luovuuden ja bisneksen yhteinen potentiaali saataisiin todella käyttöön. ²³³

Isacsonin mukaan paikallisyhteisön ja ryhmien eriävät tulkinnat kohteesta vaikuttavat teollisen menneisyyden jäljen kohtaloon. ²³⁴ Morkun tapauksessa nousi esiin taloudellisten ja poliittisten intressien vaikutus fyysisen paikan tulkintaan ja merkittävyyteen. ²³⁵ Ristiriidan osapuolet olivat yhtä mieltä siitä, että rakennuksella on merkitystä osana paikallista rautatiehistoriaa. Suoraa tielinjausta ja taloudellista kasvua puoltava osapuoli ei kuitenkaan nähnyt rautatierakennuksia kokonaisuutena, vaan vaati lopulta yksittäisen rakennuksen – Morkun tai tavara-aseman – purkamista. Se kumpi rakennuksista koettiin yleisesti merkittävämmäksi, säästettiin. Tavara-asema myös irrotettiin sen, Morkun ja rautatieläisten asuintalon muodostamasta kokonaisuudesta ja nähtiin enemmänkin osana Tampereen rautatieaseman seudun valtakunnallisesti merkittävää kokonaisuutta.

²²⁹ Nummen haastattelu 25.9.2019.

²³⁰ Kivilaakso 2017, 83, 226.

²³¹ Isacson 2011, 59.

²³² Käyhkön ja Naukkarisen haastattelu 24.9.2019; Kamulan haastattelu 22.01.2020.

²³³ Kamulan haastattelu 22.01.2020.

²³⁴ Isacson 2011, 58.

²³⁵ Rountree 2012, 528–529.

Symbolinen arvo sekä kohteeseen liittyvien tarinoiden tärkeys paikalliselle identiteetille vaikuttavat Isacsonin mukaan rakennuksen kohtaloon.²³⁶ Asemakaavan aiheuttama vastakkainasettelu Morkun ja tavara-aseman välillä nosti esiin rakennuksiin liittyvät tarinat ja niiden merkitykset. Morkun tarina painottui enemmänkin rautatieläis- ja työläiskulttuuriin, kun taas tavara-aseman historiasta vahvimaksi tarinaksi nousi siellä tapahtuneet tapahtumat sisällissodan aikana. Vuoden 1918 sisällissota nivoutuu vahvasti Tampereen identiteettiin kaupungissa käytyjen taisteluiden vuoksi.²³⁷ Morkun yhteys sisällissotaan puolestaan ei noussut esiin suojeluun liittyvässä keskustelussa. Historiantutkijan Lauri Lepolan mukaan Morkku toimi sisällissodan aikana punaisten naisvankien väliaikaisvankilana, josta heidät siirrettiin Kalevankankaan vankileirille.²³⁸ Tämä sai minut pohtimaan, mitä Morkun historiasta ylipäättään muistettiin. Smithin mukaan muisti on tärkeä elementti identiteetin muodostumisessa. Toisin kuin asiantuntijoiden historialliset narratiivit, se on henkilökohtaista, jonka vuoksi kollektiivisella muistilla on vahva emotionaalinen voima. Muistamisen avulla uudelleen tulkitsemme mennyttä kokemuksemme sekä tarpeidemme mukaan.²³⁹ Sivula toteaa, että historia on muistettavaksi tarjottu ehdotus menneestä, joka muodostuu muistiksi vasta kun sille annetaan merkitystä todisteena ja käytetään todisteena. Tieto Morkun sisällissodan aikaisesta historiasta on menneen jälki, josta ei muodostunut Morkun prosessissa vakuuttamisen työkaluna toimivaa todistetta.²⁴⁰ Tässä tapauksessa tavara-aseman merkitys paikalliselle identiteetille nousi tärkeämmäksi ja se koettiin symbolisesti merkityksellisemmäksi.

Nostan tutkimuksessani esiin auktorisoidun kulttuuriperintödiskurssin näkökulman kautta Morkun kulttuuriperintöprosessiin liittyvien diskurssien valta-asetelmia. Yhdyn Aura Kivilaakson näkemykseen, ettei kyseinen näkökulma kuitenkaan tarjoa pragmaattista tietoa kulttuuriperinnön poliittisen luonteen vuoksi. Vaikka osapuolet tulkitsevat kulttuuriperintöä omien intressiensä kautta ja konfliktit kaupunkisuunnittelussa luovat vastakkainasettelua, on tavoitteena käydä vuoropuhelua ja päästä yhteisymmärrykseen arvokeskustelun kautta. Moniulotteisia rakennussuojeluun liittyviä kysymyksiä on vaikea eritellä mustavalkoisesti. Kivilaakson mukaan hallinnon ja asukasnäkökulman

²³⁶ Isacson 2011, 58.

²³⁷ Ks. esim. Hoppu 2010.

²³⁸ Lepola 2013, 178.

²³⁹ Smith 2006, 58, 60.

²⁴⁰ Sivula 2010, 31, 34.

vastakkainasettelun sijaan tulisi kehittää asiantuntijaviestintää. Yhteisölähtöisyyttä kaupunkisuunnittelussa parantaisi ymmärrettävä vuorovaikutukseen ja keskustelevuuteen pyrkivä kulttuuriperinnön asiantuntija, joka tekisi tiivistä yhteistyötä asukkaiden kanssa.²⁴¹ Myös tutkimukseni mukaan tällaiselle asiantuntijalle olisi tarvetta rakennussuojeluun ja kaupunkiheittämiseen liittyvässä keskustelussa.

²⁴¹ Kivilaakso 2017, 233, 248–250, 253.

4 KUN KULTTUURIPERINTÖ KATOAA

4.1 Morkku kadonneena kulttuuriperintönä

Tutkimukseni ensimmäinen alakysymys pohti, mitkä asiat menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa ovat vaikuttaneet Morkun kohtaloon ja miten. Morkku oli teollinen menneisyyden jälki, jonka kohtaloon vaikuttivat vahvasti teolliset rakennemuutokset. Morkun menneisyyteen katsoessani löysin rakennuksen, joka syntyi industrialisaation seurauksena, yhteiskunnallisesti arvostetun, vahvasti järjestäytyneen ja kasvavan ammattikunnan toiminnan tarpeisiin. Globalisaation myötä kaupunkikehitys ja deindustrialisaatio loivat muutoksia Morkun käyttötarkoitukseen. Rakennuksen tulevaisuus muuttui kysymysmerkiksi Tammelan muun vanhan rakennuskannan tavoin jo vuoden 1966 betonikaupunkiin perustuvan asemakaavan vaikutuksesta. Valtionrautateiden yhtiöittäminen, muutokset työkuulttuurissa sekä kehittyvän kaupunkikeskustan luoma paine aiheutti epävarmuutta rakennuksen omistajissa, eikä rakennuksen kunnossapitoon tahdottu panostaa rahallisesti. Morkulla toimi useita pienempiä kulttuuriyhteisöjä ja rakennuksen tiloille olisi riittänyt kysyntää kaupunkilaisten keskuudessa vastaisuudessakin. Lopulta omistajat kuitenkin kokivat huonokuntoisen rakennuksen olevan sopimaton vuokratilaksi. Rakennuksen toiminta ajettiin alas hiljalleen ja se suljettiin lopulta useaksi vuodeksi.

Tampereen keskustan tuntumassa, taloudellisesti kasvavalla alueella sijaitsevan Morkun tontti oli arvokasta pääomaa, josta olisi saatu täysi hyöty maksimoimalla rakennustehokkuus. Morkun ja muiden ratapihan itäpuolella sijaitsevien rakennusten säilyttämisestä käytiin keskusteluja vuosien ajan. Vuonna 2004 alkunsa saanut asemakaava nro 8330 toimi Morkun kulttuuriperintöprosessissa valta-asetelmien välisten diskurssien arvokeskustelun alustana, joka lopulta ratkaisi Morkun kohtalon. Arvokeskustelua käytiin poliittisten päättäjien, kulttuuriperinnön asiantuntijoiden sekä kansalaisten välillä. Morkun arvottamisprosessi osoittautui varsin monitahoiseksi, koska kyse ei ollut yhden rakennuksen, vaan rakennuskokonaisuuden suojelusta. Tästä kokonaisuudesta Morkku ja tavara-asema päätyivät kilpailemaan olemassaolostaan, koska kaavoitussuunnitelmista ei lopulta löytynyt päättäjien mielestä toimivaa, kaikki rakennukset säästävää vaihtoehtoa.

Morkun tapaus on esimerkki suojelukiistasta, jossa puntarissa olivat taloudelliset intressit, yhteiskunnalliset arvot sekä kulttuuriperinnön arvottaminen. Osapuolet tulkitsivat rakennuksia ja niiden muodostamaa kokonaisuutta omien intressiensä kautta. Moni halusi säilyttää rakennusten kokonaisuuden ja Morkun sekä tavara-aseman arvojen vastakkainasettelu aiheutti kiivastakin keskustelua osapuolten välillä. Ristiriitatilanteita ilmeni myös kaupunkilaisten kokeman päätöksenteon läpinäkymättömyyden sekä päätäjien kokeman projektin tahallisen hidastamisen vuoksi. Taloudellisten ja infrastruktuurin kehittämiseen liittyvien intressien ohjaama osapuoli määritteli lopulta sen, tulkittaanko rakennuksia kokonaisuutena vai ei. Tämän seurauksena vähemmän symboliarvoa saaneesta rakennuksesta eli Morkusta, jouduttiin luopumaan.

Tutkimukseni toinen alakysymys pohti, millaista Morkun yhteisöjen identiteettityö kulttuuriperintöprosessissa oli ja miten se ajan saatossa muuttui? Selkeimmän kuvan identiteettityöstä ja sen muutoksista saadaan tarkastelemalla yhteisöjen käyttämiä identiteettityökaluja eli jaettua historiaa ja osallisuuskokemusta, joilla vahvistetaan yhteisön ja menneisyyden jäljen suhdetta sekä perustellaan menneisyyden jäljen symbolimerkityksiä.

Morkun tapauksessa jaetun historian narratiivit liittyivät rautatieläisten historiaan sekä vuoden 1918 sisällissotaan. Muuttuva historiatietoisuus ja historiakulttuuri vaikuttivat siihen, miten nämä historian tapahtumat muistettiin eri yhteisöissä ja eri aikakausina. Rautatieläisten jaetusta historiasta syntyvä kehyskertomus keskittyi yhteisön ja seuratalon alkuvaiheisiin. Kehyskertomuksella tulkittiin Morkkua ja perusteltiin sen symbolimerkitystä rakennuksessa tiiviisti toimineelle yhteisölle. Ahaa Teatterin identiteettityössä esiintyvässä jaetussa historiassa rautatieläisten historian rinnalle nousi sisällissodan tapahtumat. Yhteisö käytti jaettua historiaa perustellakseen Morkun merkitystä rakennuksen säilyttämiseksi. Jaetun historian käyttötarkoitus laajentui perustelemaan Morkun merkitystä myös paikallisessa yhteisössä. Morkun suojelukiistan aikana jaetuna historiana toimi Morkun historia paikallisen rautatieläisyhteisön seuratalona sekä rakennusta tulkittiin osana kaupunkihistoriaa. Sisällissota ei ollut enää osa jaettua historiaa, toisin kuin tavara-aseman tapauksessa, jossa sisällissota muodostui tärkeäksi, rakennuksen arvoa nostavaksi kehyskertomukseksi.

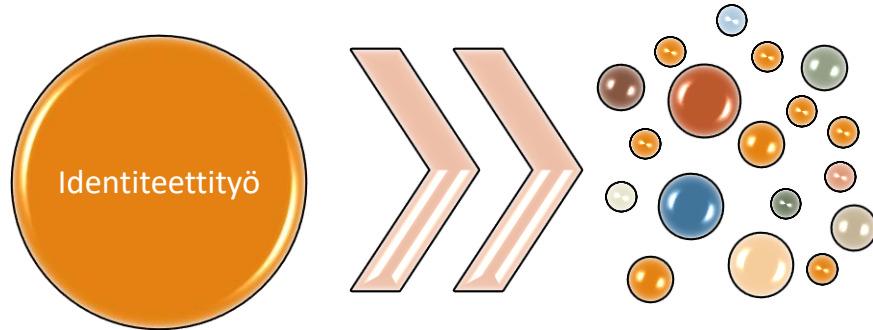
Rautatieläisten yhteisössä uusien jäsenten ja heidän läheistensä osallisuuskokemukset yhdistyivät Morkkuun heti yhteisöön liityessä. Omaksuva identiteettityö oli jatkuvaa ja aktiivista. Lisäksi Morkku oli muiden tamperelaisten aktiivisessa käytössä, joten rautatieläisten yhteisön toiminta yhdisti myös aktiivisesti paikallisen yhteisön osallisuuskokemukset Morkkuun. Ahaa Teatterin identiteettityössä osallisuuskokemukset olivat aktiivisia, mutta satunnaisempia verrattuna rautatieläisiin. Morkun sulkemisen jälkeen fyysinen suhde rakennukseen katosi. Osallisuuskokemukset eivät vaadi fyysistä kanssakäymistä kohteen kanssa, mutta tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että tilan kokeminen vahvistaa merkityksiä ja niiden syntymistä. Suojelukiistassa useiden eri yhteisöjen omat osallisuuskokemukset korostuivat. Yhteisöt pitivät Morkkua omanaan omista lähtökohdistaan ja itselleen merkittävän jaetun historian mukaisesti.

4.2 Miten kulttuuriperintö katoaa?

Suora vastaus päätutkimuskysymykseeni en voi antaa, mutta mielestäni tutkimukseni tarjoaa uutta näkökulmaa tämänhetkiseen keskusteluun kulttuuriperinnön tutkimuksessa. Tutkimukseni käsittelee aineellista kulttuuriperintöä, joka katoaa ihmisten arvottamisprosessin seurauksena. Taustalla vaikuttaa kuitenkin vahvasti kulttuurin muutosten myötä katoava aineeton kulttuuriperintö. Morkku on esimerkki katoavasta perinteestä, jonka seurauksena seurataloja ei enää käytetä aktiivisesti rautatieläisten identiteettityökaluina. Kulttuuriperintöyhteisön ja symbolin suhde on muuttunut, jopa loppunut kokonaan. Tämän seurauksena rakennus on muuttunut symbolista menneisyyden jäljeksi.

Tutkimuksessani alkuperäisen käyttötarkoituksen loppuessa, menneisyyden jäljestä muodostuu tiiviin yhteisön aktiivisen identiteettityön sijaan vahvemmin osa paikallisen yhteisön identiteettityötä. Tämän seurauksena identiteettityö purkautuu paikallisyhteisön sisällä useamman yhteisön kesken ja on satunnaisempaa (kuvio 6.). Eri valta-aseista koostuvat yhteisöt tulkitsevat menneisyyden jälkeä omien intressiensä mukaan, joka aiheuttaa kulttuuriperintöprosessissa ristiriitoja, jopa kiistatilanteita. Uuden symboliarvon rakentaminen on vaikeampaa ja menneisyyden jäljellä on suurempi todennäköisyys kadota.

Morkku on esimerkki prosessin tuloksena katoavasta menneisyyden jäljestä, kun taas tavara-asema osoitti sen, kuinka vastakkaiset diskurssit löysivät yhteisymmärryksen ja uuden symboliarvon rakentuminen oli mahdollista.

Kuvio 6. Purkautuva identiteettiyö

Tutkimukseni osoittaa, kuinka suuri merkitys käyttöarvolla on kulttuuriperintöprosessissa. Kun yhteisöltä estetään fyysisen suhteen luominen menneisyyden jälkeen, aktiivinen identiteettiyö kärsii. Morkun tapauksessa osallisuuskokemukset olivat vahvempia ennen rakennuksen sulkemista, kun yhteisöillä oli mahdollisuus toimia rakennuksessa ja konkreettisesti elää tilaa. Tämä mahdollisti vahvempien merkitysten muodostumisen, ei vain rakennuksessa aktiivisesti toimivien yhteisöjen, vaan myös ulkopuolisten keskuudessa.

Kadonnutta kulttuuriperintöä tarkastellessa on syytä pohtia, kenen kulttuuriperintö lopulta katosi. Monitahoisen kulttuuriperinnön käsitteen vuoksi asiaa on tulkittava useammasta näkökulmasta. Institutionaalisen kulttuuriperinnön näkökulmasta tarkasteltuna kadonnut rakennus ei ollut kulttuuriperintöä, koska sitä ei sellaiseksi arvotettu kulttuuriperinnön arvovaltaisten viranomaisten puolesta. Itse lähestyin Morkkua näkökulmasta, jonka mukaan menneen jälki on kulttuuriperintöä, jos sen takana seisoo yhteisö, joka kokee kohteen merkittäväksi ja pyrkii tuottamaan sen säilytettäväksi. Kulttuuriperintö on identiteettipoliittikkaa ja kulttuuriperintöprosessi poliittisesti latautunutta. Kyse on lopulta siitä, kenen identiteetille kulttuuriperinnöllä koetaan olevan merkitystä. Morkun tapauksessa kulttuuriperinnöstään joutuivat mielestäni luopumaan kaikki ne yhteisöt, jotka kokivat Morkun kulttuuriperinnön osaksi identiteettiään ja käyttivät rakennusta osana identiteettiyötään.

Morkku on esimerkkitapaus kulttuuriperintöprosessissa tehtävistä diskurssien välisistä kompromisseista. Joudumme tekemään välillä vaikeitakin kompromisseja päättäessämme, mitä säilytämme ajastamme tuleville sukupolville.

LOPUKSI

Tutkimusprosessi oli minulle mielenkiintoinen, haastava sekä hyvin opettavainen kokonaisuus. Aikataulullisesti tutkimukseni venyi hyvinkin paljon, koska en ehtinyt saamaan sitä valmiiksi ennen kokopäiväiseen työhöni palaamista. Aluksi kauhistuin ja koin tutkimuksen tekemisen kiireisen ja paljon ajatustyötä vaativan työni rinnalla lähes toivottomaksi. Lopulta päätin, että otan rauhassa aikaa tutkimukseni tekoon ja etenen sen mukaan, mikä tuntuu hyvältä muun arjen rinnalla. Tämä toimi omalla kohdallani hyvin, koska kiireen unohtuessa luovuus sai enemmän tilaa ja gradu tuntui mukavalta vastapainolta työpäiville.

Tiesin, että tulen haastamaan itseni valitessani näin laajan aiheen. Innostuin katoavan kulttuuriperinnön tematiikasta kuitenkin niin vahvasti, etten osannut edes harkita muita vaihtoehtoja. Aiheen valinta oli onnistunut, sillä aito mielenkiinto motivoi minua tutkimuksen loppuun asti. Tutkimuskohteeni oli minulle jo ennestään tuttu, mutta Morkun historiasta tiesin vain vähän. Minusta tuntui, ettei rakennuksen historiaa tunnettu hyvin myöskään paikallisesti. Lisäksi Morkun monitahoinen suojeluprosessi oli herkullinen tapaus tutkittavaksi. Tutkimukseni avulla pääsin sukeltamaan suhteellisen tuntemattoman rakennuksen mielenkiintoiseksi osoittautuneeseen historiaan sekä Suomessa laajemminkin huomioutuun suojeluprosessiin. Morkun tapaus oli erinomainen valinta tutkimukseni kohteeksi. Prosessiin vahvasti liittynyt, säilytetty tavara-asema antoi oivallisen vertailukohdan tapaukselle. Minulla oli mahdollisuus vertailla kahta rakennusta, joilla oli arvokeskustelussa hyvin samanlaiset lähtökohdat, mutta vain toinen säilytettiin. Tutkimukseni avulla onnistuin myös tuomaan esiin kulttuuriperintöprosessissa ilmenevää moniäänisyyttä.

Haasteita ei tutkimusprosessistani puuttunut. Suurimmaksi haasteeksi koin tutkimukseni rakenteen hahmottamisen. Laajan aiheen lisäksi, minun tuli mahduttaa tutkimukseeni yli satavuotiaan talon historian tärkeimmät vaiheet sekä tutkia useita vuosia kestänyttä, monivaiheista suojeluprosessia. Tiesin valinneeni toimivat teoriat aiheen tutkimiseen, mutta niiden käyttö selkeän rakenteen saamiseksi vei yllättävän paljon aikaa. Tutkimukseni dispositio muuttui moneen otteeseen, kunnes löysin sen kuuluisan punaisen langan. Pääsin tutkimuksessani suurella harppauksella eteenpäin, kun ymmärsin keskittyä pelkästään teorioihin. Tämän jälkeen palat alkoivat löytää paikkansa ja lopullinen rakenne muodostua.

Haastatelluiksi valikoituneet yhteisöt antoivat hyvin tietoa, ajan myötä muuttuvasta identiteettityöstä. Pohdin kuitenkin, olisiko yksi haastateltava suojelua ajaneista yhteisöistä riittänyt. Toisaalta useamman yhteisön otanta antoi kuvaa siitä, kuinka monta yhteisöä voi kulttuuriperintöprosessissa tehdä identiteettityötä omien intressiensä aktivoimana. Tutkimusta suunnitellessani pohdin, että olisin haastatellut tutkimukseen myös poliittista päättäjää sekä kulttuuriperintöalan asiantuntijaa, kuten maakuntamuseon edustajaa. Päätin kuitenkin jättää haastateltavat pois, koska asemakaavan raportissa nousi esiin esimerkkejä näiden osapuolten arvottamisesta ja toiminnasta. Halusin tutkimuksessani antaa enemmän näkyvyyttä kansalaisten toimintaan kulttuuriperintöprosessissa.

Haastattelut onnistuivat hyvin ja sain käydä mielenkiintoisia keskusteluja haastateltavieni kanssa. Olen tehnyt haastatteluita ennenkin, joten itse tilanteet ovat minulle suhteellisen luonnollisia. Tarkentavien kysymysten esittäminen vaatii kuitenkin vielä harjoittelua. Toteutin haastattelut pitkällä aikavälillä ja viimeisen tein tutkimukseni loppuvaiheessa. Mielestäni tämä osoittautui hyväksi tavaksi kerätä aineistoa, koska hahmotin tutkimuskohteeni entistä paremmin ja tiesin, millaista tietoa tutkimukseni vielä kaipaa. Ahaa Teatterin haastattelun avulla sain hedelmällistä lisätietoa Morkun prosessissa tapahtuneesta identiteettityöstä. Ilman haastattelua, en olisi myöskään lähtenyt tutkimaan Morkun tapahtumia sisällissodan ajalta. Sisällisota antoi tutkimukseeni tärkeitä näkökulmia Morkun ja tavara-aseman vertailua varten sekä siihen, kuinka yhteisö muistaa mennyttä.

Sain mielestäni kerättyä kattavan aineiston. Aineisto oli varsin laaja ja koostui useasta erilaisesta lähteestä. Välillä laajan aineiston läpikäyminen turhautti ja pohdin, olisinko päässyt helpommalla, jos olisin jättänyt esimerkiksi Morkun arkiston pois aineistostani. Lopulta koen, että kova työ palkittiin. Ilman retkeäni Hämeenlinnan Kansallisarkistoon, en olisi saanut tietää rautatieläisten olleen huolissaan Morkun kohtalosta jo 1970-luvulla. Arkistosta löytyneiden ammattikunnan lehtien avulla pääsin myös rautatieläisten muistitiedosta koostuvan pakinan jäljille. Päivä arkistossa toi täysin uuden ulottuvuuden tutkijan työhöni. Huomasin nauttivani ”salapoliisityöstä” ja koin vahvoja onnistumisen tunteita löytäessäni vihjeiden avulla jotain uutta, mielenkiintoista ja tutkimukseni kannalta tärkeää. Minulla on aina ollut tapana uppoutua historiaan kirjallisissa tuotoksissani, joten tutkimuksen avulla sain ruokkia ja haastaa sisäistä historiantutkijaani.

Katoavat tai kadonneet yhteisöt ja kulttuuriperintö ovat vieneet minut täysin mennessään. Jatkotutkimusta ajatellen, haluaisin jatkaa katoavan kulttuuriperinnön tutkimista. Olisi mielenkiintoista kehittää purkautuvan identiteettityön teoriaa eteenpäin ja katsoa, mitä kaikkea sen avulla voisikaan tutkia. Morkun tapaus sai minut myös pohtimaan kaupunkien keskustoissa rakennustehokkuuden kanssa kilpailevien vanhojen puutalojen tulevaisuutta. Keskusta-alueiden vanhat puutalot katoavana kulttuuriperintönä olisi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe.

LÄHTEET

Kaikki Internet-osoitteet tarkistettu 17.4.2021.

1. Tutkimusaineisto

Arkistoaineisto

Kansallisarkisto, Hämeenlinna (KA)

Tampereen Rautatieläisten Seurantaloon arkisto 1–3, 4B 354/3; 3C L35

Seppo Juortamon kotiarkisto, Tampere (JKA)

Puhe Morkun laajennuksen avajaisissa 1.12.1951

Puhe Morkun avajaisjuhlat 20.11.1964

Tampereen Tammelalaiset ry:n arkisto, Tampere (TTA)

Rakennusperintölain mukainen suojeluesitys ELY-keskukselle 18.1.2017.

Haastatteluaineisto

Juortamo, Seppo. Eläköitynyt veturinkuljettaja, kirjailija. 17.12.2019 (Haastattelija Minna Heikkilä, sähköpostihaastattelun vastaukset tekijän hallussa).

Kamula, Disa. Kulttuuriyrittäjä, Jotain Odottamatonta kulttuuriyhdistys. 22.1.2020 (Haastattelija Minna Heikkilä, haastattelutallenne ja litteraatio tekijän hallussa).

Käyhkö, Esa & Naukkarinen, Jussi. Tampereen tammelalaiset ry. 24.9.2019 (Haastattelija Minna Heikkilä, haastattelutallenne ja litteraatio tekijän hallussa).

Koskela, Virpi. Ahaa Teatterin taiteellinen johtaja (1996–2001). 22.1.2021 (Haastattelija Minna Heikkilä, haastattelutallenne ja litteraatio tekijän hallussa).

Nummi, Iina. Pro tavara-asema & Morkku kansanliike. 25.9.2019 (Haastattelija Minna Heikkilä, haastattelutallenne ja litteraatio tekijän hallussa).

Kirjallisuus

Juortamo, Seppo: *Pakinoita Tampereelta nääs*. Mediapinta Oy, Tampere, 2010.

Kataja, Tuuli & Lehtomäki, Kirsi: *Toralinna 1904–2004: täynnä elämää*. Työväen keskusmuseo, Tampere, 2004.

Lepola, Lauri: *Verinen Tampere*. Maaseudun maisema- ja kulttuuriperinne ry, Nokia, 2012.

Lepola, Lauri: *Rohkeat punatytöt Tampereella 1918*. Maaseudun maisema- ja kulttuuriperinne ry, Nokia, 2013.

Soilumo, Ossi: *Tampereen Rautatieläisten Soittokunta ry:n historiikki 1896–1981*. Tampereen Rautatieläisten Soittokunta ry, Tampere, 1982.

Wacklin, Matti: *Tammela, suutarien pääkaupunki*. Tampereen Tammelalaiset ry, Tampere, 2010.

Juortamo Seppo 2003: *Häviääkö Morkku Tampereen kartalta*. Tammerkoski. Tampereen seudun kotilehti, Tampere, 7/2003.

Teivas, Eija: *Tampereen rautatieläisten soittokunta 120 vuotta*. Tampu, Tampereen Puhallinorkesteriyhdistys Ry:n lehti, Pirkkala, 13/2016.

Verkkolehdet

Kerola, Jaana: *Ely-keskus: Morkkua ei saa purkaa Tampereella ennen lainvoimaista ratkaisua suojeluesityksestä*, Aamulehti 19.10.2018 <<https://www.aamulehti.fi/a/201259128>>.

Pesonen, Heidi: *Hallinto-oikeus linjasi: Tampere saa purkaa seuratalo Morkun – Näin ratkaisua perustellaan*, Aamulehti, 18.2.2020, <<https://www.aamulehti.fi/a/3647f9c8-d406-471c-b554-4bb0936146e1>>.

Pesonen, Heidi: *Morkku puretaan tällä tietoa toukokuussa – Tamperelaisyhdistys ei hae valituslupaa seuratalon suojeluasiassa*, Aamulehti, 20.3.2020, <<https://www.aamulehti.fi/tampere/art-2000007566976.html>>.

Laine, Riitta-Eliisa: Kulttuuriyhdistys Morkku ja Tammelan kaupunginosasta kertovan videon tekijät järjestävät Wanhanajan iltamat, Helsingin Sanomat, 27.11.1998, <<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000003761363.html>>.

Pasanen, Esko: *Tapanilan työväentalo suojellaan Helsingissä*, Helsingin sanomat 19.05.1997 <<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000003625302.html>>.

Heikkilä, Tiina: *Tyhjät tilat käyttöön*, Vasen Kaista, 24.01.2014, <<https://vasenkaista.fi/2014/01/tyhjat-tilat-kayttoon/>>.

Melakoski, Cai: *Morkun oikeidenkäynti maanantaina*, Vasen Kaista, 28.09.2014, <<https://vasenkaista.fi/2014/09/morkun-oikeudenkaynti-maanantaina/>>.

Torkkola, Sinikka: *Morkku on vallattu*, Vasen Kaista, 14.12.2013, <<https://vasenkaista.fi/2013/12/morkku-on-vallattu/>>.

Palomaa, Antti: *Yhdistys jatkaa Morkun puolustamista uudella valituksella – apulaispormestari pitää kiusantekona*, YLE Uutiset, 08.05.2019, <<https://yle.fi/uutiset/3-10772975>>.

Palomaa, Antti: *Omistaja aikoo pitää Morkun nykykunnossa kaavapäätökseen saakka*, YLE Uutiset, 23.01.2014, <<https://yle.fi/uutiset/3-7048105>>.

VR:n vanhoja makasiineja puretaan, YLE Uutiset 19.8.2009, <<https://yle.fi/uutiset/3-5865309>>.

Asiantuntijaselvitykset

Heikkilä, Janni 2016: *Seuratalo "Morkun" dokumentointi touko -kesäkuussa 2016*. Siiri tietopalvelu. Tampereen museot.
<<http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profium.com/archive/ArchivedObject-F0DD78DC-6935-CAAE-783A-8D4B02A03B98>>.

Lyytinen, Hanna 2003: *Tampereen tavara-asema ja muut VR:n rakennuksen Itsenäisyydenkadun pohjoispuolella. Rakennushistoriaselvitys*. Tampereen kaupunki.
<https://www.tampere.fi/ytoteto/aka/nahtavillaolevat/8330/selvitykset/rakhistoriaselv_rt_rakennuksista.pdf>.

Rakennuskatselmus: Seuratalo Morkku ja rautatieläisten asuinrakennus, Vellamonkatu 2 Tampere. A-insinöörit 30.01.2012, <https://www.tampere.fi/ytoteto/aka/nahtavillaolevat/8330/ehdotus/liite15_kuntoraportti_morkku_asrak.pdf>.

Asiakirjat

Maakuntamuseon lausunto 389 / 2013, Ratapihankadun asemakaava, uudet vaihtoehdot, kokousmateriaali 1.10.2013 sekä Elina Karppisen sähköposti 8.10.2013. Tampere 9.10.2013, <<http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profium.com/archive/ArchivedObject-5EEB9FA1-1BA1-87F7-007F-817172DBE5A6>>.

Maakuntamuseon lausunto 485 / 2013, Ratapihankatu välillä Itsenäisyydenkatu-Ainonkatu, asemakaavan muutosehdotus, kaava 8330. Tampere 31.1.2014, <<http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profium.com/archive/ArchivedObject-73AF7258-166C-85F6-F2E8-532945D7574D>>.

Maakuntamuseon lausunto 202 / 2017, Seuratalo Morkku, esitys rakennuksen suojelemiseksi rakennusperinnön suojelua koskevan lain nojalla. Tampere 2.6.2017, <<http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profium.com/archive/ArchivedObject-216B13E5-30CA-B535-647C-EE77DA3981ED>>.

Ratapihankadun pohjoisosan asemakaava, kartta n:o 8330. Raportti aloitus-, valmistelu-, luonnos- ja ehdotusvaiheen palautteesta 11/2009–1/2014. Tampereen kaupunki, <https://www.tampere.fi/ytoteto/aka/nahtavillaolevat/8330/ehdotus/liite12_rap_osallisten_palautteet.pdf>.

Ratapihankadun ja siihen liittyvien kortteleiden asemakaavan muutos välillä Itsenäisyydenkatu–Ainonkatu. Tampereen kaupunki, kaavaselostus 15.3.2013, <https://www.tampere.fi/ytoteto/aka/nahtavillaolevat/8330/hyvakasytyt/8330_kaavaselostus_20150615.pdf>.

§ 163 Asemakaavan valmistelun lopettaminen, XVI (Tammela), Morkun aukio ja Ratapihankatu, asemakaava nro 8653. Tampereen kaupunki, Yhdyskuntalautakunta, pöytäkirja 14.8.2018, TRE:8302/10.02.01/2016.

§ 126 Lausunto Pirkanmaan ELY-keskukselle seuratalo Morkkua koskevasta vaarantamiskiellon määrittämisestä, Tampereen kaupunki, viranhaltijapäätös 30.8.2018, TRE:1737/11.04.01/2017.

§ 3 Valtuustokysely asemakaavasta 8653 Morkun aukion ja Ratapihankadun valmistelun avoimuudesta, läpinäkyvyydestä ja julkisuudesta - Sinikka Torkkola. Kaupunginvaltuuston kyselytunti, pöytäkirja 22.1.2018, TRE:487/10.00.01/2018.

§ 95 Selitys Hämeenlinnan hallinto-oikeudelle seuratalo Morkun rakennussuojelua koskevassa. Tampereen kaupunki, konsernijohtaja 16.8.2019, TRE:1737/11.04.01/2017.

Pro tavara-asema -työryhmän aktiivien mielipide Tampereen kaupungin asemakaavan nro 8653 muutokseen (TRE: 8302/10.02.01/2016). Tampere 20.9.2017.

Verkkosivut ja blogit

Pirkanmaan ELY-keskus ei suojele Morkun taloa. ELY-keskus, tiedotteet 24.4.2018, <www.ely-keskus.fi/tiedotteet-2018/-/asset_publisher/gcihgimBubZ0/content/pirkanmaan-ely-keskus-ei-suojele-morkun-taloo-pirkanmaa->.

Ratapihankadun yhteyden korvaava kiertotie rakennetaan Murtokadulle, Tampereen kaupunki, tiedote 7.1.2020, <https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankoh-taista/tiedotteet/2020/01/07012020_3.html>.

Tampereen kaupunki ja Kreate Oy solmivat tavara-aseman siirrosta urakkasopimuksen. Tampereen kaupunki, tiedotteet 18.11.2019, <https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2019/11/18112019_3.html>.

Tampereen tavara-asema siirrettiin onnistuneesti, Kreate 2021, <<https://kreate.fi/tampereen-tavara-asema-siirrettiin-onnistuneesti/>>.

Talonvaltaus Tampereella, Lyhyt historiikki, Rotvalli.ninja 2021 <https://rotvalli.ninja/?page_id=889>.

Tietoa meistä, Senaatti 2021, <<https://www.senaatti.fi/tietoa-meista/>>.

Yhteisötaidetilat, Maraballs 2021, <<http://www.maraballs.com/PlanetMara/YHTEIS-OTAIDETILAT.html>>.

Näyttely kertoo Tampereella säilyneistä vanhoista rakennuksista. Vanhatavaraasema.blogspot.com 22.05.2018. <<https://vanhatavaraasema.blogspot.com/2018/05/nayttely-kertoo-tampereella-sailyneista.html>>.

Tavara-aseman 111-vuotinen historia lyhykäisyydessään, Vanhatavaraasema.blogspot.com 21.09.2018 <<http://vanhatavaraasema.blogspot.com/2018/09/tavara-aseman-111-vuotinen-historia.html>>.

2. Tutkimuskirjallisuus

Ahokas, Marja & Lähteenoja, Susanna & Myllyniemi, Rauni & Myyry, Liisa & Pirttilä-Backman, Anna-Maija: Johdanto: Arvojen, moraalin ja muutosten yhteiskunta. *Arvot, moraalit ja yhteiskunta*. Toim. Ahokas, Marja & Lähteenoja, Susanna & Myllyniemi, Rauni & Myyry, Liisa & Pirttilä-Backman, Anna-Maija. Gaudeamus, University Press Finland, Helsinki, 2005.

Aronsson, Peter & Gradén, Lizette 2013: Introduction: Performing Nordic Heritage – Institutional Preservation and Popular Practises. *Performing Nordic Heritage: Everyday Practises and Institutional Culture. The Nordic Experience*. Toim. Aronsson, Peter & Gradén, Lizette. Ashgate Publishing Limited, Surrey, England, 2005.

Aronsson, Peter: *Historiebruk – att använda det förflutna*. Studentlitteratur AB, Lund, 2004.

Blaug, Ricardo & Horner, Louise & Lekhi, Rohit: *Public value, citizen expectations and user commitment: a literature review*. The work foundation, London, 2006.

Chng, Kean Siang & Narayanan, Suresh: *Culture and social identity in preserving cultural heritage: an experimental study*. International Journal of Social Economics, Vol.44(8), 2017, 1078-1091.

Cossons, Neil: Why preserve the industrial heritage? *Industrial Heritage Re-Tooled : The TICCIH Guide to Industrial Heritage Conservation*. Ed. Douet, James. The International Committee for the Conservation of the Industrial heritage (TICCIH), Lancaster, 2012, 6–16.

Enges, Pasi & Heimo, Anne & Mahlamäki, Tiina & Virtanen, Timo J.: Tila, paikka ja ympäristö. *Askel kulttuurien tutkimukseen*. Toim. Kouri, Jaana. Turun yliopisto, Turku, 2015, 133–166.

Enges, Pasi: *”Minä melkein uskon”*: Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä. Turun Yliopisto, Turku, 2012.

Eskola, Jari & Saarela, Maria & Vilkkä, Hanna: Riittääkö yksi? Tapaustutkimus kuvaajana ja selittäjänä. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Toim. Valli, Raine. PS-kustannus, Jyväskylä, 2018.

Erwe, Marjatta: Dramatiikkaa ja arkipäivää arvokiinteistöjen parissa. *Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta*. Toim. Putkonen, Lauri. Museovirasto ja Rakennustieto Oy, Tampere, 2011.

Forss, Anne-Mari: *Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Yliopistopaino, Helsinki, 2007.

Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura & Tuomi-Nikula, Outi: Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura & Tuomi-Nikula, Outi. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2013, 12–27.

Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.) & Kaarninen, Mervi & Suodenjoki, Sami & Tikka, Marko: *Tampere 1918*. Tampereen museoiden julkaisuja, Tampere, 2013.

Hall, Stuart: *Identiteetti*. Käänt. ja toim. Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha. Vastapaino, Tampere, 1999.

Halonen, Tero & Aro, Laura: *Suomalaisten symbolit*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 2005.

Hannula, Piritta & Salonen, Marja: *Rakennukset kertovat – perustietoa asukkaille*. Helsingin Kaupunginosayhdistysten Liitto ry, Helsinki, 2007, <https://www.hel.fi/static/rakvv/julkaisut/Rakennukset_kertovat.pdf>.

Herranen, Timo: *Rautatieläiskulttuuri eilispäivän Suomessa*. Mediapinta Oy, Tampere, 2015.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus, Helsinki, 2011.

Isacson, Maths: The Reuse of Large-scale Industrial Areas. *Reusing the Industrial Past by the Tammerkoski Rapids. Discussions of the Value of Industrial Heritage*. Ed. Hinne-richsen, Miia. Museum Services, Pirkanmaa Provincial Museum, Tampere, 2011, 53–60, <https://issuu.com/vapriikki/docs/reusing_the_industrial_past_by_the_tammerkoski_rap>.

Kervanto Nevanlinna, Anja: *Kaupunkikuvan tutkimus historian ja muistamisen näkökulmasta*. Helsingin kaupungin Tietokeskus, Kvartti 1/2006.

Kivilaakso, Aura: Arvokeskustelua elämän ja suojelun ympäristössä. Kulttuuriset elinkaaret rakennusperinnön arvon muuttajina Puu-Käpylässä ja Pihlajamäessä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura & Tuomi-Nikula, Outi. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2013, 214–238.

Kivilaakso, Aura: *Suojelevat sanat. Puu-Käpylän kaavoituskiista esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä*. Turun yliopiston julkaisuja, Turku, 2017, <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6789-6>>.

Kilpelä, Niina: Arvorakennuksen arvot. *Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta*. Toim. Putkonen, Lauri. Rakennustieto Oy, Tampere, 2011.

Koskihaara, Niina & Kyyrö, Jere: Identiteetti. *Askel kulttuurien tutkimukseen* Toim. Kouri, Jaana. Turun yliopisto. Turku, 2015, 237–247.

Lahdenvesi-Korhonen, Leena: *Kulttuuriympäristöohjelma – miksi ja miten?* Ympäristöministeriö, Helsinki, 2009, <<http://hdl.handle.net/10138/38008>>.

Laine, Timo: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Toim. Raine Valli & Juhani Aaltola. PS-kustannus, Jyväskylä, 2015.

Lilius, Henrik: Miksi vaalimme aineellista kulttuuriperintöä? *Rakennussuojelu ajassa. Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta*. Ehrström, Margaretha & Häyrynen, Maunu & Kivilaakso, Aura & Kovanen, Kirsi & Vepsä, Marjo. ICOSMOSin Suomen osasto, Helsinki, 2014.

Lillbroända-Annala, Sanna: Kulttuuriperintö prosessina ja arvottamisen välineenä. *Muuttuva kulttuuriperintö. Det föränderliga kulturarvet*. Toim. Lillbroända-Annala, Sanna & Steel, Tytti & Turunen, Arja. Ethnos ry, Helsinki, 2014.

Liuttunen, Antti & Toivola, Iris (Toim.): *Kadonneet kaunottaret: Tampereen rakennushistoriaa*. Tampereen museot, Tampere, 2018.

Louekari, Sami & Sivula, Anna: Historian representaatiot ja historiakulttuuri. *Historioita ja historiallisia keskusteluja*. Louekari, Sami & Sivula, Anna (toim.). Turun historiallinen yhdistys ry, Turku, 2004, 9–16.

Low, Setha & Lawrence-Zuniga, Denise: *The anthropology of space and place: Locating culture*. Ed. Low, Setha & Lawrence-Zuniga, Denise. Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 2003.

O'Brien, Dave: *Cultural Policy. Management, value and modernity in the creative industries*. Routledge, New York, 2014.

Raatikainen, Eero: Kulttuuriperintö ja inhimilliset piirteet. *Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta*. Toim. Putkonen, Lauri. Rakennustieto Oy, Tampere, 2011.

Raimoranta, Kari: Rakennussuojelu ja korjaaminen – Ajattelun muutoksesta 1960–2010. *Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta*. Toim. Putkonen, Lauri. Rakennustieto Oy, Tampere, 2011.

Rinne, Matti: *Aseman kello löi kolme kertaa: Suomen rautateiden kulttuurihistoriaa*. Otava, Helsinki, 2001.

Saarikangas, Kirsi: Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena. *Eletty ja muistettu tila*. Toim. Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne. SKS, Helsinki, 2002.

Sahlberg, Marja (toim.): *Talon tarinat – Rakennushistorian selvitysopas*. Museovirasto. Rakennushistorian osasto, 2010, <<https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/talon-tarinat-opas.pdf>>.

Sainio, Tapani: Seurantalon merkitys yhteisölle. *Yhdessä rakennetut. Med gemensamma krafter. Suomalaiset seurantalot. Föreninghus i Finland*. Toim. Halme, Anna-Maija & Pakkala, Leni. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja, 2008, 34–37, <https://kotiseutuliitto.fi/wp-content/uploads/2018/03/Yhdess%C3%A4_rakennetut-compressed.pdf>.

Siivonen Katriina: *Saaristoidentiteetit merkkien virtoina. Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa*. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki, 2008.

Siivonen, Katriina: Kestävä aineellinen ja aineeton kulttuuri. Perinne, kulttuurin perinnöllisyys ja kulttuuriperintö Myrsky-taidehankkeessa. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura & Tuomi-Nikula, Outi. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2013, 318–335.

Sivula, Anna: Kadonneen järven jäljillä. Historia osana paikallista kulttuuriperintöprosessia. *Medeiasta pronssisoturiin*. Toim. Grönholm, Pertti & Sivula, Anna. Turun historiallinen yhdistys, Turku, 2010, 21–39.

Sivula, Anna: Puuvillatehtaasta muistin paikaksi. Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö? Toim.* Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura & Tuomi-Nikula, Outi. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2013. 161–191.

Sivula, Anna: Tilaushistoria identiteettityönä ja kulttuuriperintöprosessina. Paikallisen historiapolitiikan tarkastelua. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2015*. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen seura ry, 2015, 56–69, <<https://doi.org/10.17409/kpt.v1i1.106>>.

Sivula, Anna: Mitä teollinen kulttuuriperintö on? *Satakunnan teollinen kulttuuriperintö*. Toim. Suvi Heikkilä. Satakunnan Historiallinen Seura, Harjavalta, 2017, 9–40.

Smith, Laurajane: *Uses of Heritage*. Routledge, New York, 2006.

Stranius, Leo & Salasuo, Mikko: *Talovaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu?* Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 19, 2008, <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/talonvaltaus.pdf>>.

Tuominen, Laura: Arvot ja arvottaminen. *Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja*. Toim. Lounatvuori, Irma & Putkonen, Lauri. Rakennustieto Oy, Hämeenlinna, 2001.

Wager, Henrik: Siirretäänkö ja suojellaan – vai? *Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta*. Toim. Putkonen, Lauri. Rakennustieto Oy, Tampere, 2011.

Zetterberg, Seppo: *Yhteisellä matkalla. VR 150 vuotta*. WSOY, Helsinki, 2011.

Lainsäädäntö

Suomen perustuslaki (731/1999), <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>>.

Rakennusperinnön suojelusta annettu laki (498/2010 § 8), <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100498>>.

LIITTEET

Liite 1: Haastattelurunko Seppo Juortamo ja Virpi Koskela

1. Kerro lyhyesti kuka olet?
2. Mikä on suhteesi Morkkuun? Minä vuosina vietit siellä aikaa ja miten?
3. Millaiseksi kuvailisit aikasi Morkun yhteisöä? Millainen oli me-henki ja kuinka sitä vahvistettiin?
4. Korostettiin yhteisössäsi Morkun historiaa ja kuinka se näkyi?
5. Oliko yhteisölläsi traditioita esim. juhlia tai muunlaisia tapahtumia? Millaisia ne olivat?
6. Mitä Morkku merkitsi sinulle? Yhteisöllesi? Entä Tamperelaisille?
7. Milloin yhteisösi toiminta Morkulla loppui ja miksi?
8. Toimiko yhteisösi Morkun suojelemiseksi? Kuinka?
9. Kokoontuiko yhteisösi Morkulla virallisen toiminnan päätyttyä? Jos kyllä, niin millaisissa merkeissä?

Liite 2: Haastattelurunko Morkun suojelua ajaville yhdistyksille

1. Kerro lyhyesti kuka olet?
2. Kerro lyhyesti yhdistyksenne/ yhteisönne toiminnasta?
3. Milloin toiminta Morkun pelastamiseksi alkoi? Mikä aktivoi yhdistyksenne toimimaan?
4. Mikä merkitys Morkulla on yhteisöllenne? Henkilökohtainen merkitys?
5. Millainen merkitys Morkulla on paikalliselle identiteetille?
6. Millaisin tavoin olette pyrkineet pelastamaan Morkun purku-uhan alta?
7. Morkun aukion kolmen rakennuksen kokonaisuus estää viranomaisten mukaan sujuvan tieyhteyden rakentamisen. Vanha tavara-asema onnistuttiin suojelemaan, nyt purku-uhan alla on Morkku. Mikä olisi teidän mielestänne paras ratkaisu ongelmaan?
8. Millaisena olette kokeneet yhteistyön viranomaisten kanssa suojeluun liittyvissä asioissa?
9. Miten mielestänne yhteistyötä kansalaisten ja viranomaisten välillä voisi parantaa rakennussuojeluun liittyvissä asioissa?
10. Morkku on nyt purku- ja vahingoittamiskiellossa ja tapaus ympäristöministeriön käsiteltävänä. Miten aiotte toimia, jos ympäristöministeriö ei puolla suojelua?
11. Millaisena näkisitte Morkun tulevaisuuden, jos rakennus säilytettäisiin? Mikä olisi mielestänne paras uusi käyttö rakennukselle?

